

2024
KPSS

LİSE VE
ÖN LİSANS

GENEL YETENEK
GENEL KÜLTÜR

TEK KİTAP

KONU
ANLATIMLI

Pratik Anlatım
Özgün Sorular
Öğretici Teknikler

SÖZCÜKTE VE SÖZ ÖBEKLERİNDE ANLAM

SÖZCÜKTE ANLAM

Bir dilde, belli bir anlamı ya da görevi olan en küçük ses birimine sözcük (kelime) denir. Her sözcüğün bir anlamı ve cümlede üstlendiği bir görevi vardır. Anlamli sözcükler bir işi, hareketi, durumu, duyguyu, düşünceyi, soyut ya da somut bir varlığı ifade ederken görevli sözcükler diğer sözcükler arasında çeşitli anlam ilgileri kurarak bunların cümle içinde kullanılmalarına yardımcı olur.

Örnekler

- ▶ yaz, gitmek, oyun, dünya, konu, oynamak, sağlık, mavi, koyun, ülke, felsefe, film, kuru → anlamli sözcükler
- ▶ ama, fakat, lakin, ile, ve, veya, veyahut, çünkü, hem, ya da, ise için, kadar, meğer, gibi, → görevli sözcükler

NOT

- Görevli sözcükler cümle içerisinde, genellikle edat ya da bağlaç görevindedir.

Sözcükler, buldukları cümleye göre değişik anlam ve görevler kazandıklarından farklı başlıklar altında ele alınır.

ÇOK ANLAMLILIK

Sözcüklerin kullanıldıkları cümleye göre farklı anlamlara gelmelerine sözcükte çok anlamlılık denir.

Sözcükler ilk oluşumlarında bir varlık, kavram ya da eylemi karşılarken bazıları, zamanla yeni anlamlar kazanarak çok anlamlı ifadeler hâline gelir.

Örnekler

- ▶ Kapının altından sızan esinti çocukları hasta edecek. → (İnce aralıklardan veya gözeneklerden az miktarda ve belli olmadan yavaş yavaş akmak)
- ▶ Basına sızan bu haber, gündemi uzun süre meşgul edecektir. → (Gizli tutulan haber, sır vb. şeyler duyulmak, yayılmak)
- ▶ Kaşla göz arasında bahçeye sızdı. → (Gizlice, haber vermeden gitmek, sıvışmak)
- ▶ İçtiği o son bardak ıhlamurdan sonra masada öylece sızdı. → (Kendinden geçerek uyuyakalmak)
- ▶ Karargaha sızan çetelerin, savaşın seyrine etkisi büyüktü. → (Düşman mevzileri arasına gizlice girmek ve ilerlemek)

Bu cümlelerde “sızmak” sözcüğü, beş farklı anlamda kullanılmıştır.

Önemli Bilgi

- Bir sözcüğün çok anlamlı olma durumu, cümledeki kullanımından ve diğer sözcüklerle olan anlam ilişkisinden anlaşılır.

Örnek Soru

- Maviş, biraz havalanıp kendine geldikten sonra mutfağa kadar uçtu.
- Çaydanlıktaki su kaynaya kaynaya uçtu gitti, bir bardak çay içemedik.
- Güneşte kalan sofa bezinin rengi uçmuştu, gerçek rengi seçilemiyordu.
- Mümtaz Amca'nın yüzünde çocukça ifadeler uçuyordu.
- Yurt dışından gelen akrabalarımız, yarın akşamüzeri evlerine uçuyorlar.

Numaralanmış cümlelerde “uçmak” sözcüğü kaç farklı anlamda kullanılmıştır?

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4 E) 5

Çözüm

Numaralandırılmış cümlelerde “yaşamak” sözcüğü şu anlamlarda kullanılmıştır:

- Hareketli kanatları yardımıyla havada yol almak
- Buhar durumuna geçmek
- Rengi solmak
- Belirmek
- Hava yolu ile gitmek

“Uçmak” sözcüğü, 5 farklı anlamda kullanılmıştır.

GERÇEK ANLAM (TEMEL ANLAM)

Bir sözcüğün, söylendiğinde akla gelen ilk anlamına ya da sözlükte ilk sırada yer alan anlamına gerçek anlam denir. Buna temel anlam veya sözlük anlamı da denir.

Örnekler

- ▶ Ağır paketi taşımakta zorlanıyorum. tartıda çok çeken
- ▶ Elbiseleri kuruydu ancak ayakları sırlıydı. suyu, nemi olmayan

CÜMLEDE ANLAM VE CÜMLE YORUMU

BÖLÜM 2

CÜMLEDE ANLAM

Bir duyguyu, düşünceyi, eylemi anlatan, yargı bildiren söz veya söz grubuna cümle denir. Cümleler tek bir sözcükten oluşabileceği gibi birden çok sözcükten de oluşabilir, önemli olan verilen ifadenin tam bir yargı bildirmesidir.

CÜMLEDE ANLATIM

NESNEL ANLATIM

Kişiden kişiye değişmeyen, herkes için geçerliliği aynı olan yargılardır. Doğruluğu ya da yanlışlığı kanıtlanabilen; bilgiyi olduğu gibi, yorum katmadan aktaran cümlelerdir.

Örnekler

- ▶ Ankara, Türkiye'nin başkentidir.

Bu cümlede Ankara'nın başkent olduğu herkes tarafından kabul edilen, yoruma dayanmayan bir bilgidir.

- ▶ Bazı hayvan türleri denizde de karada da yaşayabilir.

Bazı hayvan türlerinin yaşadığı alanlar hem deniz hem kara olabilir. Bu kanıtlanabilir bir bilgidir.

ÖZNEL ANLATIM

Kişiden kişiye değişkenlik gösteren, doğruluğu veya yanlışlığı kanıtlanamayan yargılardır. Anlatım "bence, bana göre" mantığına dayanır. Özel cümlelerde yer alan yargılar herkesçe kabul edilmeyebilir.

Örnekler

- ▶ Bursa, Türkiye'nin en güzel şehridir.

Bursa'nın Türkiye'nin en güzel şehri olduğu öznel bir yargıdır. Kişiden kişiye değişir. Biri için Türkiye'nin en güzel şehri Bursa iken diğeri için İstanbul olabilir.

- ▶ Şarkıcı, konserine muhteşem bir şarkıyla giriş yaptı.

Şarkıcının konserine giriş yaptığı şarkının "muhteşemliği" tartışılır. Çünkü bir başkası bu şarkıyı sevmeyebilir.

! Önemli Bilgi

- Benzetmeler, kişileştirmeler ve duygusal anlatımlarda öznel söz konusudur.

Örnekler

- ▶ Aslan gibi cesur bir çocuktur o.
- ▶ İsteddiği bölümü kazanınca gözleri parladı.
- ▶ Akşam hüznüyle gelir gönül köşkümüze.

Örnekler

Nesnel	Öznel
▶ Arzu Hanım yirmi üç yaşındadır.	▶ Arzu Hanım <u>güzel</u> bir kadındır.
▶ Peyami Safa, gazetelere yazılar yazardı.	▶ Peyami Safa, <u>kalemi kuvvetli</u> bir yazardı.
▶ Türkiye, iki kıtada top-rağı olan bir ülkedir.	▶ Türkiye, iki kıtada yer alan <u>en güzel</u> ülkedir.
▶ Kapadokya'da peribacaları bulunur.	▶ Kapadokya'da görebileceğiniz <u>en görkemli</u> yapılar bulunur.
▶ Bu köprü 1987'de ulaşımına açıldı.	▶ Bu köprü <u>ihtişamlı</u> biri tarafından ulaşımına açıldı.

Örnek Soru

Aşağıdaki yargılardan hangisi kişisel düşünce içermemektedir?

- Kanser tedavisinde cerrahi yöntemler, kemoterapi, radyoterapi ve kök hücre nakli gibi yöntemlere ek olarak son yıllarda kanser aşuları üzerinde umut verici araştırmalar yapıyor.
- Tedavi seçeneklerindeki tüm kusursuz gelişmelere rağmen hâlâ her yıl 7 milyon insan kanser nedeniyle ölüyor.
- Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre her yıl dünya genelinde 10 milyon insan kansere yakalanıyor.
- Hâlen dünya genelinde yaklaşık 25 milyon kanser hastası, bu acımasız hastalıkla boğuşuyor.
- Kanser hücreleri sürekli çoğalır ve bir bakıma ölümsüzdür, bu hücrelerin diğeri bir özelliği de kökten aldıkları dokulardan çok uzaklara gidip yerleşmeleri ve insanları sömürmeleridir.

Çözüm

Öznel cümleler söyleyenin kendi düşüncesini, duygusunu veya beğenisini içeren cümlelerdir. Doğruluğu ya da yanlışlığı kişiden kişiye değişir. Buna göre A, B, D ve E seçeneklerinde öznel ifadeler (umut verici, kusursuz, acımasız, ölümsüz, sömürmeleridir) bulunmaktadır. Ancak C seçeneğinde öznel ifadeler yer verilmediğinden cümlenin kişisel düşünce içerdiği söylenemez.

ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir konuyu söz veya yazıyla bildirmeye anlatım denir. Metinlerin yazılış amaçları anlatım özelliklerini belirleyen asıl unsurlardır. Örneğin bilgilendirici metinlerde, anlatımda nesnel cümleler ön plana çıkarken sanatsal metinlerde, öznel cümleler ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda metnin yazılış amacı, anlatımda kullanılacak anlatım biçimini ve düşünceyi geliştirme yollarını da belirler.

Örnek

- Özellikle son otuz yılda yapılan çalışmalar, toprak altına dizayn edilen kameralarla kök davranışları araştırılan bitkilerde kökler aracılığıyla ve toprak üstüne dizayn edilen kameralarla da bitkilerin allelokimyasallar aracılığı ile iletişime geçtiklerini ortaya koymuş ve bitkilerin bu sayede “konuştuklarını” göstermiştir. Bitkiler birçok özellik bakımından hayvanlara ve diğer canlılara benzerler ve yine bitkiler bu özellikleri, benzeştiği diğer canlılardan farklı bir şekilde kullanmaktadır. Buradaki “konuşma ve iletişim” özelliğinin biz insanlardaki konuşma ve iletişim özelliğinden farklı olduğu açıkça görülebilmektedir. Görünüşe göre bitkiler hava yolu ile -bazı kimyasalların salınımı- ve toprak yolu ile -kökler ve mantarlar aracılığı ile- haberleşip iletişim kurarlar.

Bu parçanın yazılış amacı bilgi vermektir. Bundan dolayı paragrafın anlatımında açıklayıcı anlatım, nesnel cümleler ön plandadır. Ciddi bir dille ve bilimsel bazı sözcük seçimleriyle metnin yazılış amacına uygun bir anlatım tercih edilmiştir.

ANLATIM ÖZELLİKLERİ			
Anlatım Biçimleri	Düşünceyi Geliştirme Yolları	İyi Bir Anlatımda Bulunması Gereken Özellikler	Anlatımda Başvurulan Yollar

ANLATIM BİÇİMLERİ

Bir paragrafın nasıl oluşturulduğunu, yazarın metnini oluştururken hangi yöntemleri kullandığını ifade eder. Yazar metni yazma amacına göre anlatım biçimini belirler.

Örnek

- Yazar; Okuyucuya bilgi vermeyi amaçlıyorsa açıklamayı, Okuyucuyu olayın içinde yaşatmayı amaçlıyorsa öykülemeyi, Okuyucuda bir izlenim oluşturmayı amaçlıyorsa betimlemeyi, Okuyucunun düşüncesine yön vermeyi amaçlıyorsa tartışmayı kullanır.

! Önemli Bilgi

- Bir paragraf oluşturulurken sadece tek bir anlatım biçimi kullanılabileceği gibi birden fazla anlatım biçimine de yer verilebilir.

Örnek

- Akşamın solgun renklerini doya doya içmek için insana tatlı bir istek veren çiçek kokularıyla ot kokularını getiren serin havası, senin ara sıra sebepsizce bulutlanan, mahzunlaşan taze gönlüne bir neşe, bir sevinç vermişti. Kolumda, pek zayıf dayanarak asılarak yürüyor ve taze sesinle yapraklar arasında öten küçük kuşlar gibi söyleyerek beni cevabını yetiştiremediğim sualler içinde bırakıyordun.

Bu paragrafta hem öykülemeyi hem de betimlemeyi kullanılmıştır.

AÇIKLAYICI ANLATIM (AÇIKLAMA)

Herhangi bir konuda okuyucuya bilgi vermek veya ona bir şeyler öğretmek, bir konuyu açıklığa kavuşturmak amacıyla kullanılan anlatım biçimidir. Genellikle eğitici ve öğretici metinlerde (bilgilendirici metinlerde) kullanılır. Nesnel bir anlatım vardır. Sanatsal anlatımdan uzak, yalın bir dil kullanılır.

Örnek

- Dünya nüfusu, 11 Temmuz 1987’de 5 milyar rakamına ulaştı. Ardından 1989 yılında 11 Temmuz tarihinin “Dünya Nüfus Günü” olarak kutlanmasına karar verildi. Bu karardaki amaç, nüfusa ilişkin acil durumlar ile önem içeren konulara dikkat çekmek ve bu alanda farkındalığı arttırmaktır. Günümüzde BM Nüfus Fonu tarafından, her yıl 11 Temmuz Dünya Nüfus Günü’nde, nüfusla ilgili önemli konular paralelinde bir tema belirlenmekte ve bu temaya ilişkin bilinç düzeyini arttırmaya yönelik faaliyetler düzenlenmektedir.

Bu parçada “Dünya Nüfus Günü” ile ilgili bazı bilgiler verilerek açıklama yapılmıştır.

- Açıklayıcı anlatım olan metinlerde, cümleler genellikle nesnel olsa da bazı metinlerde yazarın düşüncelerini de yansıtan öznel cümlelere de rastlanmaktadır. Dolayısıyla açıklayıcı metinlerde sadece nesnel cümlelerin kullanıldığını söylemek doğru olmaz. Unutulmamalıdır ki herhangi bir konu açıklanırken nesnel açıklama da öznel açıklama da yapılabilir. Burada önemli olan metnin öğretici olmasıdır.

PARAGRAF

Bir parçanın herhangi bir düşünceyi, duyguyu, olayı, kavramı veya varlığı -cümleler hâlinde- anlam bütünlüğü içinde anlatan bölümdür.

- Paragrafı oluşturan cümleler, dil ve anlatım yönünden bir bütünlük içinde olmalıdır.
- Anlatılanlar belli bir akış içinde olmalıdır, akışı bozan herhangi bir cümleye yer verilmemelidir.
- Cümleler aynı düşünceyi destekler nitelikte ve anlamca uyumlu bir şekilde sıralanmış olmalıdır.

PARAGRAF				
Paragrafta Yapı	Paragrafta Konu	Paragrafta Başlık	Paragrafta Ana Düşünce	Paragrafta Yardımcı Düşünce

PARAGRAFTA YAPI

Cümleler topluluğundan oluşan paragrafın yapı yönünden incelenmesi; paragrafın bölümlerini iyi tahlil edebilmek ve paragrafta verilen cümleleri biçim, anlam bakımından irdeleyebilmek demektir. Yapı ile ilgili olan sorular, cümleler arasındaki bütünlükle ve cümlelerin sıralanmasıyla ilgilidir. Yapı bakımından incelenen paragraflarda, her cümlenin kendinden önceki cümleyi takip etmesine dikkat edilmelidir.

Örnek

- ▶ Şiir, kelimelerle güzel şekiller kurmak sanatıdır, başka bir şey değildir. Ama kelime nedir? Annedir, dosttur, kadehtir, hasrettir, hayaldir; yani bir manası, bir çağırışımı, bir gölgesi hatta bir rengi ve tadı olan nesnedir. Kelime, insanoğlundan haber verir. İnsanoğlunu işlemek, her sanatkârın boynunun borcudur. İnsanoğlu, dünyanın en zengin madenidir. Kelime dedik ama kelime boş bir kalıp değil ki... Şairin hisleri, fikirleri, hayalleri, dünya görüşü, felsefesi, şahsiyeti, her şeyi şiirde belli olur. Şu var ki kelimeleri tanımak, sevmek, okşamasını bilmek lazım. Hangi kelime hangi kelimeyle yan yana geldiğinde nasıl bir ışık peyda olur? Bunu bilmek lazım.

Bu paragrafta anlamca birbirini tamamlayan cümlelere yer verilmiş ve bu cümleler de anlam akışına göre sıralanmıştır. Yani paragraf, yapı bakımından mantıksal bir bütünlüğe sahiptir. Paragrafın giriş, gelişme ve sonuç cümleleri bellidir. Paragrafta anlatımın akışını bozan herhangi bir cümle de yoktur.

ÖSYM'nin Paragrafta Yapıyla İlgili Kullandığı Soru Kalıpları

- Bu parça iki paragrafa ayrılmak istense ikinci paragraf numaralanmış cümlelerin hangisiyle başlar?
- Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi düşüncenin akışını bozmaktadır?
- Bu parçada boş bırakılan yere düşüncenin akışına göre aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
- Bu parçanın sonuna düşüncenin akışına göre aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
- Bu parçanın başına düşüncenin akışına göre aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
- Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinden sonra "...” cümlesi getirilebilir?
- Numaralanmış cümlelerin hangisi atılırsa bu parçanın anlamında bir daralma olmaz?
- Bu paragrafın anlam bütünlüğünün sağlanması için numaralanmış cümlelerden hangileri yer değiştirmelidir?
- Numaralanmış cümlelerle anlamlı bir paragraf oluşturulmak istense sıralama aşağıdakilerin hangisi olur?
- Numaralanmış cümleler anlamlı bir bütün oluşturacak biçimde dizildiğinde hangisi üçüncü sırada olur?
- Aşağıdakilerden hangisi bir paragrafın giriş cümlesi olmaya en uygundur?

TÜRKÇEDE SESLER

Türkçede dilin en küçük birimi olan sesler, ünlüler ve ünsüzler olmak üzere iki ana başlığa ayrılır.

ÜNLÜLERİN NİTELİKLERİ

Ses yolunda bir engele çarpmadan çıkan sese ünlü denir. Türkçede sekiz ünlü harf vardır: **a, e, ı, i, o, ö, u, ü**.

- Ünlüler şu şekilde sınıflandırılır:

Dilin Durumuna Göre: İkiye ayrılır:

Kalın Ünlüler: a, ı, o, u İnce Ünlüler: e, i, ö, ü

Dudakların Durumuna Göre: İkiye ayrılır:

Düz Ünlüler: a, e, ı, i Yuvarlak Ünlüler: o, ö, u, ü

Ağzın Açıklığına Göre: İkiye ayrılır:

Geniş Ünlüler: a, e, o, ö Dar Ünlüler: ı, i, u, ü

- Ünlülerin niteliklerini aşağıdaki gibi tablolaştırarak akılda daha kalıcı hâle getirebiliriz

	DÜZ		YUVARLAK	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a	ı	o	u
İnce	e	i	ö	ü

ÜNSÜZLERİN NİTELİKLERİ

Ses yolunda bir engele çarparak çıkan seslere ünsüz denir. Türkçede yirmi bir ünsüz harf vardır: **b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z**.

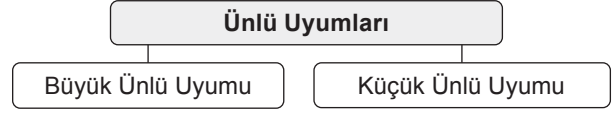
- Ünsüzler ses tellerinin titreşime uğrayıp uğramamalarına göre sınıflandırılır:

Yumuşak Ünsüzler: Ses tellerinin titreşmesiyle oluşan ünsüzlerdir: b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z.

Sert Ünsüzler: Ses telleri titreşmeden oluşan ünsüzlerdir: ç, f, h, k, p, s, ş, t.

	SÜREKSİZ	SÜREKLİ
Sert	p, ç, t, k	f, h, s, ş
Yumuşak	b, c, d, g	ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

ÜNLÜ UYUMLARI

BÜYÜK ÜNLÜ UYUMU

Bir kelimenin ilk hecesinde kalın bir ünlü (a, ı, o, u) bulunuyorsa diğer hecelerindeki ünlüler de kalın, ince ünlü (e, i, ö, ü) bulunuyorsa diğer hecelerindeki ünlüler de ince olur. Türkçedeki bu duruma büyük ünlü uyumu denir.

Örnekler

- ▶ kır - lan - gıç → (kalın - kalın - kalın)
- ▶ a - ra - ba - cı → (kalın - kalın - kalın - kalın)
- ▶ ba - yın - dır → (kalın - kalın - kalın)
- ▶ göz - lük - çü → (ince - ince - ince)
- ▶ bi - le - zik → (ince - ince - ince)
- ▶ pen - ce - re → (ince - ince - ince)

Bu kelimeler, büyük ünlü uyumuna uyan kelimelerdir.

! Önemli Bilgi

- Türkçe bir sözcük büyük ünlü uyumuna uymak zorundadır. Bir sözcük büyük ünlü uyumuna uymuyorsa büyük bir ihtimalle Türkçe değildir.

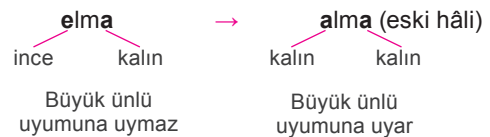
Örnek

- ▶ "Otomobil, televizyon, telefon" sözcükleri büyük ünlü uyumuna uymaz. Bu sözcükler Türkçe sözcükler değildir.

- Büyük ünlü uyumuna aykırı olan Türkçe kelimelerin de var olduğu unutulmamalıdır. Bu sözcükler ilk oluşumlarına göre değişime uğradıklarından uyuma aykırılık gösterirler.

Örnekler

- ▶ elma (alma), anne (ana), kardeş (karındaş), hangi (kangı)

- Ekler büyük ünlü uyumuna göre ses değişimine uğrar. Ancak bazı ekler bu kurala uymaz ve eklendikleri kelimeler de büyük ünlü uyumuna aykırı olur.

YAZIM (İMLA) KURALLARI

Dilimizdeki sözcüklerin ya da eklerin yazılış biçimlerini belirleyen kurallardır. Bu kurallar, anlatılmak istenenin -karışıklığa yol açmadan- her okuyanın anlayacağı şekilde aktarılmasını sağlar.

BÜYÜK HARFLERİN KULLANIMI

1. Cümleler büyük harfle başlar.

✎ Örnekler

- ▶ Olguları ve hayalleri birbirleriyle birleştirmenin tam zamanıydı.
- ▶ Sanatta birinin izinden yürümek özgünlüğü öldürür.

! Önemli Bilgi

- Cümle içinde tırnak veya yay ayraç içine alınan cümleler büyük harfle başlar ve sonlarına gerekli noktalama işaretleri konur.

✎ Örnekler

- ▶ Sanatçıya "İçinde yaşadığın toplumu, çizilen program gereğince yaşatacaksın!" demeye ne hakkımız var?
- ▶ İtrî'nin doğduğunu tahmin ettiğimiz 1640 yıl, IV. Sultan Murad'ın (Saltanatı 1623-1640 yılları arasındadır.) öldüğü ve tahtın el değiştirdiği yıldır.

NOT

- İki kısa çizgi arasındaki açıklama cümleleri büyük harfle başlamaz.

✎ Örnek

- ▶ Resimler; yazılmış olanın -şöyle söyleyelim- etrafında dolanmalı, hiçbir zaman tam olarak yazılanı göstermemelidir.

- İki noktadan sonra gelen cümleler büyük harfle başlar.

✎ Örnek

- ▶ Hindistan'a vardığınız zaman, sizi gezdirecek olanlardan biri şu müjdeyi verir: Talihiniz varmış, programda Ağra, tam mehtaba düşüyor.

NOT

- İki noktadan sonraki bölüm örnek niteliğinde olup cümle değeri taşımadığında küçük harfle başlar.

✎ Örnek

- ▶ Türkçede oluş fiilinin birçok örneği vardır: yeşermek, sararmak, acıkmak...

! Önemli Bilgi

- Sayılarla başlayan cümlelerde sayılardan sonra gelen sözcük özel ad değilse büyük harfle başlamaz.

✎ Örnek

- ▶ 2020 yılında tüm dünya büyük bir salgın hastalıkla boğuştu.

2. Dizeler büyük harfle başlar.

✎ Örnek

- ▶ Dağda dolaşırken yakma kandili,
Fersiz gözlerimi dağlama gurbet!
Ne söylemez, akan suların dili,
Sessizlik içinde çağlama gurbet!

Necip Fazıl Kısakürek

! Önemli Bilgi

- Bazı şiiirlerde, dizelerin şiiir boyunca küçük harflerle başladığı görülür. Bu istisnai bir durumdur ve şiiirin kendi tercihini yansıtır. (Türk edebiyatında şiiirlerinde hiç büyük harf kullanmayan şiiirler vardır.)

3. Özel adlar büyük harfe başlar.

Kişi adlarıyla soyadları büyük harfle başlar.

✎ Örnekler

- ▶ Mehmet Akif Ersoy, Orhan Pamuk, İhsan Oktay Anar, Ernest Hemingway, Jean Jacques Rousseau...

! Önemli Bilgi

- Takma adlar da büyük harfle başlar.

✎ Örnekler

- ▶ Kirpi (Refik Halit Karay), Aka Gündüz (Hüseyin Avni), Avnî (Fatih Sultan Mehmet)...

Kişi adlarından önce ve sonra gelen unvanlar, saygı sözleri, rütbe adları ve lakaplar büyük harfle başlar.

✎ Örnekler

- ▶ Kaymakam Hulusi Bey, Abdullah Efendi, Züleyha Hanım, Bay Hamdi Çelik, Mareşal Fevzi Çakmak, Genç Osman, Mimar Sinan, Sultan Süleyman...

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlenin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve tonlama gibi özelliklerini belirtmek için kullanılan işaretlerdir.

NOKTA (.)

Tamamlanmış cümlelerin sonuna konur.

Örnekler

- ▶ Filozoflar, her çağda ve o çağın toplumlarında hakikati aramıştır.
- ▶ Saatler geçtikçe yollara daha mahzun bir ıssızlık çöktüyordu.

Bazı kısaltmaların sonuna konur.

Örnekler

- ▶ Doç. (doçent), Prof. (profesör), Cad. (cadde), Sok. (sokak), s. (sayfa), Alm. (Almanca)...
- ▶ Prof. Dr. Peter Agre, tercihleri bilimden yana olan gençlere bilimin peşinden ayrılmamalarını söylüyor.
- ▶ Yeni evimizin adresi: Kayalık Mah. Kanyon Cad. Kırılmaç Sok. Ozan Apt. No.:10/5

Sayılarından sonra sıra bildirmek için konur.

Örnekler

- ▶ 1. (birinci), 2. (ikinci), IV. Murat, 1200. Sokak...
- ▶ Hayati 6. sınıf, kardeşi de 2. sınıf öğrencisiydi.
- ▶ O devirde II. Mahmut'un yenilikleri ön plandaydı.

Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.

Örnekler

- ▶ 23.04.1920 tarihi Türkiye Cumhuriyeti için önemli.
- ▶ İstanbul 29.V.1453 tarihinde el değiştirir.

NOT

- Tarihlerde ay adları yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay adlarından önce ve sonra nokta kullanılmaz.

Örnekler

- ▶ 23 Nisan 1920 ▶ 29 Mayıs 1453

Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.

Örnekler

- ▶ Saat 18.00'i yani Haşim'in kaçtığı anı gösteriyordu.
- ▶ Onunla 13.30'da kütüphanede buluşacağım.
- ▶ Dışarı çıkma yasağı 05.00'te son bulacak.

Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya kısa çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra konur.

Örnekler

- ▶ 1, 2 ve 5. maddeler gereği bu hükmü uygulamak zorundayız.
- ▶ MÖ VII-VIII. yüzyıllarda yazılan Homeros'un İlyada ve Odesa'sında, yönetimlerin kaynağı ile ilgili çeşitli pasajlar geçmektedir.
- ▶ 5, 6 ve 7. soruları bu tabloya göre cevaplayınız.

Bir yazının maddelerini gösteren rakam ve harflerden sonra konur.

Örnekler

- ▶ 1. ▶ I. ▶ A. ▶ a.
- ▶ 2. ▶ II. ▶ B. ▶ b.

Dört ve dörtten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur.

- ▶ Cebinde maaşından geriye 1.000 TL kalmıştı.
- ▶ Hastalıktan ölenlerin sayısı 680.149'u bulmuştu.
- ▶ İki binli yıllarda 1.000.000'dan altı sıfır atılmıştı.

Genel ağ adreslerinde kullanılır.

Örnekler

- ▶ Beceri temelli soruları <http://meb.gov.tr> adresinde bulabilirsiniz.
- ▶ Sınavlara <http://firat.edu.tr> adresinden giriyorduk.

Bibliyografik künyelerin sonuna konur.

Örnekler

- ▶ Abdülbaki Gölpınarlı, Nasreddin Hoca, İnkılâp Kitabevi, Ankara, 1996.
- ▶ J. J. Rousseau, Toplum Sözleşmesi (Çev. V. Günyol), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006.

Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır.

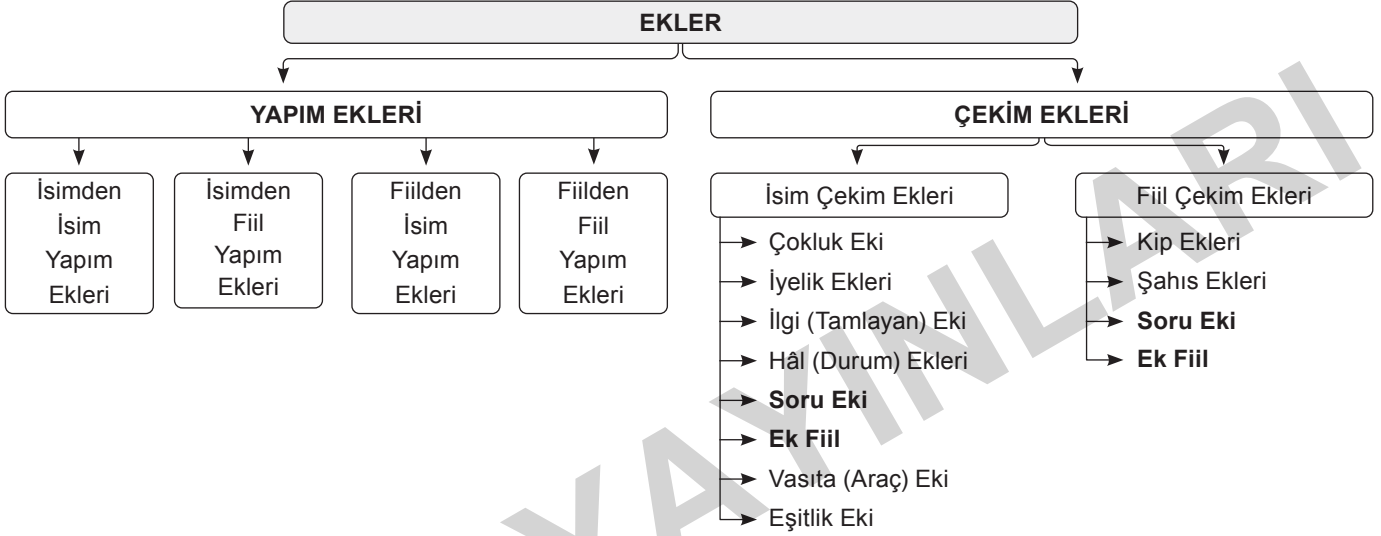
Örnekler

- ▶ Öğretmen tahtaya şu işlemi yazmıştı: $5.25 = 125$
- ▶ İzlediğim filmde " $2.2 = 4$ " işleminin doğruluğu sorgulanıyordu.

EKLER

Cümle içerisinde sözcükler arasında anlam ilişkileri kurmak ya da yeni bir sözcük türetmek için sözcük kök ve gövdelerinin sonuna eklenen ses veya seslere ek denir. Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğundan her durumda ek olan ses veya sesler kökten sonra gelir. Bir sözcük birden fazla ek almış olabileceği gibi kök hâlinde de olabilir.

Türkçede ekler işlevlerine göre çekim ekleri ve yapım ekleri olmak üzere iki başlık altında incelenir.

Ek konusu öğrenilmeden önce, “KÖK” ve “GÖVDE” kavramlarının iyice bilinmesi gerekir. Bu iki kavram öğrenilmeden “Ekler” başlığı kavranamaz.

KÖK

- Bir sözcüğün parçalanamayan, anlamlı en küçük parçasına kök denir. Sözcüğün ekleri çıkarıldıktan sonra kalan anlamlı bölümüdür kök. Türkçede kök, daima sözcüğün başında bulunur.

Örnekler

- ▶ as-, kan-, saç-, yan-, çırp-, sön-, kış, koç, kar, kültür, beş, baş...

- Kökün, sözcüğün tamamıyla anlam ilişkisinin bulunması gerekir.

Örnekler

- ▶ “Zaman” sözcüğünün anlamlı en küçük birimi “zam” sözcüğüdür. Ancak bu sözcük, sözcüğün bütünüyle anlam ilişkisi bakımından ilgili olmadığından “zam” ifadesi sözcüğün kökü değildir. “Zaman” kök hâlinindedir.
- ▶ “Kırık” sözcüğünün anlamlı en küçük birimi “kır-” sözcüğüdür. Bu sözcük “kırılmış olan” anlamına gelen “kırık” sözcüğüyle anlamca ilgili olduğundan sözcüğün köküdür. (Kırık → kır- = kök)

▶ yaş - a - dı
kök

▶ yağ - mur - luk
kök

▶ söz - lük
kök

▶ balık - çı - lık
kök

▶ kar - ar - tı (kara)
kök değil kök

▶ gür - eş (güreş)
kök değil kök

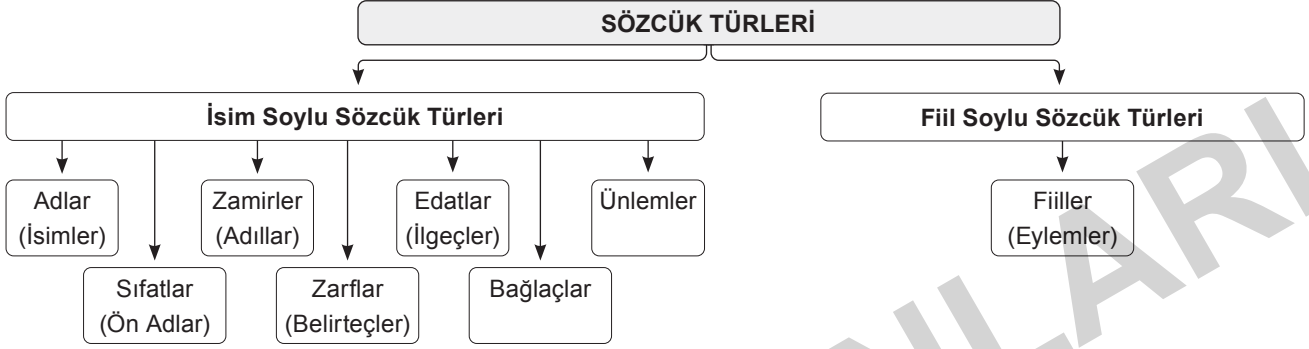
▶ ay - ak (ayak)
kök değil kök

▶ kel - e - bek (kelebek)
kök değil kök

SÖZCÜK TÜRLERİ (İSİM SOYLU SÖZCÜKLER)

SÖZCÜK TÜRLERİ

Bir araya gelerek duygu, düşünce ve istekleri dile getiren sözcükler; cümle içinde farklı görevlerde kullanılır. Sözcükler cümle içindeki görevlerine göre değerlendirildiğinde de farklı sözcük türleri ortaya çıkar. Bu sözcük türlerinin bir kısmı isim soylu, bir kısmı da fiil soylu olduğundan sözcük türleri iki grupta ele alınır.

İsim soylu sözcüklerle fiil soylu sözcüklerin ayırt edilmesi:

Herhangi bir sözcüğe "-mak/-mek" mastar eki, "-ma/-me" olumsuzluk eki, "-yor" şimdiki zaman eki getirilebiliyorsa o sözcük fiildir, getirilemiyorsa addır.

Örnekler

- ▶ ağla- → ağlamak, ağlamamak, ağlıyor → anlamlı → "ağla-" fiil
- ▶ ağıt → ağıtmak, ağıtmamak, ağıtıyor → anlamsız → "ağıt" isim

! Önemli Bilgi

- Sözcükler türlerine göre değerlendirilirken cümle içerisindeki kullanıma amaçlarına ve öteki sözcüklerle ilişkilerine dikkat edilmelidir. Çünkü aynı sözcük, farklı cümlelerde farklı türleri karşılayabilir.

Örnekler

- ▶ Bir, sıfırdan büyük bir rakamdır; bunu bilmiyor olamazsın. (Bir sayının adını belirtmektedir.)
isim
- ▶ Kim olduğunu bilmiyorum ama bir adam seni sordu. ("Adam" sözcüğünün sayısını belirtmektedir.)
sıfat
- ▶ Hanife Hanım olanları bana bir bir anlattı. (Anlatılma olayının nasıl yapıldığı belirtilmiştir.)
zarf
- ▶ Bu mantık sorusunu sınıfta bir Ali çözdü. ("Sadece" anlamında kullanılmıştır.)
edat
- ▶ Denize bir konup bir kalkan martılar avlarına bakarak haykırırlar. ("Hem ... hem" anlamında kullanılmıştır.)
bağlaç bağlaç

"Bir" sözcüğü, yukarıdaki cümlelerde farklı görevlerde kullanılmıştır. Bundan dolayı sözcük türü de farklıdır.

FİLLER (EYLEMLER)

Varlıkların hareketlerini, işlerini, onlarla ilgili oluşları kip ve kişiye bağlı olarak anlatan sözcüklere fiil (eylem) denir. Fiilleri diğer sözcük türlerinden ayıran en önemli özellik; iş, oluş ve hareket bildirmeleridir.

Örnekler

- ▶ gel-, git-, kaz-, gül-, koş-, otur-, ağla-, yaz-, seç-, kız-, sız-, uyu-, kaçır-, kaldır-, taşın-, saydır-, oturt-, kurtar-, kaynaş-, yazıl-...

Fiilleri Diğer Sözcük Türlerinden Ayırma

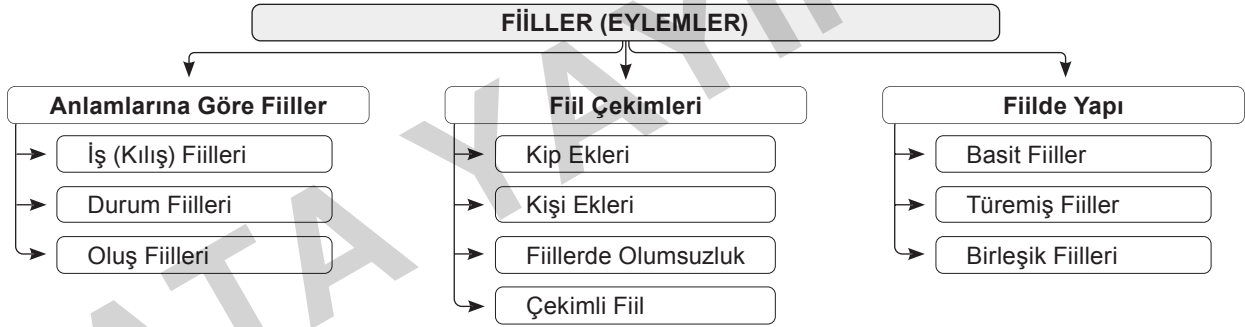
- Fiilleri diğer sözcük türlerinden ayırmak için kök veya gövdelerine “-mek/-mak” mastar eki getirilir. Mastar eki getirilen sözcük anlamlı olursa o sözcük fiildir.

Örnekler

- ▶ sil-mek (anlamlı) fiil (kök hâlinde)
- ▶ temizle-mek (anlamlı) fiil (gövde hâlinde)
- ▶ ku-mak (anlamsız) isim
- ▶ için-mek (anlamsız) edat

- Bazı sözcükler (genellikle eş sesli sözcükler) hem fiil hem de isim özelliği gösterir. Bu tür sözcüklerin fiil mi yoksa isim mi olduklarını anlamak için cümle içindeki anlamlarına bakmak gerekir. (gül, kır, yüz...)

- Fiiller belirttikleri anlamlara, çekimli fiil olmalarına ve yapılarına göre üç başlık altında ele alınabilir.

ANLAMLARINA GÖRE FİLLER

Türkçede fiiller, anlamlarına göre iş (kılış), durum ve oluş eylemi olmak üzere üçe ayrılır.

KILIŞ (İŞ) FİİLLERİ

Öznenin yaptığı işten, öznenin dışında başka bir varlığın da etkilendiği fiillerdir. Kılış fiilleri “Ne?”, “Neyi?” ve “Kimi?” sorularına cevap verebilen fiillerdir yani nesne alabilen fiillerdir.

Örnekler

- ▶ yaz(mak), aç(mak), taşı(mak), dök(mek), sat(mak), kır(-mak), anlat(mak), bil(mek)...

Örnekler

- ▶ Annesi mutfakta sebzeleri **doğruyor**.
- ▶ Bu romanı geçen yıl **okumuştum**.

NOT

- İş fiillerinde cümlede nesne bulunmasa dahi yüklem, “Ne?, Neyi?, Kimi?” sorularına cevap verir. Yani fiilin nesne alması değil, nesne alabiliyor olması önemlidir.

DURUM FİİLLERİ

Herhangi bir varlığın içinde bulunduğu hâli (durumu) anlatan fiillerdir. Bu fiiller “Neyi?” ve “Kimi?” sorularına cevap vermez, yani nesne alamaz. Genellikle öznenin kendi iradesiyle bazen de iradesi dışında gerçekleştirdiği eylemlerdir. Bu fiillerde öznenin yaptığı işten etkilenen bir varlık yoktur.

Örnekler

- ▶ gül(mek), otur(mak), dinlen(mek), uyu(mak), uyan(mak), sus(mak), otur(mak), yat(mak), uzan(mak), sevin(mek)...

Örnekler

- ▶ İşlerini bitirdikten sonra kanepeye **oturdu**.
- ▶ O kadar yorgundu ki parkta biraz **dinlendi**.

! Önemli Bilgi

- Bir fiilin başına “onu” ifadesi getirildiğinde ifade anlamlıysa fiil nesne alabilir, anlamsızsa fiil nesne alamaz.

CÜMLENİN ÖGELERİ

Bir fikri, bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu veya bir olayı kesin bir yargı şeklinde bildiren sözcük veya sözcük dizisine cümle (tümce) denir. Sözcük ve sözcük gruplarının cümlede üstlendikleri görevlere de öge denir.

Cümlelerin Ögeleri Bulunurken Dikkat Edilmesi Gerekenler

- İlk olarak cümlede bulunan çekimli eylem veya ek fiil almış isim soylu sözcük yani yüklem bulunmalıdır.
- Diğer ögeleri bulabilmek için yükleme “kim, ne, kimi, neyi, ne zaman, nerede vb.” sorular sorulmalıdır. Soruların cevapları belirlenirken sözcük gruplarına dikkat edilmelidir.
- Ögeler bulunurken sözcük grupları (isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, fiilimsi öbekleri, bağlama öbekleri, edat öbekleri) tespit edilmeli ve sözcük grupları bir bütün olarak tek öge kabul edilmelidir.
- Ünlem ve hitap bildiren ifadeler ile ara söz ve ara cümleler öge olarak kabul edilmeyip cümle dışı unsur olarak değerlendirilmelidir.

- Cümlelerin ögeleri, temel ögeler ve yardımcı ögeler olmak üzere iki başlık altında ele alınır.

TEMEL ÖGELER

YÜKLEM

İş, oluş, hareket, durum bildiren; haber veren, cümleyi bir yargıya bağlayan çekimli ögedir.

Örnekler

- ▶ Yanında iki bine yakın savaşçısı vardı.
yüklem
- ▶ Arkadaşın yanımızdan koşarak geçiverdi.
yüklem
- ▶ Şeyda'nın babası eli açık bir insandı.
yüklem

Yüklemin Özellikleri

- Yüklem çekimli bir ad ya da fiilden oluşabilir.

Örnekler

- ▶ Ahmet, dün akşama kadar okuldaydı.
yüklem (çekimli ad)
- ▶ Sabahın ilk saatlerine kadar çalıştık.
yüklem (çekimli fiil)

- Yüklem, tek sözcükten oluşabileceği gibi bir sözcük grubundan da oluşabilir.

Örnekler

- ▶ Torosları klasik bir minareden iner gibi inersiniz.
yüklem
- ▶ Kendine yoldaş tuttuğu, bir atı bir de tatlı sazıydı.
yüklem

NOT

- Cümle oluşturmaya yeterli olan tek öge yüklem ve çekimli olan fiil veya ad soylu sözcükler tek başına yüklem olabilir.
- Cümlede diğer ögelerin belirlenmesi yükleme bağlıdır. Yüklemi bulmak için cümleye herhangi bir soru sorulmaz. Diğer ögeleri bulmak için yükleme soru sorulur.

ÖZNE

Yüklemin bildirdiği iş, oluş ve hareketi yapan ya da işten etkilenen; olanı karşılayan ögeye özne denir.

Örnekler

- ▶ Baş başa vermeyince taş yerinden oynamaz.
özne yüklem
- ▶ Hamide Hanım raf aralarını kürdanla temizledi.
özne yüklem

Öznenin Özellikleri

- Bir cümlelerin öznesi, yükleme sorulan “Kim?” ve “Ne?” soruları ile bulunur. İnsanlar için “Kim?”, insan dışındaki varlıklar için de “Ne?” sorusu sorulur.

Örnek

- ▶ İbrahim Paşa 1600 yılında tekrar sefere kalktı.
özne (Kim sefere kalktı?) yüklem

FİİLDE ÇATI (EYLEM ÇATISI)

Türkçede fiillerin, cümlede nesne alıp almamalarına veya aldıkları özneye göre gösterdikleri özelliğe çati denir. Dolayısıyla yüklemi fiil olmayan cümlelerde (isim cümlelerinde) çati özelliği aranmaz.

✎ Örnekler

- ▶ Çocuk edebiyatının, okuma becerisi üzerinde etkisi vardır.
yüklem → (Ek fiil almış bir isimdir. Çati özelliği aranmaz.)

Çocuk edebiyatı sayesinde okuma, zamanla alışkanlığa dönüşecektir.

yüklem → (Kip eki ve ek fiil almış bir fiildir. Çati özelliği vardır.)

- Fiiller çati özelliği bakımından ikiye ayrılır: özne-yüklem ilişkisine göre (etken, edilgen, dönüşlü, işteş), nesne-yüklem ilişkisine göre (geçişli, geçişsiz, oldurgan, ettirgen).

ÖZNE-YÜKLEM İLİŞKİSİNE GÖRE

ETKEN FİİLLER

Cümlede yüklem bildirdiği işi yapanın yani öznenin belli olduğu fiillerdir. Etken fiillerin kullanıldığı cümlelerde özne gerçek öznedir.

✎ Örnekler

- ▶ Ayşe, çamura batan çocuğun elini bırakmak istemiyor.
özne yüklem
- ▶ Suyu içip kabı Yörük kızına vermişti Hurşit Bey.
yüklem özne
- ▶ Kocakarı, çakıyla heykeldeki altın kaplamayı sökmüş.
özne yüklem

Bu cümlelerde yüklem etkindir çünkü eylemleri gerçek özneler tarafından gerçekleştirilmiştir.

! Önemli Bilgi

- Gizli öznenin olduğu cümleler etken fiillidir. Çünkü gizli öznenin olduğu cümlelerde de işi yapan kişi bellidir.

✎ Örnekler

- ▶ O ölmeden evvel, duvara kalemle çizmiştim. (ben)

Bu cümlede "çizmek" eylemi etken fiildir. Çizme eylemini gerçekleştiren kişi (özne → ben) bellidir.

EDİLGEN FİİLLER

Özne, yüklem bildirdiği eylemden etkilenen durumdaysa edilgen çatılı eylem var demektir. Edilgen eylem "-n" veya "-l" ekleriyle türetilir ve cümlede "başkası tarafından yapılmış" anlamı vardır.

✎ Örnekler

- ▶ Evin arkasındaki bahçeye bir çukur kazılmış.
sözde özne

- ▶ Halılar özenli bir şekilde balkonda yıkandı.

sözde özne

- ▶ Yüz seksen metrekare ev, iki günde boyandı.

sözde özne

Bu cümlelerde eylemler (kazılmış, yıkandı, boyandı) edilgen fiildir. Eylemleri kimin gerçekleştirdiği belli değildir.

NOT

- Etken fiillerde özne gerçek özneyken (aynı zamanda gizli özne) edilgen fiillerde özne "sözde özne"dir.

DÖNÜŞLÜ FİİLLER

Dönüşlü fiillerde özne hem yüklemde bildirilen işi yapar hem de yaptığı bu işten etkilenir. Dönüşlü fiiller "-l" veya "-n" ekleriyle oluşturulur. Bu fiiller cümleye kendi kendine yapma anlamı katar.

✎ Örnekler

- ▶ Dertli anne okul müdürüne söyleniyordu.
özne yüklem
- ▶ Sporcu hamle yapmak için hazırlanıyordu.
özne yüklem

- ▶ Adresi bulmak için yolda etrafına bakınıyordu. (özne → o)

Bu cümlelerde eylemleri yapan da bu eylemlerden etkilenen de aynı kişi olduğundan, cümlelerin eylemleri dönüşlü çatılıdır.

! Önemli Bilgi

- Edilgen fiillerle dönüşlü fiiller aynı eklerle oluşturulur. Bu nedenle sürekli karıştırılır. Edilgen ve dönüşlü fiilleri karıştırmamak için bu fiillerin öznelerine bakmak gerekir. Özne gerçek/gizli özneyse fiil dönüşlü, özne sözde özneyse fiil edilgen çatılıdır.

CÜMLE TÜRLERİ (CÜMLE ÇEŞİTLERİ)

Bir yargı bildiren sözcük ya da sözcük grubuna cümle denir. Cümleler sahip oldukları çeşitli özelliklere göre dört ana başlık altında incelenir.

YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Yüklemlerin isim soylu ya da fiil olma durumlarına göre ikiye ayrılır.

İSİM (AD) CÜMLESİ

Yüklemi isim ya da isim soylu (sıfat, zamir, zarf, edat...) olan cümlelerdir.

Örnekler

- ▶ İnsanların farklı ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların karşılanacağı farklı alanlar vardır.
- ▶ Argüman, belli kanıtlara dayanarak ortaya çıkarılan yeni bir yargıdır.
- ▶ Bir kitabın cümlelerinin altını çizmek, düşünce avcılığı yapmaktır.
- ▶ Pratik hayatta insanların ihtiyaçlarını karşılayan bilgiler daha değerlidir.
- ▶ Güneşi gökyüzüne yakıştırmayan grup onlardı.
- ▶ Şirketin etrafı ateş çemberi gibiydi.
- ▶ Suriyelilerin kaldığı kampta benim anlattığım ders Türkçeydi.
- ▶ Tabloda tasvir ettiği şey küçük bir köylü kıızıydı.

FİİL (EYLEM) CÜMLESİ

Yüklemi çekimli fiil olan cümlelerdir. Yüklemi fiilimsi olan cümleler fiil cümlesi değildir, isim cümlesidir.

Örnekler

- ▶ Toplu taşımanın kullanılması trafiği azaltır.
- ▶ Bir yarışmada ikinciye geçen ikinci olur.
- ▶ Bilim insanı, ele aldığı konuyu incelerken bilimsel yöntemlerden yararlanır.
- ▶ Zavallı eşek, acı içinde kıvranarak bağırır.
- ▶ Destan devri edebiyatında şiir sazla söylenir.
- ▶ Kabile büyükleri Leyla'yı istemek için Leyla'nın evine giderler.
- ▶ Hikâyede büyük bir insani durum gözler önüne serilmişti.

YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Yüklemin cümlenin başında, sonunda ya da ortasında bulunmasına göre oluşan cümle türleridir.

KURALLI (DÜZ) CÜMLE

Yüklemi cümlenin sonunda olan cümlelerdir.

Örnekler

- ▶ Saatlerdir oracıkta bekliyordu.
yüklem
- ▶ En sevdiğim kuş muhabet kuşudur.
yüklem
- ▶ Ankara'nın en sakin semtinde oturuyor.
yüklem
- ▶ Filozof, kendi kendine soru soran kişidir.
yüklem

DEVİRİK (KURALSIZ) CÜMLE

Yüklemi cümlenin başında ya da ortasında olan cümlelerdir.

Örnekler

- ▶ Bekledim yolunu gurbetin ıssız yollarında.
yüklem
- ▶ Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden.
yüklem
- ▶ Ben yanarım hem düne hem bugüne.
yüklem
- ▶ Dikkat ediniz hece ölçülerine ve kafiyelere.
yüklem

Eksiltili Cümle

Yüklemi söylenmeyen cümlelerdir. Cümlenin okuyan tarafından tamamlanması istenir. Okuyucu cümleyi aklından tamamlar. Ek fiili düşmüş cümle, eksiltili cümle değildir.

Örnekler

- ▶ İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa...
(**anlaşır**)
- ▶ Armudun sapı, üzümün çöpü... (**var**)

ANLATIM BOZUKLUĞU

Günlük yaşamda ve yazılı anlatımda insanlarla olan iletişim cümlelerle sağlanır. Dil kurallarına uygun olmayan anlatımlarda, söylenenler ya yanlış anlaşılır ya da söylenen sözden birden çok anlam çıkarılır. Bu da iletişimi olumsuz etkiler. Dilin yanlış kullanılmasından kaynaklanan ve doğru iletişimi engelleyen anlatım yanlışlarına anlatım bozukluğu denir. Anlatım bozuklukları anlama dayalı ve yapıya dayalı bozukluklar olmak üzere iki başlıkta incelenir:

ANLAMA DAYALI ANLATIM BOZUKLUKLARI

GEREKSİZ SÖZCÜK KULLANILMASI

Bir cümlede eş anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması ya da bir sözcüğün anlamını başka bir sözcüğün içermesi durumunda (aynı anlama gelen ifadelerin bir arada kullanılması durumunda) gereksiz sözcük kullanılmış demektir.

Örnekler

- ▶ Sağlık ve sıhhatinize dikkat etmelisiniz.
- ▶ Onunla ilk kez durakta tanıştım.
- ▶ Yarın hava sıfırın altında eksi beş derece olacak.
- ▶ Komşuları ona beklenmedik bir sürpriz yaptılar.
- ▶ Ahmet, az kalsın merdivenden düşeyazdı.

! Önemli Bilgi

- Aynı anlama gelen ek ve sözcüğün aynı cümlede kullanılması da gereksiz sözcük kullanımından kaynaklanan anlatım bozukluğuna neden olur.

Örnekler

- ▶ Kuzenim Almanca dilini çok iyi konuşuyor.

“-ca” yapım eki, sözcüğe zaten dil anlamını katmıştır.

- ▶ Maç akşam saat 22.00’de başlayacakmış.

“22.00” zaten akşam vaktini ifade eden bir zaman dilimidir.

- Yardımcı fiil kullanılmasına gerek olmayan durumlarda, bir isim ile yardımcı fiili birlikte kullanmak anlatım bozukluğuna neden olur.

Örnek

- ▶ Topluma etki eden olaylara herkes yorumunu katıyor.

“Topluma etki eden” değil “toplumu etkileyen” olmalıydı.

ANLAMCA ÇELİŞEN SÖZCÜKLERİN KULLANILMASI

Cümlede anlamca çelişen ifadelerin bir arada kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar. Genellikle “kesinlik” anlamı içeren bir sözle “olasılık” anlamı içeren bir sözün birlikte kullanılmasından kaynaklanır.

Örnekler

- ▶ Bu şehirde aşağı yukarı tam on sekiz yıl kaldı.
tahmin kesinlik
- ▶ Şüphesiz sen bu soruları yapabilirsin.
kesinlik olasılık
- ▶ Bundan tam tamına altı yedi yıl önceydi.
kesinlik ihtimalli durum

SÖZCÜĞÜN YANLIŞ ANLAMDA KULLANILMASI

Cümlelerde, anlamca ya da yazım olarak birbirine yakın olan sözcükler birbiriyle karıştırıldığından anlatım bozukluğu yapılabilmektedir.

Örnekler

- ▶ Bütün konuları **kaplayan** bir deneme yapacağım. (“kaplayan” yerine “kapsayan” kullanılmalı)

kaplayan: her yanıyla örten, kuşatan

kapsayan: içine almak

- ▶ Meyve **ücretlerine** zam yapıldı. (“ücret” yerine “fiyat” kullanılmalı)

ücret: iş gücünün, emeğin karşılığı olan para

fiyat: alım satımdaki parasal karşılık, eder

SÖZCÜĞÜN YANLIŞ YERDE KULLANILMASI

Cümlede herhangi bir sözcük, olması gereken yerde kullanılmazsa anlatım bozukluğu yapılmış olur.

Örnekler

- ▶ **Hazırlıksız** sınava girdiği için çok heyecanlandı.

“hazırlıksız” sözcüğü “girdiği” sözcüğünden önce gelmeli

- ▶ **Zincirsiz** trafiğe çıkanlar çok zorluk yaşadılar.

“zincirsiz” sözcüğü “çıkanlar” sözcüğünden önce gelmeli

- ▶ Burada **davetiyesiz** salona girilmez.

“davetiyesiz” sözcüğü “salona” sözcüğünden önce gelmeli

SÖZEL MANTIK

Mantık, doğru düşünme sanatı olarak tanımlanır. Sınavlarda kullanılan sözel mantık kavramı ise okuduğunu anlama, akıl yürütme, analiz yapabilme ve çıkarımlarda bulunabilmektir. Bu konuya dair hazırlanan sorular, mantıksal akıl yürütmeye yardımcı olurken zekâyı da geliştirir. Ayrıca problem çözme becerisi kazandırma, olay ve durumlar arasında ilişki kurmayı sağlama, muhakeme yeteneği kazanma ve paragraf sorularını daha hızlı çözme gibi katkıları da vardır.

NEDEN SÖZEL MANTIK DENİLMEKTEDİR?

- Bağlantılı sorular şeklinde ve her sınavda (KPSS için) 3 veya 4 soru şeklinde oluşturulan bu sorulara sözel mantık soruları denilmesinin sebebi, bu soruların doğru düşünmeye yönelik hazırlanmış olmaları ve akıl yürütme becerisini ölçmeleridir.

SÖZEL MANTIK SORULARININ ANALİZİ

- Genelden özele yöntemiyle hazırlanan sözel mantık soruları; metin (açıklama) kısmı, önermeler kısmı ve soru kısmı olmak üzere üç bölümden oluşur.

Metin Kısmı: Sorunun giriş kısmıdır ve kurgusal bir gerçekliği dile getirir. Kişiler, mekânlar, sıralama ölçütleri, sorunun çözümüne dair yöntemin belirlenmesine yönelik bilgiler bu kısımda yer alır. Bu kısım okunurken köşeye alınacak küçük notlar, soruların çözümünde zamandan tasarruf etmeyi sağlayacaktır.

Önermeler Kısmı: Sorunun çözümünü sağlayacak bilgilerin yer aldığı ve asıl ipuçlarını barındıran kısımdır. Metin kısmında verilen kurguya dair sınırların belirlendiği bölümdür. Bu bölümde kesin yargıların yanında ihtimalli durumlar da yer alır. İhtimalli durumların yer aldığı öncüllere dikkat edilmelidir. Sorunun çözümü için yapılacak bir şema veya tabloya, ilk olarak bu kısımda yer alan kesin yargılar yazılmalıdır.

Soru Kısmı: Verilen kurgusal duruma dair istenilenin yer aldığı bölümdür. Bilgiyi kullanabilme, analiz ve sentez yapabilme ön plandadır. Bu kısımda yer alan “kesinlikle, kesin olarak” ifadelerine dikkat edilmelidir.

Sorularda Kullanılan Bazı Unsurlar

Kişiler	Yerler	Zaman	Yönler	İlişkiler	Nesneler
• Faruk	• Türkiye	• Yıllar	• Doğu / Batı	• Arkadaşlık	• Kitaplar
• Berna	• İstanbul	• Aylar	• Kuzey / Güney	• Evlilik	• Vitaminler
• Öğretmen	• Okul	• Günler	• Aşağı / Yukarı	• Akrabalık	• Meyveler
• Öğrenci	• Müze	• Saatler	• Sağ / Sol	• Kardeşlik	• Araçlar
• Mühendis ...	• Festivaller ...	• Dakikalar ...	• Ön / Arka ...	• İş ...	• Yakıtlar ...

MANTIK SORULARINDA KULLANILAN TEMEL KAVRAMLAR

Önerme: Doğruluğu ya da yanlışlığı ispatlanabilen bilgileri ifade eden cümle veya cümlelerdir.

Çıkarım: Verilen önermelerin doğru ya da yanlış olma durumlarının değerlendirilerek yeni bilgiler elde etmektir.

Akıl yürütme: Önermelere dikkat ederek verilen bilgileri yorumlamak, çıkarımda bulunmaktır.

Muhakeme: Akıl yürütme yoluyla var olan sorun(lar)a çözüm bulmak için çıkarımlarda bulunmaktır.

Öncül: Sorularda verilen önermelerden her biridir. Sorunun çözümüne dair ipuçlarının yer aldığı kısımdır.

KÜMELER

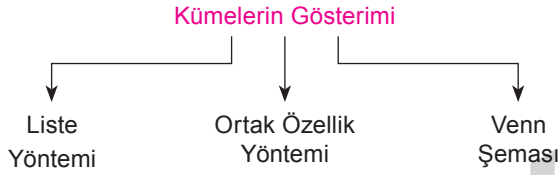
- İyi tanımlanmış nesnelere topluluğuna küme denir.

Örneğin "haftanın p ile başlayan günleri" ifadesi {Pazartesi, Perşembe, Pazar} anlaşılacağı için bir kümedir.

"Sınıfın en akıllı öğrencileri" ifadesi bir küme belirtmez. Çünkü kişiden kişiye göre değişir.

- Kümeyi oluşturan nesnelere kümenin elemanları denir.
- Her eleman bir kez yazılır.
- Kümeler büyük harfle gösterilir.

KÜMELERİN GÖSTERİMİ

1. Liste Yöntemi: Kümenin adı yazılarak parantez açılır ve elemanlar aralarına virgül konularak birer kez yazılır, tekrar parantezle kapatılır.

$$A = \{a, b, c, d\} \text{ veya } B = \{\text{Hasan}, \text{Ali}\}$$

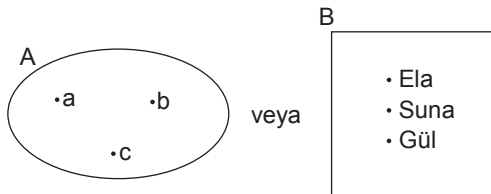
2. Ortak Özellik Yöntemi: Kümenin adı yazılır ve parantez açılır.

Parantez içine kümenin elemanlarının ortak özelliği cümle şeklinde yazılır.

$$A = \{\text{Alfabemizin ilk üç harfi}\} \text{ veya}$$

$$B = \{\text{Haftanın "s" ile başlayan günleri}\}$$

3. Venn Şeması Yöntemi: Kümenin ismi yazılarak çizgi ile kapalı bir şekil çizilir ve elemanlar solunda nokta olacak şekilde yazılır.

NOT

- Bir eleman kümenin elemanı ise \in , elemanı değil ise \notin ile gösterilir.
- Kümenin eleman sayısı $s(A)$ şeklinde gösterilir.

Örnek Soru

$A = \{1, 2, \{1\}, \{b\}, 3\}$ olarak veriliyor.

$$1 \in A$$

$$\{b\} \in A$$

$$\{3\} \in A$$

$$s(A) = 5$$

$$\{2\} \notin A$$

İfadelerinden kaç tanesi doğrudur?

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4 E) 5

Çözüm

Aralarında virgül kullanılarak yazılan nesnelere kümenin elemanıdır.

$$1 \in A, 2 \in A, \{1\} \in A, \{b\} \in A, 3 \in A \text{ şeklindedir.}$$

$$s(A) = 5$$

Dolayısıyla $\{2\}$ elemanı A kümesinde yoktur.

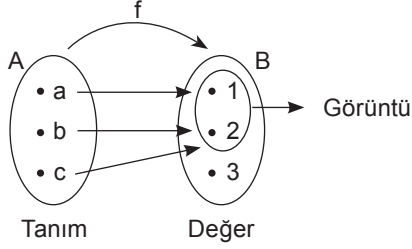
Senin için

$A = \{\{ \}, \{a\}, b, 1\}$ olarak veriliyor.

Buna göre $s(A)$ kaçtır?

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4 E) 5

- A ve B boş olmayan iki küme olmak üzere;
- f , A'dan B'ye bir bağıntı olsun.
- A kümesindeki her elemanı B kümesinde yalnız bir elemana eşleyen f 'ye A'dan B'ye bir fonksiyon denir.

- A'ya f 'nin tanım kümesi, B'ye f 'nin değer kümesi, $f(A)$ 'ya ise görüntü kümesi denir.

NOT

- A tanım kümesinin hiçbir elemanı açıkta kalmamalı, hepsinin görüntüsü olmalıdır.
- A tanım kümesinin bir elemanının birden fazla görüntüsü olmamalıdır.

Örnek Soru

$$f: A \rightarrow B$$

$$f(x) = 2x - 1 \text{ ve } A = \{1, 2, 3\}$$

olduğuna göre, $f(A)$ aşağıdakilerden hangisidir?

- A) $\{2, 4, 6\}$ B) $\{1, 2, 4\}$ C) $\{1, 3, 6\}$
D) $\{1, 3, 5\}$ E) $\{2, 3, 5\}$

Çözüm

$$f(x) = 2x - 1,$$

$$f(1) = 2 \cdot 1 - 1 \Rightarrow f(1) = 1$$

$$f(2) = 2 \cdot 2 - 1 \Rightarrow f(2) = 3$$

$$f(3) = 2 \cdot 3 - 1 \Rightarrow f(3) = 5$$

$\{1, 3, 5\}$ 'tir.

Örnek Soru

$f(2x-3) = x + 3$ olduğuna göre $f(5)$ kaçtır?

- A) 3 B) 4 C) 5 D) 6 E) 7

Çözüm

$$f(2x-3) = f(5) \Rightarrow 2x - 3 = 5$$

$$2x = 8$$

$$x = 4$$

$$f(2 \cdot 4 - 3) = 4 + 3$$

$$f(5) = 7$$

FONKSİYONLARDA DÖRT İŞLEM

- $f: A \rightarrow R$ ve $g: B \rightarrow R$ fonksiyonlar için $A \cap B \neq \emptyset$ ise;
 - ▶ $f + g: A \cap B \rightarrow R$ ve $(f+g)(x) = f(x) + g(x)$
 - ▶ $f - g: A \cap B \rightarrow R$ ve $(f-g)(x) = f(x) - g(x)$
 - ▶ $f \cdot g: A \cap B \rightarrow R$ ve $(f \cdot g)(x) = f(x) \cdot g(x)$
 - ▶ $f / g: A \cap B \rightarrow R$ ve $(f/g)(x) = f(x) / g(x)$ $g(x) \neq 0$
 - ▶ $c \cdot f: A \rightarrow R$ ve $(c \cdot f)(x) = c \cdot f(x)$ $c \in R$

Örnek Soru

$f(x) = x^3 + x$, $g(x) = 2x + 1$ fonksiyonları için $(f + 2g)(x)$ aşağıdakilerden hangisidir?

- A) $x^3 + 4x + 2$ B) $x^3 - 5x + 2$ C) $x^3 + 5x + 2$
D) $x^3 + 5x - 2$ E) $x^3 - 4x + 2$

Çözüm

$$(f + 2g)(x) = f(x) + 2g(x)$$

$$= x^3 + x + 2 \cdot (2x + 1)$$

$$= x^3 + x + 4x + 2$$

$$= x^3 + 5x + 2$$

Saymanın Genel İlkeleri

Toplama Yolu ile Sayma Çarpma Yolu ile Sayma

TOPLAMA YOLU İLE SAYMA

A ve B ayrık olaylar olsun. Bu iki kümenin birleşiminin eleman sayısı kümelerin elemanları toplamına eşittir.

Örnek Soru

3 pantolon ve 5 kazak arasından 1 pantolon veya 1 kazak kaç farklı yolla seçilebilir?

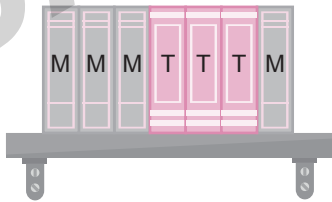
A) 1 B) 3 C) 5 D) 8 E) 15

Çözüm

Saymanın temel ilkesine göre seçim durumu birbirinden bağımsız olduğu için ("veya" kelimesinin kullanılmış olduğuna dikkat ediniz.) her iki küme elemanları sayılarının toplamıdır.

$$s(P \cup K) = s(P) + s(K) = 3 + 5 = 8$$

Örnek Soru

Yukarıda gösterilen bir kitaplık rafında 4 matematik, 3 Türkçe kitabı vardır.

Selma bu raftan 1 matematik veya 1 Türkçe kitabı kaç farklı şekilde seçebilir?

A) 3 B) 4 C) 5 D) 7 E) 8

Çözüm

4 matematik, 3 Türkçe kitabı olup

$4 + 3 = 7$ seçim vardır.

ÇARPMA YOLU İLE SAYMA

A ve B ayrık olaylar olsun. A olayı m ve B olayı n farklı yolla gerçekleşiyorsa bu olaylar bir arada m.n farklı yolla gerçekleşir.

Örnek Soru

3 pantolon ve 5 kazak arasından 1 pantolon ve 1 kazak kaç farklı yolla seçilebilir?

A) 3 B) 5 C) 8 D) 15 E) 30

Çözüm

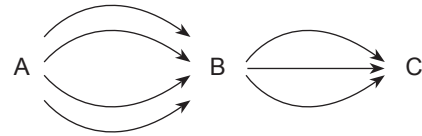
Saymanın temel ilkesine göre seçim durumu birbirine bağımlı olduğu için ("ve" kelimesinin kullanılmış olduğuna dikkat ediniz.) her iki küme elemanları sayılarının çarpımıdır.

$$s(P \times K) = s(P) \cdot s(K) = 3 \cdot 5 = 15$$

NOT

"veya" bağlacı toplama, "ve" bağlacı çarpma yoluyla saymayı ifade eder.

Örnek Soru

Yukarıda A, B, C şehirleri arasındaki yollar gösterilmiştir.

A'dan B'ye uğramak şartıyla C'ye kaç farklı yolla gidilebilir?

A) 15 B) 12 C) 8 D) 6 E) 4

Çözüm

A – 4 yol – B – 3 yol – C

$4 \cdot 3 = 12$ farklı yolla gidilebilir.

Kurallı Sayılar

Sayıların belli bir kuralla veya belli bir özellik ile tanımlanıp işlendiği bölümdür.

Bu kısımda bahsedilen kurallar ve özellikler kendine veya soruya özel olabilir. Bu nedenle verilen tanım iyi anlaşılmalı ve verilen örnek incelenmelidir.

Sayı Dizileri

Artimetik Dizi: Ardışık terimleri arasındaki farkları eşit olan diziye denir.

$$\begin{array}{ccccccc} & +3 & +3 & +3 & & & \\ & \curvearrowright & \curvearrowright & \curvearrowright & & & \\ 3 & - & 6 & - & 9 & - & 12 & - & \dots & \text{gibi} \end{array}$$

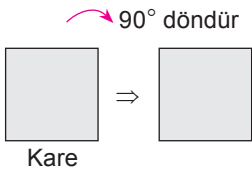
Geometrik Dizi: Ardışık terimlerin arasındaki oranı eşit olan diziye denir.

$$\begin{array}{ccccccc} & \times 2 & \times 2 & \times 2 & & & \\ & \curvearrowright & \curvearrowright & \curvearrowright & & & \\ 2 & - & 4 & - & 8 & - & 16 & - & \dots & \text{gibi} \end{array}$$

Şekil - Sembol - Şifre Yorumlama

Dönme Hareketi: Bir cismin belli bir sabit nokta etrafında belli bir açı ile hareket ettirilmesidir.

Dönme Simetrisi: Şeklin en küçük açı ile dönmesi ile tekrar aynı görüntüyü almasıdır. Dönme simetrisi n kenarlı düzgün şekillerde $\frac{360^\circ}{n}$ 'dir.

$$\text{Karede } \frac{360^\circ}{4} = 90^\circ \text{dir.}$$

Öteleme: Bir şeklin veya nesnenin belli bir doğrultuda ve yönde yer değiştirmesidir.

Ötelemede cismin boyutunda bir değişiklik olmaz.

Kâğıt Katlama - Açma

- Şekillerin belli bir eksene göre katlanması ile oluşan son görüntünün tekrar açılması ile ilgilidir.
- Bu tür sorularda katlama sırasına ve yönüne dikkat edilmelidir.

Mantıksal Akıl Yürütme

- Verilen problemin öncüllerine ve açıklamasına dikkat edilmelidir.
- Bu problem çözümlerinde şekil ve tablo çizilerek özetlenmelidir.

Tablo - Grafik Yorumlama

- Satır ve sütunlarda oluşan kapalı şekle tablo denir.
- Grafik çeşitlerimiz nokta, çizgi, sütun ve daire grafikleridir.
- Bu tür sorularda satır ve sütunlardaki bilgilere dikkat edilmelidir.

DOĞRULAR VE ÜÇGENLER

Nokta: Geometrik manadaki nokta tam olarak tanımlanamasa da basitçe ifade etmek gerekirse kalemin kâğıtta bıraktığı ize denir. “.” şeklindedir. Büyük harfle isimlendirilir.

Doğru: Aynı doğrultuda bulunan noktalar kümesidir.

\longleftrightarrow veya \overleftrightarrow{AB} şeklinde gösterilir. Uzunluğu sonsuzdur.

Doğru Parçası: Doğru üzerindeki herhangi iki nokta arasındaki parçadır.

\overline{AB} , [AB] olup uzunluğu hesaplanabilir.

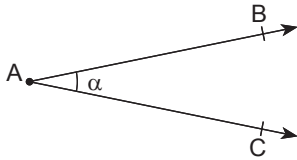
Işın: Bir taraftan kapalı bir taraftan açık doğrunun parçasıdır.

şeklinde gösterilir. Uzunluğu sonsuzdur.

\overrightarrow{AB} veya \overleftarrow{AB}

AÇI VE AÇI ÇEŞİTLERİ

Açı: Başlangıç noktası aynı olan iki ışının kolları arasında kalan bölgeye denir.

[AB ve [AC'nin başlangıç noktası A'dır.

Bu iki ışının arasında kalan;

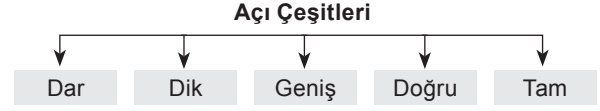
$m(\widehat{BAC}) = \alpha$ bir açıdır.

$m(\widehat{BAC}) =$ “BAC açısının ölçüsü” anlamına gelir.

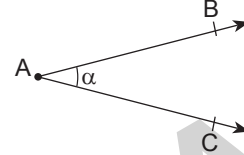
NOT

Açı ölçü birimi derecedir. “°” ile gösterilir.

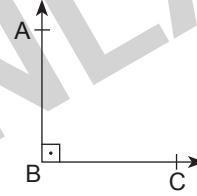
Açı Çeşitleri

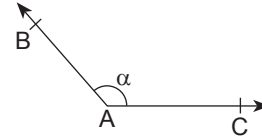
Dar Açı: Ölçüsü 0° den büyük 90° den küçük olan açılarıdır.

Dik Açı: Ölçüsü 90° olan açılarıdır.

Geniş Açı: Ölçüsü 90° den büyük, 180° den küçük olan açılarıdır.

Doğru Açı: Ölçüsü 180° olan açılarıdır.

Tam Açı: Ölçüsü 360° olan açılarıdır.

TÜMLER VE BÜTÜNLER AÇI

Tümler Açı: Ölçüleri toplamı 90° olan açılara birbirinin tümleri denir.

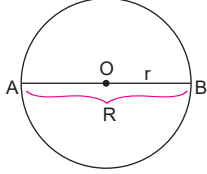
30° nin tümleri = $90^\circ - 30^\circ = 60^\circ$ dir.

45° nin tümleri = $90^\circ - 45^\circ = 45^\circ$ dir.

5° nin tümleri = $90^\circ - 5^\circ = 85^\circ$ dir.

ÇEMBER VE ÇEMBERİN ELEMANLARI

- Bir düzlemde sabit bir noktaya eşit uzaklıkta bulunan noktalar kümesine çember denir.
- Sabit noktaya çemberin merkezi denir. "O" veya "M" ile gösterilir.

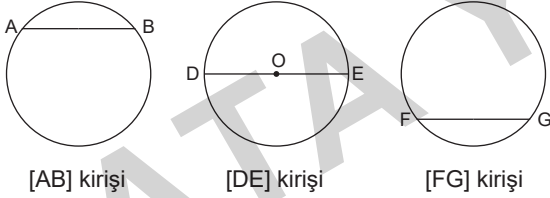

O çemberin merkezidir.

$|OA| = |OB| = r$ çemberin yarıçapıdır.

$|AB| = 2r = R$ çemberin çapıdır.

- Çember ile iki noktada kesişen ve çember içinde olan doğru parçasına kiriş denir.

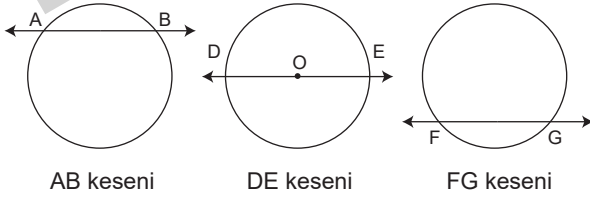

[AB] kirişi

[DE] kirişi

[FG] kirişi

- Çember ile iki noktada kesişen doğruya kesen denir.

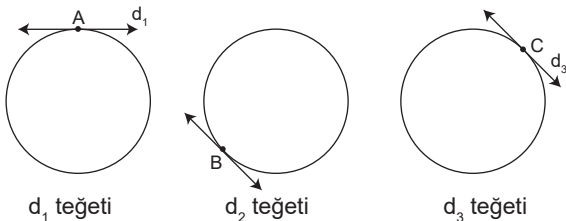

AB keseni

DE keseni

FG keseni

- Çember ile bir noktada kesişen doğruya teğet denir.

d_1 teğeti

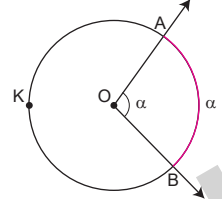
d_2 teğeti

d_3 teğeti

ÇEMBERDE YAYLAR VE OLUŞAN AÇILAR

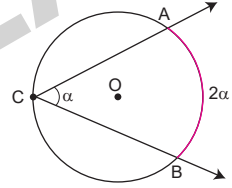
- Merkezi çemberin merkezinde olan açıya merkez açı denir.
- Merkez açısının ölçüsü gördüğü yayın ölçüsüne eşittir.

$$m(\widehat{AOB}) = m(\widehat{AB})$$

- Köşesi çember üzerinde olan açıya çevre açı denir.
- Çevre açının ölçüsü gördüğü yayın ölçüsünün yarısına eşittir.

$$m(\widehat{ACB}) = \frac{m(\widehat{AB})}{2}$$

Örnek Soru

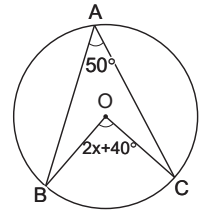
O çemberin merkezi

$$m(\widehat{BAC}) = 50^\circ$$

$$m(\widehat{BOC}) = 2x + 40^\circ$$

ise x kaç derecedir?

- A) 60 B) 50 C) 45 D) 35 E) 30

Çözüm

$$m(\widehat{BC}) = 2 \cdot 50^\circ = 100^\circ$$

$$m(\widehat{BC}) = 2x + 40^\circ$$

$$100^\circ = 2x + 40^\circ$$

$$\Rightarrow x = 30^\circ \text{ olur.}$$

DİK PRİZMALAR

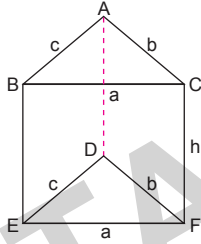
- Alt ve üst tabanları birbirine paralel ve yan yüzleri tabanlara dik olan kapalı cisimlere prizma denir.
- Prizmalar tabanlarına göre isimlendirilir.
- Dik prizmalarda yan yüzler dikdörtgendir.
- Prizmalarda yan ayrıtlar aynı zamanda prizmanın yüksekliğidir.

NOT

- Prizmanın Hacmi = Taban alanı x Yükseklik
- Yanal alan = Taban Çevresi x Yükseklik
- Yüzey alanı = 2 taban alanı + Yan yüzeyinin alanı

ÜÇGEN PRİZMA

- Alt ve üst tabanı üçgendir.

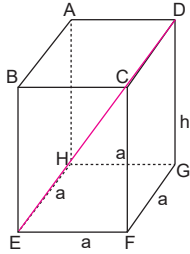

Hacim: $A(\widehat{DEF}) \cdot h$

Yüzey Alanı: $2 \cdot A(\widehat{DEF}) + (a+b+c) \cdot h$

KARE PRİZMA

- Alt ve üst tabanı karedir.

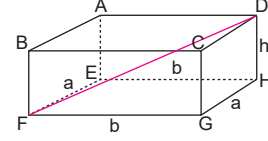
Hacim: $a^2 \cdot h$

Yüzey Alanı: $2a^2 + 4a \cdot h$

$|DE| = \sqrt{2a^2 + h^2}$

DİKDÖRTGENLER PRİZMASI

- Bütün yüzleri dikdörtgendir.

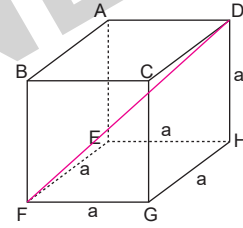
Hacim: $a \cdot b \cdot h$

Yüzey Alanı: $2 \cdot a \cdot b + (2a+2b) \cdot h$

$|DF| = \sqrt{a^2 + b^2 + h^2}$

KÜP

- Her yüzeyi kare olan özel prizmadır.

Hacim: $a \cdot a \cdot a = a^3$

Yüzey Alanı: $6a^2$

$|DF| = a\sqrt{3}$

Örnek Soru

Yanda gösterilen küpün bir yüzünün köşegeni BD uzunluğu 4 cm'dir.

Buna göre bu küpün hacmi kaç cm^3 tür?

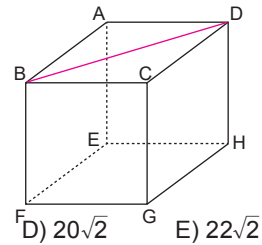
A) $8\sqrt{2}$

B) $10\sqrt{2}$

C) $16\sqrt{2}$

D) $20\sqrt{2}$

E) $22\sqrt{2}$

Çözüm

Küpün bir ayrıt uzunluğu = a cm olsun.

$|BD|^2 = a^2 + a^2$

$4^2 = 2a^2 \Rightarrow a = 2\sqrt{2}$ cm'dir.

Hacim = $a^3 = (2\sqrt{2})^3 = 16\sqrt{2}$ cm^3 tür.

TÜRKLERİN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI TÜRK ADININ ANLAMI

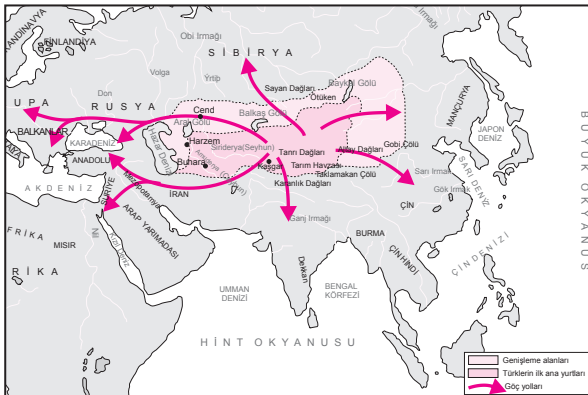
- Türkler konargöçer yaşam tarzına bağlı olarak birçok toplum ile etkileşim içinde yaşadı.
- Bu durum Türk adının farklı kaynaklarda yer almasına neden oldu.
- Türk kelimesinin anlamlarından bazıları şunlardır;
 - ▶ **Ziya Gökalp:** Nizam sahibi, töre sahibi, türeli.
 - ▶ **Danimarkalı Bilgin Wambery:** Türemek.
 - ▶ **Kaşgarlı Mahmut:** Olgunluk çağı.
 - ▶ **Uygurlar:** Güç, kuvvet, olgunluk.
 - ▶ **Çin:** Miğfer.
- Coğrafi bir terim olarak Türkiye kelimesi VI. yüzyıldan itibaren Bizans kaynaklarında Orta Asya için kullanılmıştır. XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun adı bir daha değişmemek üzere Türkiye olmuştur.
- Ünlü İtalyan seyyah Marco Polo Anadolu'ya Küçük Türkiye, Orta Asya'ya ise Büyük Türkiye demiştir.

NOT

- Türk adının ilk kez geçtiği yazılı kaynak, Hunlar ile Çin arasında yapılan **Kuzey Şansi Antlaşması**'dir.

TÜRKLERİN İLK ANA YURDU

- Türklerin ilk ana yurdu "Orta Asya"dır. Orta Asya; doğuda Kingan Dağları, kuzeyde Sibiry, batıda Hazar Denizi, güneyde Hindikuş ve Karanlık Dağları ile çevrili alandır.

Türklerin Tarih Sahnesine Çıkışı

ORTA ASYA KÜLTÜRLERİ

Anav Kültürü (MÖ 4000 – MÖ 1000): Orta Asya'nın en eski kültür merkezidir. At ilk kez bu kültürde görülmüştür.

Afanesyev Kültürü (MÖ 3000 – MÖ 1700): Türklerin en eski kültür merkezidir.

Kelteminar (MÖ 3000 – ?): Yerleşik hayata geçen kültür merkezidir.

Andronova Kültürü (MÖ 1700 – MÖ 1200): Orta Asya kültürleri içinde yayılma alanı en geniş olan kültür merkezidir. İlk defa tunçtan ve altından eşyalara rastlanmıştır.

Karasuk Kültürü (MÖ 1200 – MÖ 700): Demir madeninin işlendiği ilk kültür merkezidir.

Tagar Kültürü (MÖ 700 – 100): Orta Asya kültürleri içinde en gelişmiş kültür merkezidir.

ORTA ASYA'DAN YAPILAN İLK TÜRK GÖÇLERİ

GÖÇLERİN SEBEPLERİ

- İklimin değişmesine bağlı olarak kuraklığın yaşanması
- Nüfusun artışı ve mevcut geçim kaynaklarının yetersizliği
- Salgın insan ve hayvan hastalıkları
- Boylar arasındaki hakimiyet mücadelesi
- Dış baskılar (Çin, Moğol)
- Cihan hakimiyeti fikri doğrultusunda yeni yurtlar kazanma isteği
- Bağımsızlık düşüncesi

GÖÇLERİN SONUÇLARI

- Kavimler Göçü'nün yaşanmasına neden oldular.
- Göç etmeyip de Orta Asya'da kalan Türk boyları, Asya Hun İmparatorluğu çatısı altında ilk siyasi teşekkülü oluşturdular.
- Türkler göç ettikleri yerlerde kısa sürede birçok devlet kurdular.
- Türk kültür ve uygarlığı, dünyanın dört bir köşesine yayıldı. Gittikleri yerlerdeki toplumlara; tarımı, hayvancılığı ve madeni işlemeyi öğrettiler.
- Türk göçleri sonucunda farklı kültürlerin kaynaşmasıyla yeni kültürler ortaya çıktı.
- Türk kültürü geniş alanlara yayıldı değişik kültürlerle etkileşime girildi.
- Türkler değişik dinleri benimseyerek milli benliklerini kaybettiler. (İslamiyet'i kabul edenler hariç).

TÜRKLER VE İSLAMİYET

- Hz. Ömer, Nihavend Savaşı'nda Sasani İmparatorluğu'na son verip İran ve Irak'ın bir bölümünü fethedince, İslam devleti ile Horasan'da yaşayan Türkler sınır komşusu oldu.
- Hz. Osman Dönemi'nde Kafkaslarda Hazar Türkleri ile Müslümanlar arasında ilk savaş yapıldı.
- Emeviler Dönemi'nde Mevaraünnehir'de Türgişlerle Araplar arasında şiddetli çatışmalar yaşandı.
- Emeviler'in ırkçı ve baskıcı politikaları Türklerin İslamiyet'e girişini geciktirmiştir. Abbasiler Dönemi'nde hoşgörü temel alındı ve kısa zamanda Türk-Arap dostluğu güçlendi. Talas Savaşı'yla bu dostluk pekişmiştir. Türk-İslam devletlerinin kurulması bu olaydan sonra gerçekleşti.

TALAS (ATLIK) SAVAŞI (751)

TALAS SAVAŞI'NIN SEBEPLERİ:

- Orta Asya'daki otorite boşluğu
- Abbasilerin Çin zulmüne uğrayan Türklere yardım etme düşüncesi
- Çin'in İpek Yolu'na hakim olmak istemesi
- Müslümanların Orta Asya'da İslamiyet'i yaymak istemeleri

TALAS SAVAŞI'NIN SONUÇLARI VE ÖNEMİ

- Türkler (Uygurlar, Karluklar) bu savaşta tarihi düşmanı olan Çin'e karşı Abbasilerin yanında olmuş ve savaşı Türk-Arap ittifakı kazanmıştır.
- Orta Asya Çinileşmekten kurtulmuş, bölge Çin kültürü yerine İslam kültürünün etkisine girdi.
- İslamiyet Türkler arasında yayılmaya başladı.
- İslamiyet, Türkler arasında özellikle ticaret yoluyla yayıldı.
- Talas Savaşı Türk-İslam tarihinin başlangıcı oldu.
- Türkler, Abbasi Devleti'nin idari ve askeri kademelerinde görev almaya başladılar.
- Kağıt, matbaa, barut, pusula ve mürekkep gibi buluşlar Türkler aracılığıyla İslam dünyasına geçti.
- İlk kez Çin dışında Semerkant'ta kağıt üretilmeye başlandı.
- Türkler, Abbasi Devleti'nin idari ve askeri kademelerinde görev almaya başladılar.

TÜRKLERİN MÜSLÜMAN OLMA NEDENLERİ

- İslamiyet'teki Allah inancı ile Türklerdeki Gök Tanrı inancının benzeşmesi
- Türklerde kurban kesme, cennet-cehennem ve ahiret inancı gibi kavramların İslamiyet'te de bulunması
- Abbasilerin hoşgörü politikası
- Türkler ile Müslümanlar arasındaki ticaretin etkisi
- Türklerdeki cihan hakimiyeti ile İslamiyet'teki cihat ve gaza anlayışıyla örtüşmesi
- Her iki dinde de sosyal dayanışmaya önem verilmesi
- Temizliğe önem verilmesi
- Adalet, eşitlik ve ahlak değerlerine önem verilmesi

NOT

İslamiyet'i benimseyen;

- **İlk Türk boyu:** Karluklar (8. yüzyıl)
- **İlk Türk devleti:** İtil Bulgarları (9. yüzyıl)
- **Mısır'daki ilk Türk devleti:** Tolunoğulları (9. yüzyıl)
- **İlk Orta Asya Türk devleti:** Karahanlılar (10. yüzyıl)

TÜRKLERİN İSLAMİYET'E HİZMETLERİ

- Türkler; İslam dünyasının koruyuculuğunu üstlendiler (önce-leri Şii Büveyhoğullarına, sonra Bizans ve Haçlılara karşı).
- İslamiyet'in geniş alanlara (Hindistan, Balkanlar, Avrupa, Anadolu, Orta Asya) yayılmasını sağladılar.
- Halifeliği koruyarak varlığını sürdürmesini sağladılar.
- Dağınık hâldeki Müslümanları bir araya topladılar.
- İslam kültür ve medeniyetinin gelişmesine ve yayılmasına katkıda bulundular.
- Harezmi, Biruni, Farabi, İbni Sina ve Gazali gibi ünlü bilim adamlarının yetişmesini sağladılar.

TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

KARAHANLILAR (840-1212)

- Karluk, Yağma, Çiğil, Tuhsi ve Argu gibi Türk boylarının bir araya gelmesiyle kuruldu.
- Bilinen ilk hükümdarı Bilge Kül Kadir Han'dır.
- İkili devlet teşkilatını uygulamışlardır.
- Karahanlılar, Orta Asya Türk kültürüyle İslam kültürünü kaynaştırdılar, böylece Türk-İslam sentezinin öncüsü oldular.

ORTA ÇAĞ'DA AVRUPA

- Orta Çağ Kavimler Göçü (375) ile başlayıp, İstanbul'un Fethi (1453) ile sona erer.

KİLİSE VE PAPALIK

- Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile kilise ve papanın etkinliği artmıştır.
- Merkezi Roma'da olan Katolik ve merkezi İstanbul'da olan Ortodoks olarak Hristiyanlık ikiye ayrılmıştır.
- Katolik mezhebi ilk havari Petrus tarafından kurulmuştur.
- Papaların dinden çıkarma yetkisine "afaroz", bir ülkeyi kralıyla birlikte afaroz etmesine "enterdi" denirdi. Endüljans ise para karşılığında günahların affedilmesiydi.
- Kilisenin etkisiyle Avrupa'da skolastik düşünce hakimdi. Skolastik düşünce Orta Çağ Avrupasında kilisenin öğretilerini içeren ve aynı zamanda bilim ve deneyi red eden bir anlayıştı.

FEODALİTE (DEREBEYLİK)

- Toprağı ve üzerinde yaşayan köylüleri tek bir kişinin mali sayan sisteme derebeylik denir.
- Feodalite ilk olarak Fransa'da ortaya çıkmıştır.
- Feodalite düzeninde halkı himaye eden kişilere "süzeren" himaye edilen halka "vasal" köle statüsündekilere "seri" adı verilirdi.
- Feodalite sistemi Haçlı Seferleri, barutun ateşli silahlarda kullanılması ve güçlü orduların kurulmasıyla yıkılmıştır.

HAÇLI SEFERLERİ

- Avrupalıların XI. yüzyıl sonları ile XIII. yüzyıl sonları arasında Müslümanların elinde bulunan Hristiyanlarca kutsal kabul edilen Kudüs ve çevresini almak için düzenledikleri seferlere Haçlı Seferleri denir.

Haçlı Seferler'in Sebepleri

- Hristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs'ü ele geçirmek
- Malazgirt Savaşı'nın kazanılması
- Türklerin Anadolu'ya hakim olmalarından duyulan endişe
- Bizans'ın Avrupa'dan yardım istemesi
- Anadolu'nun zenginliklerini ele geçirmek istemeleri
- Türkleri Anadolu'dan atmak istemeleri
- İpek ve Baharat yollarını ele geçirmek istemeleri
- Fransa'da ortaya çıkan Kluni Tarikatı'nın Hristiyanları Müslümanlara karşı kışkırtması
- Papa ve din adamlarının nüfuzlarını arttırmak istemeleri

I. Haçlı Seferi: I. Kılıç Arslan haçlılara karşı mücadele etti. İznik Bizans tarafından alındı. Fatımilerden Kudüs'ü alan Haçlılar burada Latin Krallığı'nı kurdu. Başarılı olan tek Haçlı Seferi'dir.

II. Haçlı Seferi: Sultan Mesut başarı sağladı. Selçuklu ordusu haçlılara büyük kayıplar verdi. Bu sefere ilk defa kral ve imparatorlar katılmıştır.

III. Haçlı Seferi: Selahattin Eyyübi'nin, Hittin Savaşı'nda (1187) Kudüs'ü ele geçirmesi III. Haçlı Seferi'ne neden olmuştur. Bu seferde Selahattin Eyyübi başarılı olmuştur.

IV. Haçlı Seferi: Haçlılar İstanbul'da bir Latin Krallığı kurdu. Bunun üzerine Bizanslılar İzmir ve Trabzon'da kendi devletlerini kurdular.

Haçlı Seferleri'nin Sonuçları

- Hristiyanların, Haçlı Seferleri'nde başarı kazanacaklarını söyleyen kiliseye ve din adamlarına olan güvenleri azaldı.
- Hristiyanlarca kutsal kabul edilen yerler, yine Müslümanların elinde kaldı.
- Katolik ve Ortodoks kiliseleri arasındaki farklılıklar, daha belirgin hâle geldi.
- Avrupa ile Ön Asya ülkeleri arasındaki ticaret daha da gelişti.
- Akdeniz'de ticaret gelişti. Bunun sonucu olarak Marsilya, Venedik ve Cenova limanları önem kazandı.
- Anadolu'daki şehirler başta olmak üzere, birçok Türk İslam şehri Haçlılar tarafından yakılıp yıkılarak büyük zararlar gördü.
- Haçlı Seferleri sırasında ticari faaliyetlerde bulunan Venedik ve Cenevizlilerin ekonomik gücü arttı.
- Anadolu'nun Türkleşmesi gecikti.
- Haçlı Seferleri'ne katılan soyluların ve şövalyelerin bir kısmı öldü. Geriye dönenler ise eski itibar ve güçlerini kaybettiler. Bu nedenle, Avrupa'da feodalite (derebeylik) zayıfladı.
- Kralların ve imparatorların gücü arttı.
- Bizans, Anadolu'daki bazı yerleri geri aldıysa da Haçlıların müdahaleleri sonucunda merkezî otoritesini belli bir süre yitirdi.
- Haçlılara karşı büyük başarılar elde eden Türklerin, İslam dünyasındaki güçleri ve saygınlıkları arttı.
- Avrupalılar, Doğu'da gördükleri kâğıt, matbaa, barut, pusula, yel değirmeni gibi birçok aracı ülkelerine götürdüler ve kullanmaya başladılar.
- Batılı ülkeler halı, ipek ve pamuklu kumaş dokumacılığını öğrendiler.
- Doğu'nun bilim ve kültürü Haçlı Seferleri sırasında Avrupa'ya taşındı.

KAYILARIN ANADOLU'YA GELİŞİ VE YERLEŞMELERİ

- Osmanlılar Oğuzların Bozok kolunun Günhan soyunun Kayı (sağlam, güçlü kuvvetli anlamına gelir) boyuna mensuplardır. Boyun sembolü ok ve yaydı.
- Kayılar önce Ahlat bölgesine yerleştiler. Sonra I. Alaeddin Keykubat tarafından Ankara yakınlarındaki Karacadağ yöresine yerleştirildiler.
- Daha sonra ise Ertuğrul idaresindeki Kayılar sınır güvenliği için Söğüt (yaylak) ve Domaniç (kışlak) yöresine yerleştirildiler.
- Kayılar ilk dönemlerde Çobanoğullarına bağlı olarak yaşamış ardından kısa sürede devlet konumuna geçmiştir.

KURULUŞ DÖNEMİ (1302-1453) (BEYLİKTEN DEVLETE)

OSMANLI DEVLETİ'NİN BÜYÜMESİNİ KOLAYLAŞTIRAN ETMENLER

- Yıkılmakta olan Bizans ve Türkiye Selçuklu devletlerinin arasında bulunması
- Moğol İlhanlı Devleti, Türkiye Selçuklu Devleti, Ahiler ve Anadolu beylikleri ile iyi geçinmesi ve beylikler arasındaki mücadeleye karışmaması
- Kurulduğu coğrafyanın genişlemeye elverişli olması
- Cihat ve gaza düşüncesiyle Bizans İmparatorluğu'yla mücadeleye öncelik vermesi
- Bizans tekfurları arasındaki mücadelelerden yararlanması
- Balkanlarda ve Anadolu'da siyasi birliğin olmaması
- İskan ve istimalet (hoşgörü) politikalarını uygulaması
- Avrupa'da Yüzyıl Savaşları'nın yaşanması
- Kuruluş padişahlarının yetenekli ve ileri görüşlü olması
- Merkeziyetçi yönetimi benimsemesi
- Fetihlerin doğudan gelen Türkmen göçleriyle desteklenmesi

OSMAN BEY (1281 1326)

- Fahrüddin lakabıyla anıldı.
- Koyunhisar Savaşı (1302) kazanılarak Yarhisar, Kulucahisar, Karacahisar, Koyunhisar, Yenişehir ve İnegöl dolayları fethedildi. (Bu savaş Osmanlı Bizans arasındaki ilk savaştır.)
- İlk olarak Karacahisar sonra da Bilecik devletin merkezi hâline getirildi.
- Bursa'nın fethine başlandı, ancak düzenli ordu olmadığı için Bizanslılara ait bu önemli şehir alınamadı.

- İlk Osmanlı parası basıldı. (mangır)
- İlk Osmanlı vergisi olan ağnam bu dönemde alındı.
- İlk kez kadılık kurumu oluşturuldu. İlk kadı Karamanlı Dursun Fakih'tir.

ORHAN BEY (1326-1362)

- Bursa fethedilerek başkent yapıldı.
- Bizans ordusuyla Maltepe Savaşı yapıldı (1329).
- İznik (1331) ve İzmit (1337) fethedildi.
- Bizanslıların Anadolu yönündeki direnişi kırıldığı gibi Kocaeli Yarımadası'nın fethi tamamlandı.
- Karesioğulları, Osmanlı egemenliğine girdi (1345). İlk Osmanlı donanmasının temelleri atılmış oldu.
- Çimpe Kalesi'nin alınmasıyla ilk kez Rumeli'ye geçildi (1353).
- Çimpe Kalesi alındıktan sonra Edirne'ye kadar olan yerler fethedildi.
- Rumeli'de alınan topraklara Anadolu'dan getirilen Türkmenler yerleştirildi (iskan politikası).
- İlk kez tımar sistemi uygulandı.
- Yaya ve müselleme adıyla ilk düzenli ordu kuruldu.
- İlk Osmanlı medresesi İznik'te açıldı. Bu medresenin ilk müderrisi Davudi Kayseri'dir.
- İlk Osmanlı camisi açıldı. (İznik Hacı Özbek Camii)
- Geçici Divan örgütü kuruldu.
- İlk gümüş akçe Orhan Bey adına basıldı.
- Vezirlik makamı ilk kez oluşturuldu. İlk vezir Alaeddin Paşa'dır.
- İlk Kaptan-ı Derya (Karamürsel Paşa) atandı.
- Sancak sistemi oluşturuldu.
- İlk kez vakıf örgütü kuruldu.
- İlk kez darphane kuruldu.

NOT

- Beylik devlet hâline dönüştürüldü. Yani Osmanlı teşkilatlı bir devlet hâline dönüştürüldü.

OSMANLI EGEMENLİK ANLAYIŞI

Osman Bey ve Orhan Bey	Ülke, hanedanın ortak malıdır.
I. Murat'tan II. Mehmet'e (Fatih) kadar	Ülke padişah ve oğullarının ortak malıdır.
II. Mehmet'ten (Fatih) I. Ahmet'e kadar	Ülke, padişahın malıdır.
I. Ahmet'ten sonra	Ekber ve Erşed sistemi (Hanedanın en büyük erkek üyesinin tahta geçmesi)

• Osmanlı padişahlarının Yavuz Sultan Selim Dönemi'nden başlayarak halife unvanını da kullanmalarıyla devletin teokratik yapısı güçlenmiştir.

MERKEZ TEŞKİLATI

- Osmanlı Devleti'nde yönetim İslam hukukuna dayandırılmıştır.
- Yararlanılan eski Türk gelenekleri ile fethedilen yerlerdeki yönetim kurallarının İslam hukuku ile çelişmemesine dikkat edilmiştir.

Padişah

- Devletin başında Osman Bey'in soyundan gelen bir padişah bulunurdu.
- Tahta çıkan padişahlar, tören ile Eyüp Sultan Türbesi'nde kılıç kuşanırlardı. Bu törene Cülus Töreni denirdi. (İlk defa Çelebi Mehmet Dönemi'nde)
- Tahta çıkan padişah kendi adına para bastırır ve hutbe okuturdu. Bunların yanında Davul, Sancak, Otağ, Sikke, Çetr, Cülus Bahşişi, Tah, Hutbe, Hilat, Kılıç Alayı, Alem Tuğ hükümdarlık alameti sayılırdı.
- Padişahın koyduğu kurallar kapsamındaki hükümlere "ferman" denirdi. Ferman ve kanunnameler padişah tarafından yayımlanırdı.
- Padişahlar; Bey, Gazi, Han, Hakan, Sultan, Hünkar, Hüdevdigar, Nasr, Sultanı İklimi Rum, Çelebi, Kayseri Rum, Emir ve Halife gibi sıfatlar kullanırlardı.
- Devlet adamlarının padişaha bağlılık bildirmesine biat denirdi.
- Padişahlar geniş yetkilere sahipti. Fakat onlar yetkilerini kanun ve törelere uygun olarak kullanırlardı.
- Padişahın çocuklarına şehzade, efendi veya çelebi denirdi. Şehzadeler küçük yaşlarda "Lala" denilen eğitimcilerin yanında sancaklara yönetici olarak gönderilirdi.

- Sancaklarda devlet yönetimi, askerlik, ilmi yönden yetiştirilirdi. Selçuklularda atabey adı verilen şehzadelerin hocalarına Osmanlı Devleti'nde lala adı verilirdi.
- Şehzadeler Amasya, Aydın, Manisa, İzmit, Kütahya, Bursa, Çankırı, Konya, Isparta ve Trabzon gibi sancaklarda eğitilirdi. Bu sancaklara Şehzadegan denilirdi. Kefe ise Anadolu dışındaki tek sancaktı.
- Padişahlık babadan oğula geçirdi. Fatih, taht kavgalarını önlemek için, kardeş katlini yasal hâle getirdi. Kardeşlerin öldürülmesini engellemek için III. Mehmet Dönemi'nden sonra sancağa çıkma yasaklandı.

NOT

- Sancak sistemini başlatan Orhan Bey'dir.
- Sancak sistemi ile ilk tahta çıkan I. Murat'tır.
- Sancak sistemini yasallaştıran Fatih Sultan Mehmet'tir.
- Sancakta yetişerek tahta çıkan son padişah III. Mehmet'tir.
- Sancağa çıkma usulünü kaldıran III. Mehmet'tir.
- Sancağa çıkmadan tahta çıkan ilk padişah I. Ahmet'tir.

- Padişahın yetki ve görevleri arasında şunlar bulunurdu:
 - ▶ Orduya komutanlık etmek
 - ▶ Divan-ı Hümayun'a başkanlık etmek (Fatih'e kadar)
 - ▶ Üst kademe devlet memurlarını atamak
 - ▶ Savaş ve barışa onay vermek
 - ▶ Kanunlara uygun olarak ülkeyi yönetmek
 - ▶ Halkı korumak ve halka karşı adaletli olmak
 - ▶ Seferlere çıkarak ülkenin sınırlarını genişletmek
 - ▶ Sınırları güvenlik altına almak
 - ▶ Ferman yayımlamak
 - ▶ Gerektiğinde devlet memurunun mallarına el koymak (müsadere usulü)

Saray

- Padişahın özel hayatının geçtiği ve devlet yönetiminin gerçekleştiği mekândır.
- İlk Osmanlı sarayı 1326'da Orhan Bey Dönemi'nde Bursa'da yapılmıştır.
- 1361'de I. Murat Dönemi'nde inşa edilen Edirne Sarayı kullanılmaya başlanmıştır.

TRABLUSGARP SAVAŞI (1911-1912)

Nedenleri

- İtalya'nın gelişmiş sanayisi için ham madde ve pazar arayışı
- Trablusgarp'ın İtalya'ya yakın olması
- Osmanlı'nın güçsüz olması
- İtalya'nın 1856'daki Habeşistan başarısızlığını telafi etmek istemesi
- İtalya'nın, Trablusgarp'ın işgali için Avrupa devletlerinin onayını alması
- İtalya'nın, Trablusgarp'ın uygarlıkta geri bırakıldığı ve burada yaşayan İtalyanlara katı davranıldığı iddiası

NOT

- 1909 yılında Rusya ile imzalanan Racconigi Antlaşması ile İtalya Trablusgarp'a çıkarma yapacak, buna karşılık İtalya'da Rusya'nın Boğazlardaki çıkarlarına dokunmayacaktır.

Gelişmeler

- Mısır'ın İngiltere'nin elinde olması ve donanmanın Haliç'te çürümeye terk edilmiş olmasından dolayı bölgeye Osmanlı Devleti yardım gönderememiştir.
- İtalya 1911'de Trablusgarp'ta harekete başlamış ve Derne, Tobruk, Homs ve Bingazi gibi yerleri işgal etmiştir.
- İşgal sonucu Millî Müdafaa Komitesi kurulmuş ve bölgeye gönüllü subaylar gönderilmiştir.
- Bu subaylar; Enver Paşa (Hamdi takma adıyla) Bingazi'ye, Mustafa Kemal (Gazeteci Şerif unvanıyla) Kurmay binbaşı rütbesiyle Tobruk, Derne'ye, Neşet Paşa Trablus'a gitti.
- Ayrıca Fethi Bey, Fuat Bey, Rauf Bey, Ali Çetinkaya ve Nuri Bey'ler de bu mücadelede yer aldı.

Trablusgarp Savaşı'nda Mustafa Kemal

- Enver Paşa Bingazi'de, Mustafa Kemal Tobruk ve Derne'de başarılı oldular.
- Bu gelişmeler üzerine İtalya Osmanlı'yı barışa zorlamak için Çanakkale Boğazı'nı ablukaya almış, On İki Ada'yı işgal etmiş, Beyrut Limanı'na saldırmıştır.
- Balkan Savaşı'nın da başlaması üzerine Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kaldı ve 15 Ekim 1912'de Uşi Antlaşması'nı imzaladı.
- Uşi Antlaşması'na göre;
 - ▶ Trablusgarp, İtalya'ya bırakılacak
 - ▶ On İki Ada ve Rodos Balkan Savaşları sonuçlanana kadar geçici olarak İtalyanlara bırakılacak
 - ▶ Trablusgarp halkı dini bakımdan Osmanlı halifesine bağlı kalacak
 - ▶ İtalya diğer devletlerin onaylaması hâlinde kapitülasyonların kaldırılmasına karşı çıkmayacak.
 - ▶ İtalya, Trablusgarp'ın Düyun-u Umumiye'ye olan borcu üstlenecek

Önemi:

- Osmanlı Kuzey Afrika'daki son toprak parçasını kaybetti.
- Dünya tarihinde ilk kez uçak kullanıldı.
- Mustafa Kemal'in sömürgecilğe karşı ilk savaşı olup Binbaşılığa terfi etti.

I. BALKAN SAVAŞI (1912)

- Balkan devletlerinin Osmanlı'yı Balkanlardan atmak istemesi, İngilizlerin Reval Görüşmeleri'nde Rusların Balkanlara yerleşmesine ses çıkarmaması ve Rusların kıskırtmaları sonucu Karadağ'ın Yenipazar'a saldırmasıyla savaş başlamıştır.
- Osmanlı Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ ile savaşmıştır.
- Bu savaşta Rauf (Orbay) Bey, Hamidiye Kruvazörü olarak önemli başarılar elde etti. Ancak Yunanlıların Ege Adalarını almasına engel olamadı.
- Bu başarısından dolayı Rauf Bey **Hamidiye Kahramanı** olarak anılmaktadır.
- Osmanlı hazırlıksız yakalandığı savaşta hiçbir varlık gösteremedi ve barış antlaşması imzalamak zorunda kaldı.

Osmanlı Devleti'nin Yenilme Sebepleri

- Ordunun siyasete karışması ve bu durumun savaş sırasında emir komuta zincirine yansması
- Savaş öncesinde askerlerin bir kısmının terhis edilmesi

M. KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'A GELİŞİ

- Mondros imzalandığı zaman Mustafa Kemal Paşa, Suriye Cephesi'nde savaşmaktaydı. Mondros'tan hemen sonra, Adana'da Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na atandı.
- Mustafa Kemal ateşkese rağmen Suriye-Filistin Cephesi'nde İtilaf Devletleri'yle mücadeleye devam etmek istiyordu.
- Ancak Yıldırım Orduları Komutanlığı bir hafta sonra lağvedilince Mustafa Kemal İstanbul Hükümetinden aldığı emir ile 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldi.
- İstanbul Limanı'nda İtilaf donanmalarını görünce, yanında yer alan yaveri Cevat Abbas'a "Geldikleri gibi giderler!" demiştir.
- Bu gelişme sırasında Mustafa Kemal arkadaşı Dr. Rasim Ferit (Talat) Bey'e de "Hata ettim, İstanbul'a gelmemeliydim. Ne yapıp edip Anadolu'ya dönmenin çaresini bulmalı." demiştir.
- Kâzım Karabekir, Ali Fuat, Rauf Orbay, Refet Bele ve İsmet İnönü ile görüştü.
- İstanbul'da Fethi Bey'le birlikte Minber Gazetesi'ni çıkardı. Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası'nın çalışmalarına katıldı.

MUSTAFA KEMAL'İN SAMSUN'A ÇIKIŞI (19 MAYIS 1919)

- M. Kemal Paşa İstanbul'da vatani kurtarmanın imkânsız olduğunu anlayınca Anadolu'ya geçmeye karar verdi. Anadolu'ya geçerken alacağı resmi bir görev yapmayı düşündüğü işleri kolaylaştırabilirdi.
- İşgal güçleri, 1919'un başlarında Doğu Karadeniz'de ortaya çıkan karışıklığın düzeltilmesi için İstanbul Hükümetine başvururdular. İstanbul Hükümeti bölgede asayiş sağlamak için M. Kemal Paşa'yı 9. Ordu Müfettişliğine atadı.
- Müfettişliğin yetkileri çok geniş tutuldu, görev bölgesindeki askeri ve sivil makamlara emretme yetkisi verildi.

9. Ordu Müfettişliği

- 9. Ordu müfettişi olarak görevli olduğu illerin kapsamı şöyledi: Trabzon, Erzurum, Sivas, Van, Erzincan, Samsun, Ankara, Kastamonu, Bitlis
- Nisan 1919 yılında yapılan bir gizli toplantı sonucunda Üçlü Yemin (Üçler Misakı) adlı bir rapor neticesinde kurulmuştur.
- Merkezi Erzurumdur.
- 15 Haziran 1919 tarihinde 3. Ordu Müfettişliği olarak değiştirilmiştir.

Dokuzuncu Ordu Müfettişliğinin Görevleri

- Görev bölgesinde iç asayiş sağlamak
- Halkın elindeki silah ve cephaneleri toplamak
- Türk ordularının terhis işlerini tamamlamak
- İşgallere karşı kurulan milli kuruluşları ortadan kaldırmak

NOT

- Kemal Paşa'nın gerçek amacı ise Anadolu'da Milli Mücadele'yi başlatmak, milli egemenliğe dayalı kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmaktır.

Samsun Raporu (22 Mayıs 1919)

- Mustafa Kemal Bandırma Vapuru ile Refet Bele, Kâzım Dirik, İbrahim Tali Öngören, Mehmet Arif Ayıcı, Hüsrev Gere ve Kemal Doğan ile Samsun'a çıkmıştır.

NOT

Mustafa Kemal Samsun'a çıktığında halkın üç fikir etrafında toplandığı görülmüştür.

- İngiliz mandasını isteyenler
- Amerikan mandasını isteyenler
- Bölgesel kurtuluşu isteyenler

- Karadeniz'e geçip burada çalışmalarına başlayan M. Kemal durumun nasıl olduğunu önceden biliyordu.
- Mustafa Kemal, Samsun'daki durumu bir raporla İstanbul'a bildirdi (Samsun Raporu). Gerekli tedbirleri aldıktan sonra Havza'ya geçti.
- Raporda;
 - ▶ İngilizlerin Samsun'u haksız yere işgal ettiğini
 - ▶ İzmir işgalinin kabul edilemeyeceğini
 - ▶ Bölgedeki işgallerin Rum çeteleri tarafından çıkarıldığını belirtmiştir.

NOT

- Samsun Raporu İstanbul Hükümetine karşı uyarıdır. Bu rapor Milli Mücadele'nin ilk işaretidir.
- Mustafa Kemal ile İstanbul Hükümetinin yolları ayrılmış, ilk fikir ayrılığı yaşanmıştır.
- Samsun Raporu Milli Mücadele'nin ilk yazılı belgesidir.

CEPHELER

DOĞU CEPHESİ

- TBMM'nin açtığı ilk cephe. Mondros Mütarekesi'nden sonra Ermeniler Doğu'da bağımsız bir Ermenistan Devleti kurabilmek amacıyla saldırıya geçtiler.
- Erzurum'da bulunan XV. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa, Ermeni tehlikesine karşı ordusunu dağıtmadı. TBMM kurulduktan sonra orduyu kendisine bağladı.
- Sevr Antlaşması'yla birlikte Ermeni saldırıları iyice arttı. Bunun üzerine Doğu Cephesi komutanı Kâzım Karabekir Paşa, Ermenilere savaş ilan etti.
- Kâzım Paşa, Sarıkamış - Kars savaşlarında Ermenileri yendi.
- Gümrü'ye çekilen Ermeniler, barış istemek zorunda kaldılar.
- Doğu Cephesi'ndeki başarılarından dolayı Kâzım Karabekir'e "Şark Fatihi" denilmiş ve Korgeneralliğe terfi etmiştir.

Gümrü Barış Antlaşması (3 Aralık 1920)

- Gümrü Antlaşması'na TBMM Hükümetini temsilen Kâzım Karabekir, Erzurum Valisi Hamit Bey ve Erzurum Vekili Süleyman Necati katılmıştır.
- Türk-Ermeni sınırı, Aras Nehri-Çıldır Gölü hattına çekilmiştir.
- Ermeniler Sevr'i reddederek, Misak-ı Milli'yi tanıdılar.
- Ermeniler, Barış şartlarına uyarlarsa, TBMM'de Ermenilere ekonomik yardımda bulunacaktır.
- Ermeniler Türkiye'ye düşmanlık yapmayacak.
- Kars, Kağızman, Sarıkamış, Iğdır ve Kulp geri alınmıştır.
- Ermeniler herhangi bir saldırıya uğrar ve yardım isterse, Türkiye Ermenilere askeri yardımda bulunacaktır.
- Türkiye'deki Ermenilerle Ermenistan'daki Müslümanlar diğer yurttaşlar gibi eşit sayılacaktır.
- Türklere karşı silah kullanmamış olan Ermeniler isterlerse altı ay içinde geri gelip eski yerlerine yerleşebileceklerdir.

Gümrü Antlaşması'nın Önemi ve Sonuçları

- TBMM'nin imzaladığı ilk antlaşmadır.
- TBMM'nin uluslararası ilk askeri ve siyasi başarısıdır.
- Misak-ı Milli'yi kabul eden ilk devlet Ermeni devletidir.
- Ermenistan TBMM'yi tanıyan, Sevr Antlaşması'nı tanımayan ilk devlettir.
- Doğu Cephesi kapanan ilk cephe oldu. Buradaki askeri birlikler Batı Cephesi'ne kaydırıldı.
- Türkiye Devleti ifadesi ilk kez kullanıldı.
- TBMM'nin gücü ve otoritesi arttı.
- Sovyet Rusya ile ilişkiler hızlandı.
- Doğu sınırımızın belirlenmesinde ilk adım atıldı.

GÜNEY CEPHESİ

- Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizler Musul, Antep, Urfa ve Maraş'ı Fransızlar ise Adana ve Mersin'i işgal ettiler.
- İngiltere 15 Eylül 1915'de Fransa'yla anlaşarak Maraş, Urfa ve Antep'i Fransa'ya terk ettiler.
- Fransızlar, Ermenilerle iş birliği yaparak Maraş, Urfa ve Antep'i işgal ettiler.
- Yöre halkı Fransızlara karşı savunmaya geçti ve sonuçta Şubat 1920'de Maraş, Nisan 1920'de Urfa, Ocak 1921'de de Antep işgalden kurtulmuştur.
- Antep'e 1921 yılında Gazi unvanı, Maraş'a 1973'te Kahraman unvanı, 1984'te Urfa'ya Şanlı unvanı verildi.
- 1925'te Maraş'a, 2008'de Antep'e ve 2016'da Urfa'ya İstiklal Madalyası verildi.
- Adana'da Topçu Kemal Bey, Osman Bey, Ratip Bey; Maraş'ta Kılıç Ali, Salim Bey ve Sütçü İmam; Urfa'da Ali Saip Bey; Antep'te Şahin Bey ve Kılıç Ali direnişin simgesi olmuşlardır.
- Sakarya Zaferi'nden sonra Fransa TBMM ile Ankara Antlaşması'nı imzalayarak bölgeyi terk etti (20 Ekim 1921). Böylece Güney Cephesi de resmen kapandı.

NOT

- Güney Cephesini diğer cephelerden ayıran en önemli fark bu cephenin düzenli ordunun katkısı olmadan Kuvâ-yı Milliyeciler tarafından kurtarılmış olmasıdır.
- Ankara Antlaşması ile; Güney Cephesi kapandı, buradaki birlikler Batı Cephesi'ne kaydırıldı ve ilk kez bir İtilaf Devleti (Fransa) TBMM'yi tanıdı.

BATI CEPHESİ

Düzenli Ordunun Kurulması (8 Kasım 1920)

- TBMM açıldığı sırada ülkedeki tek düzenli askeri birlik doğudaki Kâzım Karabekir komutasındaki 15. Kolordu idi.
- Bunun dışındaki askeri birlikler Mondros Ateşkes Antlaşması gereği terhis edilmişti.
- Batıda Yunanlılara, güneyde ise Fransızlara karşı Kuvâ-yı Milliye birlikleri savaşıyordu.
- Kuvâ-yı Milliye halkın içinden çıkmış, vatan ve yurt sevgisi ile düşmana karşı mücadele eden silahlı güçlerdi.
- Terhis edilen birçok subay ve asker Kuvâ-yı Milliye birliklerine katıldı.
- TBMM 1920 sonlarında Kuvâ-yı Milliye birliklerini kaldırıp düzenli ordu kurmaya karar verdi.

ATATÜRK DÖNEMİ İÇ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

II. TBMM'nin Açılması (11 Ağustos 1923 - 1 Ekim 1927)

- 23 Nisan 1920'de açılan I. TBMM zor şartlarda Milli Mücadele'yi yürütmüş ancak bu süreçte oldukça yıpranmıştır.
- Lozan Görüşmeleri'ne ara verildiği dönemde TBMM, 1 Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesi kararını almıştır.
- Yapılan seçimlerde Mustafa Kemal İzmir ve Ankara'dan milletvekili seçilmiştir. Ancak Ankara'yı tercih etmiştir.
- II. TBMM birçok inkılap hareketini gerçekleştirmesi nedeniyle İnkılapçı Meclis olarak isimlendirilmiştir.

Ankara'nın Başkent Olması (13 Ekim 1923)

- Yeni oluşturulan ve Lozan Antlaşması'nı onaylayan TBMM'ye, Dışişleri Bakanı İsmet Paşa, Ankara'nın başkent olmasını isteyen, tek maddelik bir yasa tasarısı sundu. 13 Ekim 1923'te onaylanan; "Türkiye Devleti'nin makâmı idaresi Ankara şehridir" maddesi ile Ankara'nın başkent olması oy çokluğu ile kabul edildi.
- Ankara'nın başkent seçilmesinde;
 - ▶ İstanbul'un Boğazlar yolu üzerinde olması nedeniyle saldırılara açık olması
 - ▶ Ankara'nın Milli Mücadele'nin merkezi olması ve başkent olabilecek jeopolitik konuma sahip olması
 - ▶ Anadolu'nun ekonomik yönden kalkındırılmak istenmesi
 - ▶ Yeni Türk devletinin Osmanlı'nın devamı izlenimini ortadan kaldırmak

gibi gerekçeler etkili olmuştur.

Çok Partili Hayata Geçiş Denemeleri

Cumhuriyet Halk Fırkası (9 Eylül 1923)

- I. TBMM açıldıktan sonra mecliste gruplaşmalar oldu. Ancak bunlar resmi değildi. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra yapılacak inkılaplar için güçlü bir meclis desteğine ihtiyaç duyan Mustafa Kemal II. TBMM'nin açılışından önce Halk Fırkası'nı kurarak seçimlere gitti ve mecliste çoğunluğu sağladı.
- 8 Nisan 1923'te Mustafa Kemal tarafından hazırlanan "9 Umde" adlı seçim bildirisi yayımlanmıştır.
- Partinin ilk kongresi **Sivas Kongresi** olarak kabul edilmiştir.
- Temel amacı laiklik ve cumhuriyetçiliktir.
- Türkiye'yi hukuk devleti hâline getirmek ve demokrasiyi yerleştirmek amacıyla kurulmuştur.

- Partinin yayın organları, **Ulus, Akşam** ve **Hakimiyet-i Milliye** gazeteleridir.
- Atatürk **Nutuk** adlı eserini 1927 tarihinde yapılan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ikinci büyük kongresinde okumuştur.
- **İlk siyasi parti** olup bütün inkılaplar bu parti tarafından gerçekleştirilmiştir.
- Mecliste oluşturulan **Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun** partileşmiş şeklidir.
- Parti programı altı **Atatürk ilkesi** üzerine oturtulmuştur. Atatürk ilkeleri 1931 yılında partinin programında yer almıştır.
- Türk tarihinin **en uzun ömürlü** partisidir.
- 1950 yılına kadar iktidarda kalmıştır.
- Ekonomide devletçi esasları benimsemiştir.
- Demir yollarının artırılması gereği ortaya konulmuştur.
- Aşarın kaldırılmasının gereği belirtilmiştir.
- Askerlik süresinin uzatılması savunulmuştur.
- 1939'dan itibaren parti içinde muhalefet görevini yapsın diye **Müstakil Grup** oluşturulmuştur.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924)

- Cumhuriyet ilanından sonra kurulan ilk muhalefet partisidir.
- CHP'den sonra kurulan ikinci partidir.
- Partinin kurucuları şunlardır: Genel başkan Kâzım Karabekir, Genel Sekreter Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Rafet Bele ve Adnan Adıvar
- Parti ilk şubelerini Urfa'da açmıştır.
- Yayın organları: Vatan, Son Telgraf, İstiklal ve Tevhid, Efkâr'dır.
- Parti programında yer alan bazı esaslar şunlardır:
 - ▶ Parti dine saygılıdır.
 - ▶ Yerel yönetimi savunmuştur.
 - ▶ Ekonomide liberalizmi savunmuştur.
 - ▶ Tek dereceli seçimin gerekliliğini savunmuştur.
 - ▶ Cumhurbaşkanının tarafsızlığını savunmuştur.
- Partinin dine karşı saygılı olması kısa sürede rejim karşıtlarının bu partide toplanmalarına neden oldu.
- Bu da rejime karşı birtakım yıkıcı olayların yaşanmasına zemin hazırladı.
- Şeyh Sait Ayaklanmasıyla kapatılmıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ İLKELERİ

- Hukuk gücüne dayanır.
- Akılcı esaslar içerir.
- Bağımsızdır.
- Ulusal güce dayanır.
- Gerçekçi politikalar izler.
- Maceracı değil, aktiftir.
- Yurtta barış, Dünyada barış ilkesini benimser.

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ HEDEFLEDİĞİ AMAÇLAR

- Öncelikle milli gücümüze dayanmak ve bağımsızlığımızı üstün tutmak
- Milli sınırlar içinde kalmak
- Gerçekçi ve barışçı olmak
- Uluslararası ilişkilerde eşitliğe dayanan ilişkiler kurmak
- Başka devletlerin iç işlerine karışmamak
- Milli politikayı yürütürken iç teşkilatı dikkate almak
- Başka devletleri kendi iç işlerine karıştırmamak
- Başka devletlerin politika ve yönetim sistemlerinden etkilenmemek
- Bilim ve teknolojiyi rehber kabul etmek

🔪 Örnek Soru

Yeni Türk devletinin,

- bağımsızlık
- barışseverlik
- devletçilik

ilkelerinden hangilerini uluslararası ilişkilerde temel aldığı savunulabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

🔍 Çözüm

Devletçilik ülke içerisinde devletin ekonomiye hakim olması ve halkın refah seviyesinin yükseltilmesini amaçlayan ekonomik bir sistemdir. I ve II. öncüller ise uluslar arası ilişkilerde temel alınan prensiplerdir.

Cevap C

- Atatürk Dönemi Türk dış politikası, gelişmeler ve mevcut olayların gidişatına göre 1923-1932 dönemi ve 1932-1939 dönemi olmak üzere iki bölümde incelenir.

1923-1932 ARASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI

- Bu dönemde Musul, Suriye sınırı, borçlar ve nüfus mübadelesi sorunlarıyla uğraşmıştır.
- Lozan'dan geriye kalan sorunların çözülmesi ve alınan kararların uygulanmasına yönelik oldu.
- Komşu devletlerle iyi ilişkiler kurmak, meydana gelen pürüzleri barışçı yollarla çözmek amaçlandı.
- Büyük devletlerle olan ilişkileri normalleştirmek amaçlandı.

Musul Meselesi (1926)

Süreç

- Lozan Barış Konferansı'nda Türkiye - Irak sınır sorunu görüşülürken Türk Heyeti halkının büyük çoğunluğu Türk olan bölgenin Türkiye'ye bırakılması gerektiğini savunmuş, Irak'ı mandası altında bulunduran İngiltere ise Musul'un Irak sınırları içerisinde kalmasını ısrarla istemiştir. Lozan'da halledilemeyen konu konferans sonrasına bırakılmıştır.
- Heyetler uyuşmazlığı gidermek amacı ile Lozan sonrası ilk kez Mayıs 1924'de İstanbul'da Haliç Konferansı'nda bir araya geldiler. İngiltere, Hakkari'nin de Irak'a dahil olmasını isteyince sorun çözülemedi.
- Türkiye bu gelişme üzerine sorunu Milletler Cemiyeti'ne taşıdı (Ayrıca Türkiye bölgede halk oylaması yapılmasını istemiştir ve bu isteğini cemiyete bildirmiştir.
- Milletler Cemiyeti Geçici Brüksel Hattı adıyla bir rapor hazırladı. Bu rapor İngiltere'yi haklı görünce Türkiye sorunu Lahey Adalet Komisyonuna taşıdı.
- Lahey Adalet Komisyonu da Geçici Brüksel Hattı'nı kabul edince Türkiye savaş kararı almak zorunda kaldı.
- Türkiye bu sorunda yalnız kalmamak için 17 Aralık 1925'de SSCB ile dostluk ve tarafsızlık antlaşmasını yeniledi. (Savaş sırasında Rusya'nın desteğini alabilmek amacı ile yapılmıştır.)
- Türk ordusu Musul'da savaş için hazırlıklara başladığı sırada bölgede Şeyh Sait Ayaklanması ve Nasturi İsyanı çıkınca Türkiye İngiltere ile barış yapmak zorunda kaldı.

XX. YÜZYIL BAŞLARINDA DÜNYA

I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SİYASİ VE EKONOMİK SONUÇLARI

II. Dünya Savaşı'na Sebep Olan Stratejik ve Emperyalist Rekabet

- I. Dünya Savaşı'nın çıkmasında;
 - ▶ Milliyetçilik akımı
 - ▶ Sanayi İnkılabı'nın doğurduğu sömürgecilik yarışı
 - ▶ Ham madde ve pazar arayışı
 - ▶ Devletler arası bloklaşma
 - ▶ Silahlanma yarışı neden olmuştur.
- Savaşın sonucunda bazı devletler parçalanmış, yeni ulusal devletler kurulmuştur.
- Tank, savaş gemisi, bombardıman uçakları ve kimyasal silahların kullanılması dünya petrol tüketiminin eskiye oranla daha da artmasına yol açmış, bu durum da petrole bağlı dış politikanın doğmasına neden olmuştur.
- Orta Doğu petroleri bir anda İngiliz, Fransız ve ABD çıkarlarının çatıştığı bir savaş alanına dönmüştür.
- I. Dünya Savaşı'nın sonunda galip devletlerin düzenlediği Paris Barış Konferansı'nda büyük devletler arasında ortaya çıkan fikir ayrılıkları devam ederken ABD'nin izlediği **Yalnızlık Politikası** onu her türlü uluslararası iş birliğinden uzaklaştırmıştır.

Paris Konferansı (18 Ocak 1918)

- Konferans I. Dünya Savaşı'nı kesin olarak bitirmek ve bozulan dengeyi yeniden kurmak amacıyla toplanmıştır.
- Konferansta alınan kararlarda etkili olan devletler; İngiltere, Fransa, ABD, İtalya ve Japonya'dır.
- Konferansta devletlerin beklentileri şöyle idi: **ABD**; Milletler Cemiyeti'nin kurulmasını sağlayarak yalnızlık politikasına dönmek, **İtalya**; Avusturya ve Anadolu'dan bazı topraklar almak, **Japonya**; Çin'den toprak almak, **İngiltere ve Fransa**; mandater yönetimler kurarak sömürgeci çıkarlarını korumak ve Almanya'yı etkisiz hâle getirmekti.
- Konferansın sonucunda Almanya ile **Versay**, Avusturya ile **Saint Germain**, Macaristan ile **Nöyyi** Bulgaristan ile **Triyanon** antlaşmaları imzalandı.
- Osmanlı Devleti ile yapacakları barış antlaşması ise aralarında çıkan görüş ayrılığı nedeniyle sonraya bırakıldı.
- Yenilen devletlerden toprak alınmayacağına dair ilkeye uyulmadı ve yenilen devletlerden topraklar alınarak başka ülkelere verildi.

- Paris Barış Konferansı'nda oluşturulan uluslararası ortam kalıcı bir barışın sağlanmasına imkân vermedi.
- Barış Konferansı I. Dünya Savaşı'nı başlatan nedenleri ortadan kaldırmadı.
- Almanya ile yapılan Versay Antlaşması ağır şartlar oluşturuyordu.
- Bu antlaşmaya göre Almanya savaşın tek sorumlusu ve savaş suçlusunu ilan ediliyordu.
- Antlaşma maddeleri savaşta büyük kayıplar yaşamış olan Almanya için tam bir yıkım oldu.
- Bu antlaşma II. Dünya Savaşı'nın çıkmasında önemli etkenlerden biri olmuştur.
- ABD Milletler Cemiyeti'nin kurulmasından sonra Monroe Doktrini adı verilen yalnızlık politikası çerçevesinde kendi kıtasına yöneldi ve cemiyete üye olmadı.

NOT

Monreo Doktrini

- ABD Başkanı James Monreo tarafından 1823'te yayımlanan, ABD dış politikasının esaslarını belirleyen belgedir. 1940 yılına kadar sürdürdüğü bu doktrine göre ABD, Avrupa'daki olaylara karışmamayı ve kendi içinde güçlenmeyi amaçlamıştır.

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ (SSCB), ORTA ASYA'DAKİ TÜRK DEVLET VE TOPLULUKLARI

ÇARLIK RUSYA'NIN YIKILIŞI VE SSCB'NİN KURULUŞU

- SSCB; Rus Çarlığı'nın 1917'deki Büyük Ekim Devrimi'yle (Bolşevik İhtilali) yıkılmasından sonra aynı topraklar üzerinde kurulan ve 1991'e kadar varlığını sürdüren devlettir.
- I. Dünya Savaşı yıllarında Rusya'da hayat şartlarının ağırlaşması sonucunda Petersburg'da kadın işçilerin başlattığı grev kısa bir sürede devrime dönüştü.
- Lenin'in önderliğindeki Bolşevikler barış, toprak ve ekmek vadederek yönetimi ele geçirdiler (Ekim 1917).
- Lenin 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak savaştan çekildi. Ardından savaşın olumsuz etkilerini silmek için NEP (Novaya Ekonomiçeskaya Politika) adı verilen yeni ekonomi politikasını ilan etti (1921).
- Yönetimde de eski Rus İmparatorluğu federasyona dönüştürüldü ve devlet 1 Ocak 1923'te Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) adını aldı.

COĞRAFI KONUM

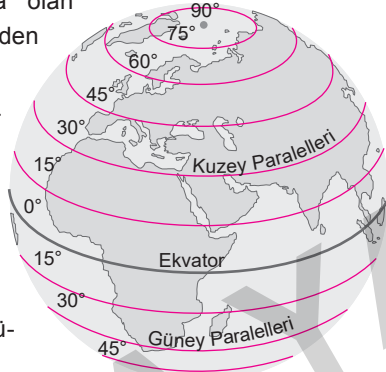
Dünya üzerinde bir yerin Ekvator'a, başlangıç meridyenine ve coğrafi unsurlara göre belirlenen konumuna o yerin coğrafi konumu denir. Coğrafi konum; matematik ve özel konum olmak üzere ikiye ayrılır.

MATEMATİK KONUM (MUTLAK KONUM)

- Bir yerin Ekvator'a ve başlangıç meridyenine göre konumudur.
- Matematik konum; enlemler ve boylamlar yardımıyla belirlenir.

Paralel Daireleri (Enlem)

- Bir noktanın Ekvator'a olan uzaklığının açı cinsinden değerine enlem denir.
- Başlangıç paraleli Ekvator'dur. Ekvator aynı zamanda en büyük paralel dairesidir (40.076 km).
- Kutuplara gidildikçe paralellerin boyları küçülür.
- 90'ı kuzeyde, 90'ı da güneyde olmak üzere 180 paralel dairesi vardır.
- İki paralel arası uzaklık 111 km'dir.
- 90° paraleli nokta hâindedir.

Enlemin Etkileri

- Güneş ışınlarının düşme açısına bağlı olarak sıcaklık kutuplara doğru azalır.
- Çizgisel dönüş hızı Ekvator'dan kutuplara doğru azalır.
- Tan (doğuş) ve gurup (batış) süreleri kutuplara gidildikçe uzar.
- Yer çekimi kutuplara gidildikçe artar.
- Gece ve gündüz süreleri kutuplara doğru artar.
- Cisimlerin gölge boyları kutuplara gidildikçe uzar.
- Güneşin öğle vakti ulaşabileceği yükselti kutuplara doğru sürekli düşer.
- Güneş ışınlarının geliş açısına bağlı olarak farklı iklim kuşakları oluşur.

NOT

- Güneş ışınlarının düşüş açıları enleme göre değişir; ancak yer şekillerine, mevsime ve günün saatine bağlı olarak da Güneş ışınlarının düşüş açısı değişmektedir.

- Enleme bağlı olarak iklimin değişmesi kutuplara doğru gidildikçe aşağıdakilerin de değişmesine sebep olur:
 - ▶ Bitki örtüsü
 - ▶ Nüfus ve yerleşme
 - ▶ Yetiştirilen tarım ürünleri
 - ▶ Ekonomik faaliyetler
 - ▶ Akarsu rejimleri
 - ▶ Deniz suyunun sıcaklık ve tuzluluğu
 - ▶ Hayvan toplulukları
 - ▶ Tarım, orman ve yerleşmenin üst sınırı ile kalıcı kar alt sınırı üst enlemlere gittikçe yerleşme sınırı alçalır.

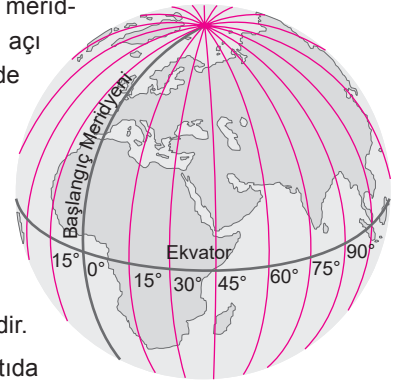
NOT

Aynı enlem ya da paralel üzerinde bulunan noktaların;

- Ekvator'a uzaklıkları
- Çizgisel hızları
- Yer çekimleri
- Güneş ışınlarını alma açıları
- Gece ve gündüz süreleri
- Gece - gündüz arasındaki süre farkları
- Güneşin doğuş ve batış süreleri aynıdır.

MERİDYEN (BOYLAM)

- Bir noktanın başlangıç meridyenine olan uzaklığının açı cinsinden değerine de boylam denir.
- Başlangıç meridyeninin İngiltere'nin Londra kenti yakınındaki Greenwich Gözlemevi üzerinden geçtiği kabul edilmektedir.
- 180'i doğuda 180'i batıda olmak üzere 360 meridyen yayı vardır.
- İki meridyen arası mesafe sadece Ekvator'da 111 km'dir.
- Kutuplara gidildikçe Dünya'nın şeklinden dolayı bu mesafe daralır. Bütün meridyenler kutupta birleşir.
- Bir meridyenin tam karşısından geçen meridyene antimeridyen denir.

YERİN YAPISI VE OLUŞUM SÜRECİ

- Yerküre 6371 km çapında olup yer kabuğu, manto ve çekirdek olarak katmanlara ayrılır.
- Yer kabuğunun sabit olmadığı konusundaki ilk görüş, 1620'de İngiliz Sir Francis Bacon tarafından dile getirilmiştir. Bir süre sonra unutulmuş bu görüş daha sonra 1915'te Alman bilim insanı Alfred Wegener tarafından ele alınmış ve kıtaların kayması adıyla bir hipoteze dönüştürülmüştür.
- Yer kabuğunu oluşturan parçaların her birine **levha** adı verilmektedir. Levhaların farklı hareket biçimleri çeşitli yer şekillerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Levhaların oluşum ve hareketlerini açıklayan teoriye **levha tektoniği** adı verilmiştir.
- Levha hareketleri; yaklaşma, uzaklaşma ve yanal yer değiştirme olmak üzere üçe ayrılırlar.

TÜRKİYE'NİN YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

TÜRKİYE'DE JEOLJİK OLUŞUMLAR

Dünya, bugünkü şeklini alıncaya kadar çeşitli dönemlerden geçmiştir. Birbirinden farklı özellikler gösteren bu dönemlerden her birine **jeolojik devir** denir. Ülkemizde tüm jeolojik devirlere ait özellikler bulunmaktadır. Bu devirlerde Türkiye'nin jeolojik yapısında aşağıdaki gelişmeler meydana gelmiştir.

I. Jeolojik Zaman (Paleozoik)

- Zonguldak ve çevresinde taş kömürü yatakları oluşmuştur.
- Türkiye'nin eski kara kütleleri (masif alanlar) oluşmuştur. Bunlar;
 - ▶ Bitlis masifi
 - ▶ Kırşehir masifi
 - ▶ Yıldız Dağları masifi
 - ▶ Anamur masifi
 - ▶ Menteşe masifi
 - ▶ Mardin masifi
 - ▶ Daday - Devrekani masifi
 - ▶ Saruhan masifi
 - ▶ Zonguldak masifi
 - ▶ Ardahan masifi
 - ▶ Tokat masifi
 - ▶ Biga masifi

II. Jeolojik Zaman (Mezozoik)

- Dinozorların görüldüğü dönemdir. İlk memeli hayvanlar ve kuşlar ile ilk iğne yapraklı ağaçlar bu dönemde ortaya çıktı.
- Ülkemizin bulunduğu alan Tetis Denizi'nin suları altındadır.
- Büyük ölçüde tortulanma ve birikmeler oluşmuştur.
- Magma yeryüzüne çıkmadan derinlik volkanizmasını (Ulu-dağ) oluşturdu.

III. Jeolojik Zaman (Neozoik - Tersiyer)

- Kuzey Anadolu Dağları ve Toros Dağları Alp-Himalaya kıvrım sistemine bağlı olarak oluşmuştur.
- Linyit, petrol yatakları ve bor mineralleri bu dönemde oluşmuştur.
- Kuzey Anadolu ve Batı Anadolu fay hatları oluşmuştur.
- Akarsu ve vadi sistemleri oluşmuştur.
- Güneyden ve kuzeyden sıkıştırma sonucunda dağlarımız doğu-batı yönlü uzanmıştır.

III. Jeolojik Zaman (Kvaterner)

- Epirojenik hareketlerle Ege ve Marmara denizleri ile Boğazlar oluşmuştur.
- Türkiye arazisi toptan yükselmeye maruz kalmıştır.
- Buzullar dönemi yaşanmış, dönemin sonunda ise ilk insan ortaya çıkmıştır.
- Türkiye'de bulunan volkanik dağlar bu dönemde oluşmuştur.
- Türkiye bugünkü görünümünü kazanmıştır.

NOT

- Ülkemizde her jeolojik döneme ait araziler bulunduğu için maden çeşitliliğimiz fazladır.
- Ülkemizin genç oluşumlu bir ülke olması deprem riskinin fazla olması, akarsuların denge profiline ulaşmamış olması, linyit yataklarının yaygın oluşu, kırıklı yapının yaygın olması, sıcak su kaynaklarının fazla olması yüzey şekillerinin engebeli ve yüksek olması yakın bir jeolojik zamanda oluşumunu tamamladığının kanıtıdır. (III. jeolojik zaman)

İKLİM VE HAVA DURUMU

Bir yerde meydana gelen hava olaylarının uzun yıllar boyunca gösterdiği ortalama duruma iklim denir. Bir yerdeki hava olaylarının kısa süreli değerlendirilmesine hava durumu denir. Sinoptik haritalar hava durumunu gösterir.

TÜRKİYE'NİN İKLİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Matematik Konumunun Etkisi

Orta Kuşak'ta yer alan ülkemizde dört mevsim belirgin olarak yaşanır. Bu nedenle yıllık sıcaklık farkları fazladır. Cephe yağışları etkilidir, iklimde çeşitlenmeler meydana gelmiştir. Güneyden kuzeye doğru sıcaklıklar azalmaktadır. Güneyden esen rüzgârlar sıcaklığı arttırmaktadır.

Yükselti

Yükselti arttıkça sıcaklık azaldığından dolayı yüksek yerler çevresine göre hem soğuk hem de daha yağışlıdır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde sıcaklıkların düşük olmasının nedeni yükseltinin fazla olmasıdır. Yüksek yerlerde kar yağışı erken başlar, geç biter ve kar örtüsü uzun süre yerde kalır. Günlük ve yıllık sıcaklık farkları fazla olur.

Dağların Uzanış Biçimi

Dağların Akdeniz ve Karadeniz kıyılarına paralel uzanışı deniz etkisini kıyı ile sınırlandırmıştır. Bu nedenle aynı bölge içinde bile iklimde büyük farklılıklar meydana gelmiştir.

Ege Bölgesi'nde kıyıya dik uzanan dağlar deniz etkisinin 150–200 km kadar içerilere sokulmasına neden olmuş ve kıyı ile iç kısımlar arasında iklim farklılığı azalmıştır.

Etrafındaki Kara Kütleleri

Balkanlar, Kuzey Afrika, Arabistan ve Sibiry gibi kara kütleleri Türkiye iklimini etkiler. Çünkü rüzgârlar bu kara kütleleri üzerinde oluşan hava kütlelerini ülkemize taşır.

Etrafındaki Basınç Merkezleri

Türkiye'nin iklimi, kuzeyinde ve güneyinde oluşan yüksek ve alçak basınçların etkisi altındadır.

Örneğin, Türkiye'de yaşanan soğuk kış mevsimi Sibiry yüksek basınç merkezinin etkisidir. Yine ülkemizde yaşanan kurak yaz mevsimi Asor Yüksek Basınç Merkezi'nin etkisidir.

Bakının Etkisi

Türkiye Kuzey Yarım Küre'de olduğu için dağların güneye bakan yamaçları, kuzeye bakan yamaçlarından daha fazla Güneş enerjisi alır ve daha fazla ısınır.

Denizler

Denizlerin ısınma ve soğumayı yavaşlatmasından, yağışı artırmasından dolayı kıyı bölgelerimizde yağış miktarları fazla, sıcaklık farkları az olan denizel iklimler görülür.

TÜRKİYE'DE İKLİM ELEMANLARI

Sıcaklık

Bir yerde ölçülen sıcaklık değerlerine gerçek sıcaklık, o yerin yükseltisine göre deniz yüzeyinde olduğu kabul edilerek hesaplanan sıcaklık değerlerine ise indirgenmiş sıcaklık denir.

Türkiye'de Sıcaklığın Dağılımını Etkileyen Faktörler

Enlem: Türkiye'de enleme bağlı olarak kuzeye gidildikçe sıcaklık azalır.

Baki: Dağların güneşten daha fazla enerji alan yamaçlarını ifade eder. Türkiye, Kuzey Yarım Küre'de olduğu için dağların güney yamaçları kuzey yamaçlarından daha sıcak olur.

Yükselti: Yüksekklere çıkıldıkça sıcaklık her 100 metrede 0,5°C azalır. Türkiye'de doğuya gidildikçe yükseklik arttığı için sıcaklık azalır.

Kara ve denizlerin dağılışı: Karalar çok ve çabuk ısınıp soğur. Türkiye'de kıyılardan iç kesimlere gidildikçe sıcaklık farkları artar.

TÜRKİYE'DE NÜFUS

NÜFUS VE NÜFUS SAYIMI

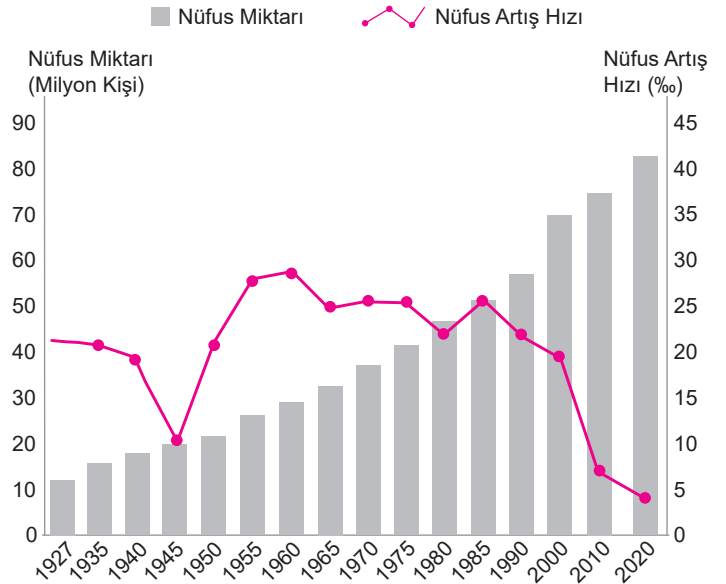
- **Nüfus**, sınırları belli bir alanda, belli bir zamanda bulunan insan sayısıdır. Nüfus sayımları; nüfusun genel özelliklerinin ortaya çıkarılması ve geleceğe yönelik planlamaların daha sağlıklı şekilde yürütülmesi için yapılmaktadır.
- Modern anlamda nüfus sayımları ilk olarak İskandinav ülkelerinde yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise ilk nüfus sayımı II. Mahmut Dönemi'nde (1831) asker ve vergi yükümlülüklerini belirlemeye yönelik yapılmıştır.
- Cumhuriyet Dönemi'nde ilk nüfus sayımı 1927 yılında, ikincisi ise 1935'te yapılmıştır.
- Ülkemizde nüfus sayımları periyodik olarak 1935 yılında başlamıştır. Bundan sonra her 5 yılda bir sayım yapılmıştır. 1990 yılındaki nüfus sayımından sonra on yılda bir yapılması kararı alınmış fakat seçimlerin öne alınması sonucunda seçmen kütüklerinin düzenlenmesi için 1997'de zorunlu olarak nüfus sayımı yapılmıştır.
- 2007 ve sonrasında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre her yıl nüfus sayımı yapılmaktadır.
- 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre toplam 67 milyon 844 bin kişinin yaşadığı Türkiye'de, 2007 yılı sonu itibarıyla nüfus 70,5 milyona ulaşmıştır. 2020'de 83 milyon 614 bin 362 kişi oldu.
- 1940 - 1945 yılları arası ülkemiz nüfus artış hızının en düşük seviyede olduğu dönemdir. Bu durumun nedeni 2. Dünya Savaşı'nın çıkması sonucu erkeklerin silah altına alınmasıdır.
- 1955 - 1960 yılları arası nüfus artış hızının en fazla olduğu dönemdir. Bu durum sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmaya başlamasının ve salgın hastalıkların önlenmesinin bir sonucudur.
- 1985 yılından itibaren Türkiye'de nüfus artış hızı sürekli olarak azalmıştır.
- Bu azalışta; şehirleşme, aile planlaması, kadının iş hayatına girmesi, sanayileşme, eğitimin yaygınlaşması gibi nedenler etkili olmuştur.
- Ülkemizin nüfus artışında yıllara göre düzenlilik yoktur. Son yıllarda nüfus artış hızında bir azalma olsa da, ülkemizde toplam nüfus sürekli artmıştır.

NOT

- Günümüzde adrese dayalı nüfus sayımı yapılmaktadır. (De jure)

Türkiye Nüfusunun Genel Özellikleri

- Kıyılarda nüfus fazla, iç kesimlerde seyrek.
- Türkiye genç nüfuslu bir ülkedir. Nüfusumuzun üçte ikisi 35 yaşın altındaki gençlerden ve çocuklardan oluşmaktadır.
- Türkiye'de çalışan nüfusun büyük kısmı hizmet sektöründedir.
- Genellikle kış mevsiminin ılık geçtiği yerlerde nüfus yoğundur.
- Nüfusunun okuryazarlık oranı sürekli yükselmektedir.
- Türkiye nüfusu giderek artmaktadır.
- Türkiye'nin nüfus artış hızı son yıllarda azalmasına rağmen hâlen nüfus artış hızında Avrupa ülkelerinin önünde yer almaktadır.

NOT

- Bir ülkenin nüfus dağılışı genel olarak iklim ve yer şekillerine bağlı ise o ülke gelişmemiş; nüfus dağılışı, iklim ve yer şekillerinden bağımsız ise o ülke gelişmiş bir ülkedir.

TÜRKİYE EKONOMİSİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

COĞRAFI KONUM

- Türkiye, Avrupa ile Asya arasında köprü görevi görür. Kıtalar arası taşımacılıkta ve enerji koridorluğunda önemli bir rol oynar. Transit ticaret potansiyeli yüksektir.
- Orta Doğu'ya komşu olan ülkemizin Kafkas Cumhuriyetleri, Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkileri gelişmektedir.
- Türkiye bu ülkelere çeşitli sanayi ürünleri ile gıda maddeleri satmakta bu ülkelere makine ve ulaşım araçları ile çeşitli işlenmiş ürünler almaktadır.

İKLİM

- Türkiye coğrafi konum itibarıyla ılıman kuşak iklim bölgesindedir.
- Ülkemizde, tarım büyük ölçüde doğal şartlara bağlıdır.
- İklim çeşitliliği tarım ürünü çeşidini de arttırdığından ekonomik açıdan bir avantaj sağlamaktadır.
- Yaz kuraklığı sulama sorununu beraberinde getirir. Ülkemizde tarımda en büyük problem su sorunudur.
- Yağış azlığı üretim azlığına, yağışların düzensizliği üretimde dalgalanmalara yol açmaktadır.
- İç bölgelerde yağışın fazla olmaması nedeniyle tarım topraklarının yaklaşık olarak üçte biri nadasa bırakılmaktadır.

YER ŞEKİLLERİ

- Ülkemiz engebeli ve yüksek bir ülkedir. Ülkemizde 500 m'nin altındaki düzlükler ancak 1/5 oranındadır.
- Arazinin engebeli olması yağışların artmasını ve hidroelektrik potansiyelinin fazla olmasını sağlamıştır.
- Yükseltinin fazla olması sonucunda, ülkenin büyük bir bölümünde kışlar sert geçer, yazlar ise kısadır.
- Bu durum tarımsal faaliyetleri kısıtlar. Soğuğa dayanıksız bitkiler sadece kıyılarda yetişir.

NÜFUS VE YERLEŞME

- Nüfus artış hızının yüksek olmasının olumlu yanları olmakla birlikte olumsuz yanları daha fazladır.
- Sanayinin gelişmediği, tarımın başlıca ekonomik faaliyet olarak öne çıktığı alanlar genelde seyrek nüfusludur.
- Kentler ve çevresinde gelişen sanayinin iş gücü talebi, kırsal alanlardan kentlere doğru göçlere yol açmıştır.
- Sanayinin geliştiği kentler kapasitelerinin çok üzerinde nüfuslanmış ve bunun sonucunda konut, altyapı ve kamu hizmetleri yetersiz kalmıştır.
- Bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere bir iç göç hareketine neden olmaktadır.

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

- Sektörlerin ülke ekonomisi içindeki oranı ülkelerin gelişmişlik düzeyi hakkında önemli bilgiler verir.
- Geri kalmış ülkelerde tarım sektörünün ülke ekonomisi içindeki oranı yüksekken hizmet ve sanayi sektörlerinin payı düşüktür.
- Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde ise hizmet ve sanayi sektörünün oranı azdır.

Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması

Birincil Faaliyetler:	İkincil Faaliyetler:	Üçüncül Faaliyetler:	Dördüncül Faaliyetler:	Beşincil Faaliyetler:
Birincil ekonomik faaliyetler, doğrudan doğa üzerinde yürütülür. • Tarım • Madencilik • Ormancılık • Hayvancılık • Balıkçılık • Avcılık	Ham maddelerin işlendiği ve değerli ürünlere dönüştürüldüğü sanayi ile ilgili faaliyetlerdir. • Makine sanayi • Enerji üretimi • Dokuma sanayi • Kimya sanayi • Orman sanayi • İnşaat	Ürünün doğrudan doğadan elde edilmediği, atölye ya da fabrikaya dayalı üretim süreci gerektirmeyen tüm faaliyetlerdir. • Eğitim • Bankacılık • Ticaret • Turizm • Sigortacılık	Bilgi toplama, yama, işleme görevi yapan basit bilgi ile yapılmaya-cak uzman bilgisi gerektiren faaliyetlerdir. • Arge • Bilgi iletişim • Grafik tasarım	Dördüncül ekonomik faaliyetlerden elde edilen bilginin temeline dayanan karar verme faaliyetleri olarak tanımlanabilir. • Kamu ve özel sektör yöneticiliği • CEO

TÜRKİYE'DE MADENCİLİK

- Türkiye, maden çeşitleri bakımından zengin bir ülkedir. Ayrıca bazı madenler bakımından dünyanın önemli ülkeleri arasındadır.
- Türkiye'nin madenlerinin tamamı henüz belirlenmemiştir.
- Her yıl yeni maden yataklarının bulunması bunun kanıtıdır.
- Bir madenin işletilmesinin kârlı olabilmesi için;
 - ▶ Cevher oranı (tenör) yüksek olmalı,
 - ▶ Kullanım alanı geniş olmalı,
 - ▶ Yedekleriyle birlikte belirlenen miktarı (rezervi) yeterli olmalı,

Demir

- Demir-çelik endüstrisinin ana maddesi olan demir; gemi yapımı, otomotiv ve inşaat sektöründe kullanılır.
- Metal sanayisinin ham maddesidir.

Çıkarıldığı Yerler: Balıkesir (Eymir), İzmir (Torbalı), Sakarya (Çamdağ), Ankara (Kesikköprü), Niğde, Sivas (Divriği), Adana (Feke-Mansurlu), Malatya (Hasançelebi, Hekimhan), Bingöl (Avnik)

İşlendiği Yerler: Ereğli, Karabük, İskenderun, Kırıkkale, İzmir, Sivas

Krom

- Çeliğe sertlik verip kırılma ve darbelere karşı direnç kazandırmada kullanılır. Ayrıca çeliği aşınma ve oksitlenmeye karşı korur.
- Türkiye krom çıkarımında dünyada ilk sıralarda yer aldığından yıllık üretimimizin yaklaşık yarısı ihraç edilir.

Çıkarıldığı Yerler: Guleman (Alacakaya) Bölgesi (Elazığ), Sivas - Erzincan - Kopdağları, Fethiye - Köyceğiz - Denizli, Mersin - Adana - Kayseri, Bursa - Kütahya - Eskişehir, İskenderun - Gaziantep

İşlendiği Yerler: Antalya, Elazığ

Boksit

- Boksit madeninin işlenmesiyle alüminyum metali elde edilir.
- Uçak ve jetlerin gövdelerinin yapımı inşaat, otomobil, ambalaj sanayisinde kullanılır.

Çıkarıldığı Yerler: Konya (Seydişehir), Zonguldak (Kokaksu), Hatay (Payas), Muğla (Milas), Antalya (Akseki), Adana (Saimbeyli)

İşlendiği Yerler: Seydişehir (Konya)

- ▶ Ulaşım koşulları elverişli olmalı,
- ▶ Çıkarımı kolay ve işleme teknolojisinin gelişmiş olması gerekir.

Mermer

- Kireç taşının başkalaşım geçirmesi sonucu oluşur.
- Mermer, maden ihracatında ilk sırada yer alır.

Çıkarıldığı Yerler: Balıkesir, Marmara Adası, Bilecik, Muğla, Kırşehir, Elazığ, Afyonkarahisar, Antalya, Çanakkale, İzmir, Bursa

İşlendiği Yerler: Elazığ, Muğla, Bilecik, Bursa

NOT

- Elazığ'da çıkarılan bordo renkli vişne mermeri dünyada başka bir yerde bulunmamaktadır.

Bakır

- Yumuşak ve metalik bir madendir.
- İyi bir iletken olan bu maden kablo yapımında, uçak, motor, elektrik-elektronik sanayisi, kimya sanayisi, kuyumculuk gibi alanlarda kullanılır.

Çıkarıldığı Yerler: Kastamonu (Küre), Rize (Çayeli), Artvin (Murgul), Elazığ (Maden), Diyarbakır (Ergani), Siirt (Madenköy)

İşlendiği Yerler: Artvin (Murgul), Samsun, Kastamonu (Küre), Rize (Çayeli)

Bor

- Bor madeninin Dünyadaki toplam rezervinin yaklaşık %72'si Türkiye'de bulunmaktadır.
- Roket ve jet yakıtları, cam, porselen, temizlik ürünleri, fotoğrafçılık, çimento, ilaç ve boya sanayisi başlıca kullanım alanlarıdır.

Çıkarıldığı Yerler: Seyitgazi - Kırka (Eskişehir), Bigadiç - Susurluk (Balıkesir), Kestelek (Bursa), Emet (Kütahya)

İşlendiği Yerler: Eskişehir, Bandırma (Balıkesir), Emet (Kütahya)

TÜRKİYE'DE ULAŞIM

Ulaşım; bir şeyi bir yerden başka bir yere aktarma durumudur. Ulaşım, deniz yolu, demir yolu, kara yolu olmak üzere farklılık gösterir.

Ulaşım Üzerinde Etkili Olan Faktörler

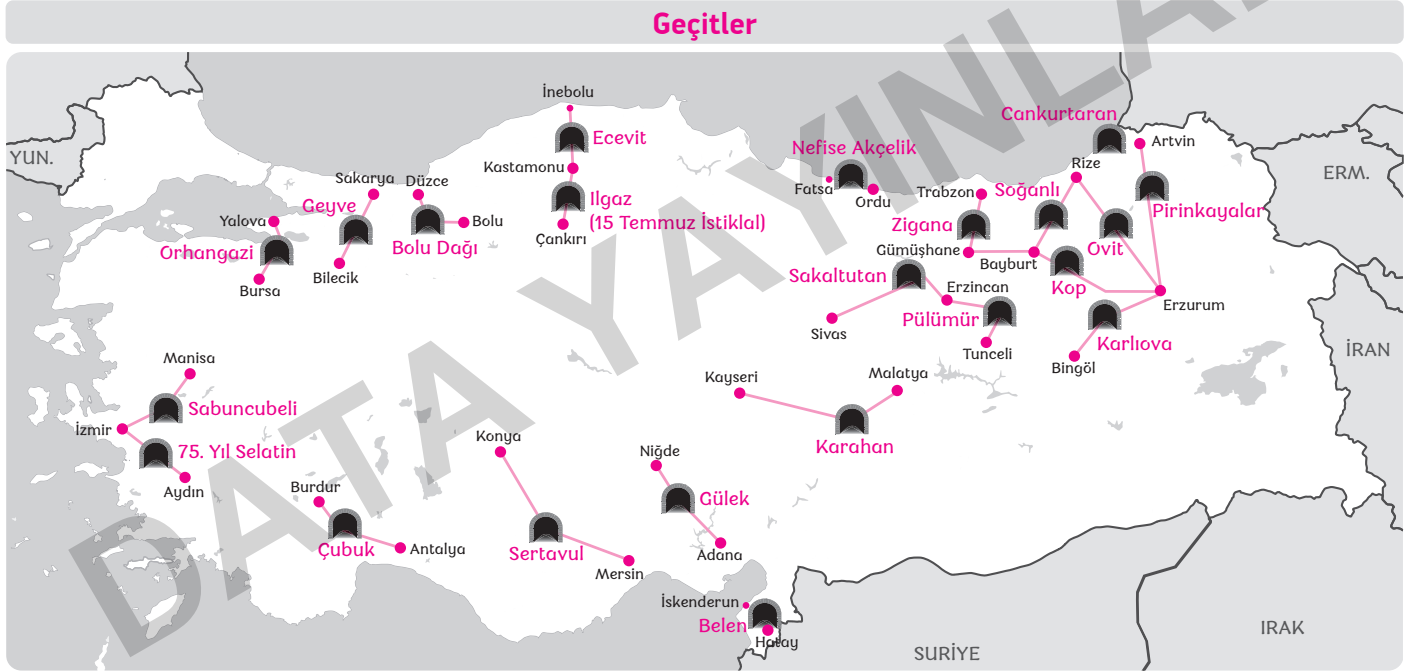
Doğal Faktörler: Coğrafi konum - İklim - Yeryüzü şekilleri

Beşeri Faktörler: Ekonomik faaliyetlerin türleri - Teknolojik gelişmeler - İnsan - Sermaye

TÜRKİYE'DE ULAŞIM TÜRLERİ

KARA YOLU

- Türkiye'de en yaygın ve en eski ulaşım türü olan kara yolu ulaşım ağıdır. Türkiye'deki kara yollarının uzanışı, genelde dağların uzanışına paralel doğu-batı yönlüdür.

Orhangazi: Bursa - Yalova

Geyve: Bilecik - Sakarya

Bolu Dağı: Düzce - Bolu

İlgaz (15 Temmuz İstiklal): Çankırı - Kastamonu

Ecevit: Kastamonu - İnebolu

Nefise Akçelik: Fatsa - Ünye (Ordu)

Zigana: Gümüşhane - Trabzon

Sakaltutan: Erzincan - Sivas

Soğanlı: Rize - Bayburt

Kop: Bayburt - Erzurum

Ovit: Erzurum - Rize

Cankurtaran: Borçka - Hopa (Artvin)

Pirinkayalar: Erzurum - Artvin

Karahan: Malatya - Kayseri

Gülek: Adana - Niğde

Belen: İskenderun - Hatay

Sertavul: Mersin - Konya

Çubuk: Antalya - Burdur

75. Yıl Selatin: Aydın - İzmir

Sabuncubeli: İzmir - Manisa

Karlıova: Bingöl - Erzurum

Pülümür: Tunceli - Erzincan

NOT

- Bir bölgede kara yolunun gerçek uzunluğu ile harita uzunluğu (kuş uçuşu) arasındaki fark fazla ise engebelilik fazladır. Bu bölgede kara yolunun kilometre maliyeti yüksektir. Bir bölgede kara yolunda viraj sayısının fazla oluşu engebeliliğin fazla olduğunu kanıtlar.

BÖLGELERİN SINIFLANDIRILMASI

- Yeryüzü doğal, beşeri ve ekonomik etkinlikler bakımından kendi içerisinde benzerlik gösteren, ortak özellikleri bulunan, ancak çevresine göre farklılıklar gösteren alanlara ayrılmıştır. Bu alanlara **bölge** adı verilir.
- Yeryüzünü oluşturan bu bölgelerin diğerlerinden ayrılabilmesi için bir ya da birkaç yönden ortak özelliklere sahip olması gerekir.
- Bölgeleri oluşturan özellikler; doğal (fiziki), beşeri, ekonomik ve işlevsel özelliklerdir.

Coğrafi Bölgeleri Oluşturan Etmenler

Doğal Etmenler	Beşeri Etmenler	Ekonomik Etmenler
<ul style="list-style-type: none">• Yer Şekilleri• İklim• Bitki örtüsü	<ul style="list-style-type: none">• Nüfus• Yerleşme	<ul style="list-style-type: none">• Tarım ve Hayvancılık• Sanayi ve Madencilik• Ticaret• Turizm

ÜLKEMİZDEKİ BÖLGESEL KALKINMA PROJELERİ

GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi)

- Adıyaman, Batman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt ve Şırnak illerini kapsayan bu proje ile sosyal istikrar, ekonomik büyüme ve millî kalkınma amaçlanmaktadır.
- GAP’la birlikte ekonomik değeri yüksek tarımsal ürünlerin üretimi artmış, mercimek üretiminde ise gerileme olmuştur.

DAP (Doğu Anadolu Projesi)

- Malatya, Elazığ, Tunceli, Erzincan, Bingöl, Erzurum, Muş, Bitlis, Ardahan, Kars, Iğdır, Ağrı, Van, Hakkari ve Sivas olmak üzere toplamda 15 ili kapsamaktadır.
- Tarım ve hayvancılığa dayanan ekonomiyi geliştirmek, bölgenin sosyal ve kültürel açıdan kalkınmasını sağlamak amaçlanmıştır.

NOT

- Sivas İç Anadolu Bölgesi’nde olmasına rağmen DAP kapsamındadır.

Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi (YHGP)

- Proje Amasya, Tokat, Çorum ve Samsun illerini kapsamaktadır.
- Proje ile havzada akım düzensizliğinden kaynaklanan taşkın, erozyon, su ve çevre kirliliği sorunlarının çözülmesi planlanmaktadır.
- Düzenli şehirleşme ve sanayileşme, tarım- sanayi entegrasyonunu sağlama, hayvan soylarının ıslahı ile hayvancılığı geliştirme de projenin diğer amaçlarındandır.

KOP (Konya Ovası Projesi)

- Bir sulama projesidir.
- Obruklar Konya çevresinde tarım arazilerine zarar verdiği için Göksu Nehri’nin suları **mavi tünel** ile tarım arazilerine yönlendirilmiştir.

DOKAP (Doğu Karadeniz Projesi)

- Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayan proje ile işsizliğin önüne geçip göçü önlemek, bölge içi farklılıkları en aza indirmek, kıyı kesimde ürün çeşitliliğini artırmak ve turizm faaliyetlerini geliştirmek amaçlanmıştır.

ZBK (Zonguldak - Bartın - Karabük)

- Projenin amacı özel sektöre yeni yatırım alanları açmak, uzun ve orta vadeli bölgesel gelişme planı hazırlamaktır.
- Kömür işletmelerinin kapatılmasını engellemek için çeşitli tedbirler almak, Karabük Demir-Çelik işletmelerini modernize etmek, organize sanayi bölgeleri kurmak, seracılığı, meyveciliği ve besiciliği desteklemek de projenin amaçlarındandır.

NOT

- Samsun, Çorum, Amasya ve Tokat DOKAP ve YHGP projelerinin her ikisinde de yer alırlar.

Kıbrıs Su Temini Projesi

- Anamur’daki Dragon Çayı’nın suyu üzerine yapılan Alaköprü Barajı ile tutulup toplam 100 km boru ile Kıbrıs’ta yapılan Geçitköy Barajı’na taşınmaktadır.

SOSYAL HAYATI DÜZENLEYEN KURALLAR

Toplumu oluşturan bireylerin uymak zorunda oldukları ödev ve kullanacakları yetkileri belirten kurallara **sosyal hayatı düzenleyen kurallar** adı verilir. Sosyal hayatı düzenleyen kuralların hepsi genel, sürekli ve yaptırımlı kurallardır.

DİN KURALLARI

- İnsanın inançlarıyla ilgili ilişkilerini düzenleyen kurallardır. Din kurallarının yaptırımı manevidir. Uhrevi ve dünyevi kurallar olarak ikiye ayrılır.

► **Örneğin;** namaz kılmak, zekat vermek

GÖRGÜ KURALLARI

- İnsanların, diğer insanlarla birlikte olduklarında göstermeleri gereken davranışlardır. Görgü kurallarının yaptırımı manevidir.

► **Örneğin;** oturma, yeme, içme, giyinme

AHLAK KURALLARI

- Bireylerin kendilerine ve topluma karşı nasıl davranmaları gerektiğini belirten kurallardır. Ahlak kuralları yazısız kurallardır. Ahlak kurallarının yaptırımı manevidir. Subjektif ve objektif ahlak kuralları olarak ikiye ayrılır.

► **Örneğin;** dürüst olmak, yalan söylememek

HUKUK KURALLARI

- Devlet gücüyle desteklenen; kişilerin toplum içindeki davranışlarını düzenleyen uyulması zorunlu yazılı ve yazısız kurallardır.
- Hukuk kurallarının yaptırımı ile diğer kuralların yaptırımları arasındaki en önemli fark, hukuk kurallarının yaptırımı devlet gücüyle desteklendiği için maddidir.
- **Örneğin;** suç işleyen bir kişi hapis cezasına çarptırılır.

Hukuk Kurallarının Amacı

- Toplumsal barışı, adaleti ve hukuksal güvenliğini sağlamaktır.
- Düzeni korumak ve yeni gelişmelere cevap vermektir.

Hukuk Kurallarının Özellikleri

- Hukuk kuralları soyuttur, geneldir, sürekli, objektiftir.
- Hukuk kuralları yaptırıma dayalıdır ve kişilik dışıdır.

HUKUKUN TÜRLERİ

Pozitif Hukuk (Müspet Hukuk): Bir ülkede, belli bir dönemde yürürlükte bulunan yazılı ve yazısız hukuk kurallarının tümüne pozitif (müspet) hukuk denir. **Örneğin;** Anayasa, kanun, örf ve adet

Doğal (Tabii) Hukuk: Belli bir yer ve zamanda uygulanan hukuk değil adalet ve hakkaniyet anlayışına göre olması gereken ideal hukuk kurallarına doğal hukuk denir.

Mevzu Hukuk (Mevzuat): Bir ülkede yetkili bir makam tarafından konulan ve yürürlükte bulunan yazılı hukuk kurallarının tümüne mevzu hukuk denir. **Örneğin;** Anayasa, kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, yönetmelik ve içtihadı birleştirme kararları

Tarihi Hukuk: Yürürlükte olmayan, yürürlükten kaldırılmış hukuk türüne tarihi hukuk denir. **Örneğin;** 1921 Anayasası

HUKUK KURALLARININ ÇEŞİTLERİ

Emredici (Amir) Hukuk Kuralları: Tarafların kesinlikle uymak zorunda oldukları, ortadan kaldıramadıkları ve aksine bir hukuksal işlem yapılması mümkün olmayan kurallardır. Bu kurallara aykırı davranan kişilere hukukun yaptırım türleri uygulanır. **Örneğin;** bir kimsenin aynı anda iki yerleşim yeri olamaz.

Tamamlayıcı Hukuk Kuralları: Kişilerin kendi iradeleriyle yaptıkları sözleşmede bıraktıkları hususları tamamlayan kurallardır. **Örneğin;** bir borç ilişkisinde faiz oranını taraflar kendi aralarında belirleyebilir. Böyle bir belirleme yapılmamışsa faiz oranı kanunlara göre yapılır.

Tanımlayıcı Hukuk Kuralları: Bir hukuki kavramın ne anlam ifade ettiğini açıklayan kurallardır. **Örneğin;** TTK madde 12'ye göre tacirin tanımı şöyle yapılmıştır; "Bir ticari işletmeyi, kısmen de olsa, kendi adına işleten kişiye tacir denir."

Yorumlayıcı Hukuk Kuralları: Taraflarca düzenlenmiş, ancak değişik anlamlara gelebilecek olan bir ifadenin hangi anlamda anlaşılması gerektiğini ifade eden kurallardır. **Örneğin;** taraflar arasında yapılan bir sözleşmede ücretin ayın ortasında ödeneceği belirtilmişse Borçlar Kanunu madde 91'e göre "ayın ortası" ifadesinden ayın 15. günü anlaşılır.

DEVLET KAVRAMI

Sınırları belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan ve üstün bir otoriteye bağlı insan topluluklarının oluşturduğu siyasal ve hukuksal bütünlüğe devlet denir. Devleti oluşturan unsurlar üçe ayrılır: Halk, ülke, iktidar.

DEVLET BİÇİMLERİ	
Egemenliğin Kaynağına Göre Devletler	Hukuki Yapılarına Göre Devletler
<p>Monarşi Devlet başkanlığının soya bağlı olarak değiştiği, bütün gücün tek bir hükümdarda toplandığı yönetim şekli ve devlet biçimidir.</p> <p>Mutlak Monarşi: Tüm iktidar tek kişinin elindedir. Bu kişi devleti tek başına yönetir. <i>Örneğin;</i> Vatikan.</p> <p>Meşruti Monarşi: Hükümdar yetkilerinin yazılı bir anayasa ile sınırlandırıldığı yönetim şeklidir. Meşruti monarşilerde hükümdarın yanında, devlet iktidarını onunla paylaşan bir parlamento vardır. <i>Örneğin;</i> İsveç</p>	<p>Tek Yapılı Devlet</p> <p>Bölgeli Devlet: Ülkenin bölünmez bütünlüğünü korumanın yanında milletlerin özerkliğini tanıyan devlettir. <i>Örneğin;</i> İspanya, İtalya, Birleşik Krallık.</p> <p>Üniter Devlet: Devletin ülke, millet ve egemenlik unsurları ile yasama, yürütme ve yargı organları bakımından teklik özelliği gösterdiği devlet biçimidir. <i>Örneğin;</i> Türkiye, Fransa, Norveç.</p>
<p>Cumhuriyet Egemenliğin tek bir kişiye değil toplumun tümüne ait olduğu, egemenliğin halktan kaynaklandığı ve devlet başkanının göreve seçilme geldiği devlet biçimidir. <i>Örneğin;</i> Türkiye, Sudan, Arjantin.</p>	<p>Birleşik (Karma) Devlet Birden çok devletin bir araya gelmesiyle oluşmuş devlet biçimidir.</p> <p>Federasyon: İç işlerinde serbest, dış işlerinde birbirine bağlı, ortak çıkarları gerçekleştirmek amacıyla ortak anayasa çerçevesinde birleşmiş devlet biçimidir. <i>Örneğin;</i> ABD, Almanya, Kanada, Avusturya, Rusya, Avustralya.</p> <p>Konfederasyon: İki veya daha çok devletin uluslararası hukuki kişiliklerini korumak, özellikle ortak bir savunma sağlamak amacıyla bir araya geldikleri devlet biçimidir. Bu devletler iç ve dış ilişkilerinde özerktirler.</p>
<p>Oligarşi Egemenliğin bir grup ya da zümre tarafından kullanıldığı devlet biçimidir. <i>Örneğin;</i> Suriye, Küba, Cezayir.</p>	
<p>Teokratik Devlet Egemenliğin kaynağını dine dayandıran devlet biçimidir. <i>Örneğin;</i> İran, Suudi Arabistan, Vatikan.</p>	

HÜKÛMET KAVRAMI

Devlet adına otoriteyi yürüten organa hükûmet denir. Hükûmetin görevi devlet biçimine, halkın duygu, düşünce ve çıkarlarına uygun olarak hizmet vermektir.

HÜKÛMET SİSTEMLERİ

KUVVETLER BİRLİĞİ

- Yasama ve yürütme yetkilerinin tek bir otoriteye ait olmasıdır.

Mutlak Monarşi

- Yasama, yürütme ve yargı yetkisi tek bir kişide toplanmıştır. Hükümdarın yetkileri sınırsızdır. *Örneğin;* Suudi Arabistan

Diktatörlük

- Yasama, yürütme ve yargı yetkisi tek bir kişide toplanmıştır. Anti-demokratik bir yönetim tarzıdır. Çünkü yönetimdeki kişilerin oylarıyla seçilmez. *Örneğin;* Nazi Almanya'sı.

Meclis Hükûmeti Sistemi

- Yasama, yürütme ve yargı yetkisi mecliste toplanmıştır.
- Yasama organı hem kanun yapar hem de kanunu uygular. Yürütme ayrı bir yetki olarak sayılmamıştır.
- Yargı yetkisi uzmanlık gerektirdiğinden mahkemelere bırakılmıştır.
- Bir devlet başkanlığı makamı yoktur. Başkanlık makamını meclis başkanı yürütür.
- Bakanlar meclis üyeleri tarafından tek tek seçilirler.
- Bakanların ortak bir sorumluluğu olmadığı gibi bir başkanı da yoktur.
- Meclisin sürekliliği esastır. Meclisin üstünlüğü ilkesine dayanır.

1982 ANAYASASI

1982 Anayasası Kurucu Meclis tarafından hazırlanmıştır. Milli Güvenlik Konseyi (askeri) ve Danışma Meclisinden (sivil) oluşan Kurucu Meclisin hazırladığı anayasa halk oylamasında %91.37 evet oyuyla kabul edilmiştir.

GENEL ESASLAR

Madde 1: Devletin Şekli

- Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

Madde 2: Cumhuriyetin Nitelikleri

- Türkiye Cumhuriyeti; toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Madde 3: Devletin Bütünlüğü, Resmi Dili, Bayrağı, Milli Marşı ve Başkenti

- Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.
- Dili Türkçedir.
- Bayrağı; şekli kanunla belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır.
- Milli marşı "İstiklâl Marşı" dır.
- Başkenti Ankara'dır.

Madde 4: Değiştirilemeyecek Hükümler

- Anayasa'nın ilk üç maddesi değiştirilemez.
- Değiştirilmesi teklif dahi edilemez.

Madde 5: Devletin Temel Amaç ve Görevleri

- Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü korumak
- Ülkenin bölünmezliğini korumak
- Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak
- Kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak
- Kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak
- İnsanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak

Madde 6: Egemenlik

- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.
- Egemenliğin kullanılması hiçbir suretle bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz.

Madde 7: Yasama Yetkisi

- Yasama yetkisi Türk milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindedir.
- Bu yetki devredilemez.

Madde 8: Yürütme Yetkisi ve Görevi

- Yürütme yetkisi ve görevi; Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.

Madde 9: Yargı Yetkisi

- Yargı yetkisi, Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.

Madde 10: Kanun Önünde Eşitlik

- Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, din, mezhep vb. sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.
- Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir.
- Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı yorumlanamaz.
- Çocuklar, yaşlılar, özürülüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.
- Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.
- Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadır.

Madde 11: Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü

- Anayasa hükümleri yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.
- Kanunlar Anayasa'ya aykırı olamaz.

YASAMAYA AİT İLKELER

Yasama Yetkisinin Genelliği: TBMM'nin istediği her konuyu anayasaya aykırı olmamak şartıyla kanunlarla ayrıntılı olarak düzenleyebilmesidir.

Yasama Yetkisinin Devredilmezliği: Yasama yetkisinin Türk milleti adına sadece TBMM'de olmasıdır. Bu yetkinin devredilemez oluşu kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir sonucudur.

Yasama Yetkisinin Asıllığı: Yasama yetkisini ilk elden meclisin kendisinin kullanmasıdır. Meclis bu yetkiyi kullanırken herhangi bir kanuna dayanmaz, kaynağını doğrudan anayasadan alır.

Yasama Yetkisinin Sürekliliği: Yasama yetkisinin hiçbir şekilde kesintiye uğramamasıdır.

TBMM'NİN KURULUŞU

- Türkiye Büyük Millet Meclisi genel oyla seçilen **altı yüz (600)** milletvekilinden oluşur.

MİLLETVEKİLİ SEÇİLME YETERLİLİĞİ

MİLLETVEKİLİ SEÇİLME ŞARTLARI

- Türk vatandaşı olmak
- On sekiz (18) yaşını doldurmuş olmak
- En az ilkokul mezunu olmak
- Kısıtlı olmamak
- Askerlikle ilişkisi olmamak
- Kamu hizmetinden yasaklı olmamak
- Taksirli suçlar dışında toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymemiş olmak
- Zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, Resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymemiş olmak. Bu suçlardan hüküm giyenler affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler.

NOT

- Hakim ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, Devlet memurları, Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları, YÖK üyeleri, Yükseköğretim Kurumlarındaki öğretim elemanları ve işçi niteliği taşımayan kamu görevlilerinin milletvekili aday olabilmeleri için görevlerinden çekilmeleri gerekir.
- Bir kimse aynı zamanda hem milletvekilliğine hem de cumhurbaşkanlığına aday olamaz ve aday gösterilemez.

GENEL SEÇİMLER

Normal Seçimler

- Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri **5 yılda bir aynı günde** yapılır.
- Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir.
- Cumhurbaşkanlığı seçiminde birinci oylamada gerekli çoğunluğun sağlanamaması halinde ikinci oylama yapılır.

Seçimlerin Geriye Bırakılması

- **Savaş sebebiyle** yeni seçimlerin yapılmasına imkan görülmezse, **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, seçimlerin **1 yıl** geriye bırakılmasına karar verebilir.
- Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir.

Erken Seçim

- 1982 Anayasası'na göre Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerini yenileme yetkisi **TBMM** ve **Cumhurbaşkanı**'na aittir.

TBMM Kararıyla Seçimlerin Yenilenmesi

- TBMM, üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu (360) ile seçimlerin yenilenmesini isteyebilir. Bu halde TBMM seçimleri Cumhurbaşkanlığı seçimiyle beraber yapılır.
- Cumhurbaşkanı'nın ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilmesiyle Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilir.

Cumhurbaşkanı Kararıyla Seçimlerin Yenilenmesi

- Anayasaya göre Cumhurbaşkanı da hiçbir gerekçe göstermeden seçimlerin yenilenmesini isteyebilir.
- Cumhurbaşkanı'nın seçimlerin yenilenmesine karar vermesi halinde TBMM genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi beraber yapılır.
- ★ Hakkında Meclis tarafından soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı, seçim kararı alamaz.

- Seçimlerin birlikte yenilenmesine karar veren Meclis'in ve Cumhurbaşkanı'nın yetki ve görevleri, yeni Meclis'in ve Cumhurbaşkanı'nın göreve başlamasına kadar devam eder. Bu şekilde seçilen Cumhurbaşkanı'nın ve Meclis'in görev süreleri de **5 yıldır**.

CUMHURBAŞKANI

CUMHURBAŞKANLIĞINA ADAYLIK

- Cumhurbaşkanı 40 yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir.
- Cumhurbaşkanının görev süresi 5 yıldır; bir kimse, en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir.
- Ancak Cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi halinde Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilir.
- Cumhurbaşkanlığına; siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüz bin seçmen aday gösterebilir.
- Her siyasi parti veya parti grubu ancak bir aday için başvuruda bulunabilecektir.
- Bir kişiyi birden fazla siyasi parti grubu veya siyasi parti aday gösterebilir.
- Cumhurbaşkanlığına aday gösterilmek kişinin yazılı muvafakatına bağlıdır.

NOT

- Bir kimse hem milletvekilliğine hem de Cumhurbaşkanlığına aday olamaz, aday gösterilemez.
- Cumhurbaşkanı seçilen milletvekilinin TBMM üyeliği sona erer ancak varsa parti ile ilişkisi kesilmez.

CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ

- Cumhurbaşkanlığı seçimi en çok 2 turda genel oyla yapılır.
- 1. turda geçerli oyların **salt çoğunluğunu** alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir.
- Bu turda oylamada çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen **ikinci pazar günü** 2. tur için oylama yapılır.
- 2. turda, 1. turda en çok oy almış iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir.
- 2. tura katılmaya hak kazanan adaylardan birinin ölümü veya herhangi bir sebeple seçime katılmaması halinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır.
- **Örneğin;** birinci oylamadaki aday sıralamasında 2. adayın ölmesiyle 3. aday ölen adayın yerini alır. Yani 3. aday artık 2. adaydır.
- 2. turda tek adayın kalması halinde bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların **salt çoğunluğunu** aldığı takdirde cumhurbaşkanı seçilir.
- Oylamada adayın geçerli oyların çoğunluğunu alamaması halinde kesin sonuçların ilanından sonra gelen **45. günü takip eden ilk pazar günü** sadece Cumhurbaşkanı seçimi yapılır.
- Cumhurbaşkanlığı seçimi, bir önceki seçim tarihten itibaren **5 yılın dolmasından önceki son pazar günü** yapılır.

CUMHURBAŞKANININ GÖREV VE YETKİLERİ

- Cumhurbaşkanı devletin başıdır, yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir.
- Cumhurbaşkanı, devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk milletinin birliğini temsil eder; anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder.
- Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapar.
- Ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj verir.
- Kanunları yayımlar. Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir.
- Kanunların, Türkiye Büyük Millet Meclisi iç tüzüğü'nün tümünün veya belirli hükümlerinin anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesiyle Anayasa Mahkemesinde iptal davası açar.
- Cumhurbaşkanı yardımcılarını atar ve görevlerine son verir.
- Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler.
- Yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyeti'nin temsilcilerini gönderir, Türkiye Cumhuriyeti'ne gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul eder.
- Milletlerarası antlaşmaları onaylar ve yayımlar.
- Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halk oyna sunar.

YARGI YETKİSİ

- Yargı yetkisi, bağımsız ve tarafsız mahkemelerin hukuki uyumsuzlukları ve hukuka aykırılık iddialarını kesin olarak karara bağlama yetkisi olarak tanımlanır.
- Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler.
- Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.
- Görülmekte olan bir dava hakkında yasama meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz.
- Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.
- Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır.
- Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir.
- Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.

HÂKİMLİK VE SAVCILIK TEMİNATI

- Hâkimler ve savcılar azlolunamaz (görevine son verilemez).
- Kendileri istemedikçe anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz.
- Bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınmaz.

NOT

Hakimlik ve savcılık teminatının istisnaları şunlardır:

- Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar
- Görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar
- Meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır.

MAHKEMELERİN KURULUŞU

- Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.
- 2017 Anayasa değişikliğiyle askeri yargıya son verilmiştir.

NOT

- **2017 Anayasa değişikliğiyle madde 142'ye şu hüküm eklenmiştir:** Disiplin mahkemeleri dışında askeri mahkemeler kurulamaz. Ancak, savaş halinde asker kişilerin görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevli askeri mahkemeler kurulabilir.

YÜKSEK MAHKEMELER

1982 Anayasası'na göre Yüksek Mahkemeler; Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesinden oluşmaktadır. 2017 Anayasa değişikliğiyle Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kapatıldığı için bu mahkemelerin yüksek mahkeme olma sıfatı da son bulmuştur.

ANAYASA MAHKEMESİ

Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için 45 yaşın doldurulmuş olması gerekir. Anayasa Mahkemesi üyeleri 12 yıl için seçilirler. Anayasa Mahkemesi üyeleri 65 yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar.

TBMM Genel Kurulunun Anayasa Mahkemesine Üye Seçimi

1 Üye	Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapılacak gizli oylamayla seçilir.
2 Üye	Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından her boş üyelik için göstereceği üçer aday içinden yapılacak gizli oylamayla seçilir.

Cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesine Üye Seçimi

2 Üye	Danıştay Genel Kurulundan 3 katı aday arasından seçilir.
3 Üye	Yargıtay Genel Kurulundan 3 katı aday arasından seçilir.
3 Üye	En az ikisi hukukçu olmak üzere yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan ve yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyaset bilimleri dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden seçilir.
4 Üye	Üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hakim ve savcılar ile en az 5 yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçilir.

İDARE HUKUKU

İdarenin örgütlenmesini ve idare ile bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen kamu hukuku dalına idare hukuku denir. İdare hukukunun kaynakları ikiye ayrılır:

Asli Kaynaklar: Anayasa, Kanun, Milletlerarası antlaşmalar, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, Yönetmelik, Genelge, yönerge vb., İçtihadı birleştirme kararları

Yardımcı Kaynaklar: Yargı içtihatları, İdari teamül ve tatbikatlar, Öğretiler (doktrin, bilimsel görüş)

İDARE HUKUKUNUN ÖZELLİKLERİ

- İdare hukukunun konusu devlet idaresidir.
- İdare hukukunun amacı kamu yararının sağlanmasıdır.
- İşlemleri tek taraflıdır.
- İdare hukuku kanunlaştırılmamıştır. (Tedvin edilmemiştir.)
- İdare hukuku içtihatlarla dayanan bir hukuk dalıdır.
- İdare hukukundan doğan uyuşmazlıklar idari yargı mercilerinde çözümlenir.
- İdare hukuku genç ve yeni gelişen bir hukuk dalıdır.

İDARE HUKUKUNA ÖZGÜ İLKELER

İDARENİN KANUNİLİĞİ İLKESİ

Anayasaya göre idarenin kuruluş ve görevleri kanunla düzenlenir. İdarenin faaliyette bulunabilmesi için mutlaka kanundan aldığı bir yetki olmalı ve işlemler kanuna aykırı olmamalıdır.

İdarenin Kanuniliği İlkesinin İstisnaları

- Bakanlıkların kuruluş ve örgütlenişi
- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin teşkilat ve görevleri
- Devlet Denetleme Kurulunun işleyişi
- Üst kademe kamu yöneticilerinin atanmalarına ilişkin usul ve esaslar kanunla değil Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir.

YETKİ GENİŞLİĞİ İLKESİ

Taşra teşkilatının başındaki amirlerin (vali) merkeze danışmadan, merkez adına kendi başlarına karar alma yetkisinin verilmesine yetki genişliği denir.

Yetki Genişliği İlkesinin Özellikleri

- Bu yetki yalnızca vali tarafından kullanılmaktadır.
- Kullanılan yetki merkeze aittir.
- Vali bu yetkiyi kendi adına değil merkez adına yürütür.
- Vali, merkeze danışmadan karar alabilse de merkezin hiyerarşisine tabidir.
- Yetkinin kullanılmasından kaynaklı tüm gelir ve giderler merkeze aittir.

İDARENİN GÖREV VE YETKİLERİ

- Milli güvenliğin sağlanmasından sorumludur.
- Kamu yararı amacıyla kamu hizmetlerinin yürütülmesini sağlar.
- Kolluk kuvvetlerinin faaliyetlerinin yürütülmesini sağlar.
- Kamu yararı görülen hallerde özendirme, destekleme ve teşvik faaliyetleri yapar.
- Planlama faaliyetleri yapar.
- İç düzen faaliyetleri yapar. Kamuya yönelik olmayan tek faaliyettir.

KAMU TÜZEL KİŞİLİĞİ İLKESİ

- Kanunla ya da Cumhurbaşkanlığı kararnamesine dayanarak kurulurlar.
- Malları, gelirleri ve personeli ayrı bir statüye tabi tutulan kuruluşlardır.
- Yönetmelik çıkarabilirler.
- Kamulaştırma yapabilirler.
- Kamu tüzel kişiliklerinin kendi bütçeleri vardır ve mali açıdan özerktir.

Kamu Tüzel Kişilikleri Anayasa İle Belirtilen Kuruluşlar: Devlet, İl özel idareleri, Belediyeler, Köyler, Üniversiteler, Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları (Odalar ve Barolar)

Kamu Tüzel Kişilikleri Kanun İle Belirtilen Kuruluşlar: YÖK, RTÜK, Kamu Denetçiliği Kurumu, SGK, TSE, TÜBİTAK, Savunma Sanayi Başkanlığı, Rekabet Kurumu

Kamu Tüzel Kişiliği Olmayan Kuruluşlara Örnekler: Emniyet Genel Müdürü, Genelkurmay Başkanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Valilikler, Milli İstihbarat Başkanlığı, Mahkemeler, Fakülteler, Kaymakamlıklar

NOT

- Diyanet İşleri Başkanlığı, anayasal bir kuruluş olmasına rağmen kamu tüzel kişiliği yoktur. Kamu tüzel kişiliği olmayan kuruluşlar yönetmelik çıkaramaz.

MERKEZİ YÖNETİM

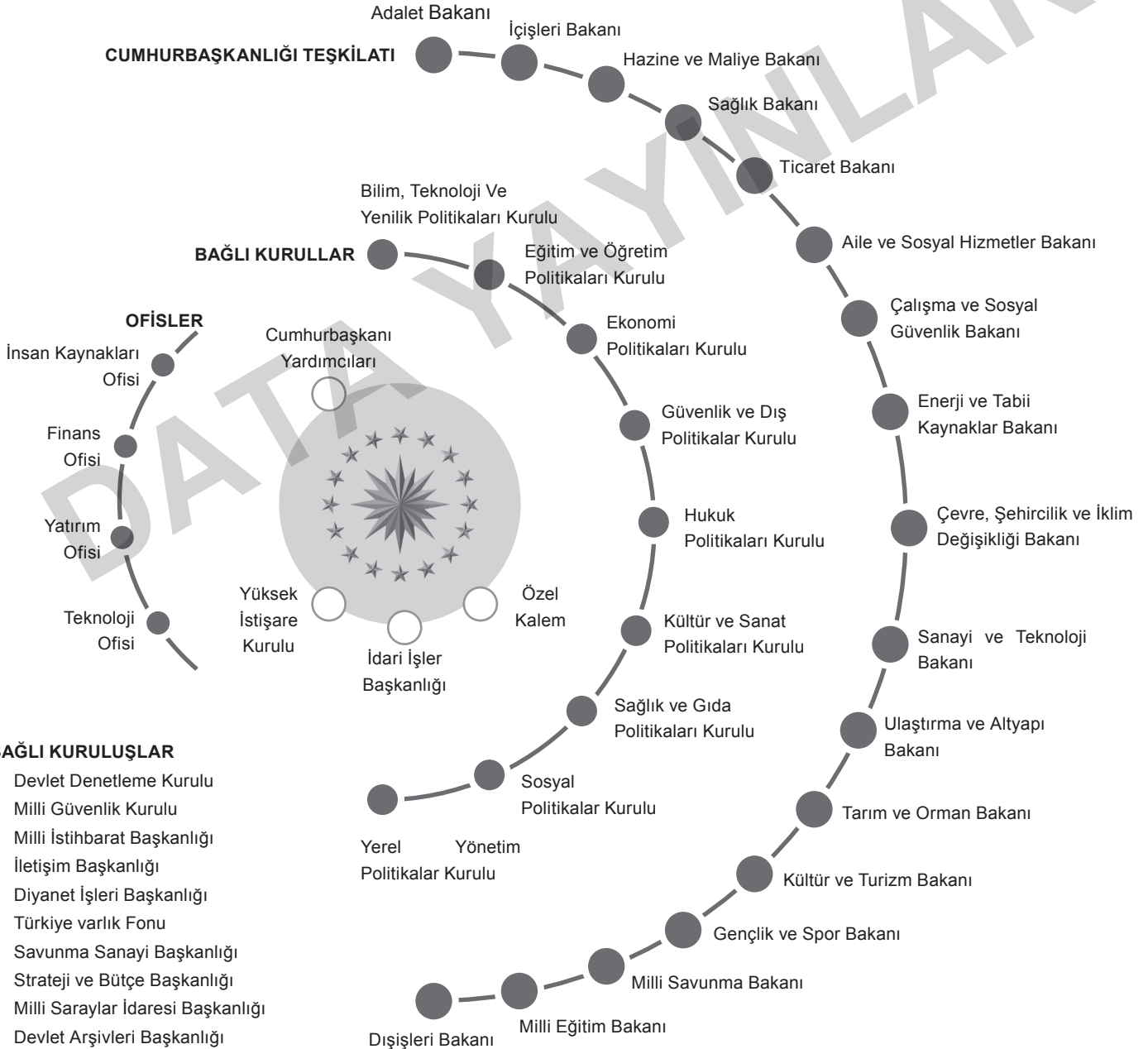
Ülke genelinde sunulacak kamu hizmetlerinin devlet tüzel kişiliği altında teşkilatlanmış birimlerce vatandaşlara sunulmasıdır. Başkent ve taşra teşkilatı olmak üzere ikiye ayrılır.

BAŞKENT TEŞKİLATI

Başkent teşkilatı Cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlıklardan oluşur.

CUMHURBAŞKANI

Cumhurbaşkanı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde idarenin başıdır. 5 yıllığına halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olan kişiler arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanırlar ve Cumhurbaşkanına karşı sorumludurlar.

BAĞLI KURULUŞLAR

- Devlet Denetleme Kurulu
- Milli Güvenlik Kurulu
- Milli İstihbarat Başkanlığı
- İletişim Başkanlığı
- Diyanet İşleri Başkanlığı
- Türkiye varlık Fonu
- Savunma Sanayi Başkanlığı
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı
- Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı
- Devlet Arşivleri Başkanlığı

HAK, ÖZGÜRLÜK VE İNSAN HAKLARI KAVRAMI

Hak: Sözlükte “gerçek, sabit ve doğru olmak, gerekmek, bir şeyi gerçekleştirmek” anlamları yanında, “buyurmak, bir kanunla sabit hâle getirmek; Tanrı veya insanlara karşı ödev, hukuk, imtiyaz” anlamlarına gelmektedir.

Özgürlük: Bir hukuk düzeni tarafından düzenlenen geniş bir serbestlik alanını ifade eder.

İnsan hakkı: Her kişinin yalnızca insan olmak itibarıyla sahip bulunduğu değeri korumaya dönük eylem potansiyelinin başkalarının tanınmasını ve her çeşit dış müdahaleye karşı korunmasını gerektiren en üstün ahlaki iddia veya taleptir.

İNSAN HAKLARININ NİTELİKLERİ

Evrensellik

İnsan hakları evrenselidir çünkü ihtiyaçlar ve kapasitelerle ilgili olarak tüm insanlar için geçerli olan kabullere dayanmaktadır. İnsan doğası; dil, din, köken, cinsiyet gibi ayrımlarla farklılaşmadığından tüm insanlar için aynı olmalıdır.

Doğuştan Kazanılma

İnsan hakları, insanın doğuştan sahip olduğu doğasından ve niteliğinden kaynaklanan, kişiliğinden ayrılmaz haklardır.

Bireye Ait Olma

İnsan haklarının öznesi bireydir. İnsan hakları genelde birey haklarıdır. Çünkü topluluk, cemaat, grup, sınıf ve toplumlar bireylerden oluşan ilişki ağlarıdır.

Mutlaklık

İnsan haklarının varlığı hiçbir kayda ya da şarta bağlanamaz. İnsan haklarının kapsamı daraltılamaz, kısıtlanamaz.

Vazgeçilmezlik

İnsanlar, insan haklarına doğuştan sahip olmaktadır. Bu nedenle insanlar, haklarını sözleşme yoluyla başkasına devre demeyeceği gibi bunlardan vazgeçemezler.

İNSAN HAKLARININ SINIFLANDIRILMASI

Jellinek'in Sınıflandırması

Geleneksel bir yaklaşımla haklar, pozitif haklar ve negatif haklar olmak üzere bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Alman Hukukçusu Jellinek'in yaptığı sınıflandırmaya göre haklar üçe ayrılır.

Negatif Statü Hakları (Koruyucu Haklar): Kişileri, devlete ve topluma karşı koruyan hak ve hürriyetlere negatif statü hakları denir. **Örneğin;** din hürriyeti, konut dokunulmazlığı...

Pozitif Statü Hakları (İsteme Hakları): Kişilerin, toplumdan ve devletten isteyebilecekleri haklara pozitif statü hakları denir. **Örneğin;** eğitim - öğretim hakkı, sağlık hakkı...

Aktif Statü Hakları (Katılma Hakları): Kişinin, devlet idaresine katılmasını ve siyasal gücün kullanılmasını sağlayan haklara aktif statü hakları denir. **Örneğin;** seçme seçilme hakkı, dilekçe hakkı...

Karel Vasak'ın Tarihsel Bakımdan (Kuşaklara Göre) Sınıflandırması

Fransız hukukçu Karel Vasak tarafından insan hakları dört kuşağa göre sınıflandırılmıştır.

Birinci Kuşak İnsan Hakları: Birinci kuşak hakların özelliği, bireyi korumaya yönelik haklar olmasıdır. Devleti sınırlandıran bu haklar; kişiye, devletin, toplumun ve üçüncü kişilerin dokunamayacağı özel, bağımsız bir eylem alanı sağlar. **Örneğin;** yaşam hakkı, kişi güvenliği, mülkiyet hakkı, seçim hakkı...

İkinci Kuşak İnsan Hakları: İkinci kuşak hakların doğuşunun temelinde, Sanayi Devrimi, bu ekonomik ve sosyal dönüşümün yarattığı ve derinleştiği sosyal sınıflar arasındaki sosyal eşitsizlikler ve işçi sınıfının bu eşitsizliklere gösterdiği tepki ve eylemler vardır. **Örneğin;** çalışma hakkı, dinlenme hakkı, konut hakkı, sendika hakkı, grev hakkı, sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı...

Üçüncü Kuşak İnsan Hakları: Üçüncü kuşak haklar, insancıl bir toplum yaşamı düşüncesinin anlatımıdır. Hem bireylere, hem de toplumun tümüne aittir. İnsan için gerekli olan dayanışma ortamını yaratabilmektedir. **Örneğin;** iletişim hakkı, barış hakkı, çevre hakkı, gelişme hakkı...

Dördüncü Kuşak İnsan Hakları: Dördüncü kuşak haklar, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yol açacağı olumsuz gelişmelere yönelik ortaya çıkan haklardır. **Örneğin;** kent hakkı, ekosistem hakkı...

ULUSLARARASI KURULUŞLAR

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLATI

- 25 Ekim 1945 tarihinde kurulan örgütün merkezi New York'tur.
- BM genel sekreteri Antonio Guterres'tir.

NOT

- Uluslararası sorunları barış yoluyla çözümlenerek yeni bir dünya savaşının çıkmasını engellemek
- Barışın korunması için hep birlikte hareket etmek
- Devletler hukukuna saygı göstermek
- Ulusların ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirmek

GENEL ORGANLAR

- Genel Kurul: Bütün üye devletlerin temsil olduğu en geniş organdır.
- Güvenlik Konseyi: 5'i daimi olmak üzere 15 üyesi vardır. ABD, İngiltere, Rusya, Fransa ve Çin daimi üyeler olup veto hakkına sahiptirler.
- Vesayet Konseyi: Kendi kendini idare edemeyen milletleri yönetmek için kurulmuştur (Günümüzde bu konseyin önemi kalmamıştır.).
- Ekonomik ve Sosyal Konsey: Savaşa yol açabilecek ekonomik ve sosyal sorunları çözmeyi amaçlar.
- Genel Sekreterlik: Teşkilatın yönetim organıdır.
- Uluslararası Adalet Divanı: Birleşmiş Milletlerin yargı organıdır. Uluslararası anlaşmazlıklarda tarafları bir araya getirir ve çözüm üretir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN BAŞLICA YARDIMCI ORGANLARI

- ILO: Uluslararası Çalışma Teşkilatı (Cenevre)
- FAO: Gıda ve Tarım Teşkilatı (Roma)
- UNESCO: Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (Paris)
- WHO: Dünya Sağlık Teşkilatı (Cenevre)
- WORLD BANK: Dünya Bankası (Washington)
- IMF: Uluslararası Para Fonu (Washington)
- UNICEF: Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (New York)
- UNIDO: Sanayi Kalkınma Teşkilatı (Vienna)
- WTO: Dünya Ticaret Örgütü (Cenevre)

NATO (KUZEY ATLANTİK KONSEYİ)

- Sovyet tehdidine karşı 1949 yılında Kuzey Atlantik Antlaşmasına dayanarak kurulmuştur.
- Örgütün merkezi Brüksel'dir.
- NATO genel sekreteri Jens Stoltenberg'tir.
- Bu ittifaka Türkiye 1952'de girmiştir.
- NATO; NATO Asamblesi, NATO Konseyi, Genel Sekreterlik, Savunma Planlama Komitesi ve Askeri Komite olmak üzere beş alt birimden oluşmaktadır.
- İttifakın en yüksek yetkili organı NATO Konseyi'dir.
- Üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşur.
- 2020 yılında Kuzey Makedonyanın katılımıyla üye sayısı 30'a yükselmiştir.

PETROL İHRAÇ EDEN ÜLKELER İŞ BİRLİĞİ (OPEC)

- 1960'da Bağdat'ta, petrol ihraç eden Suudi Arabistan, Kuveyt, Irak, İran ve Venezuela'nın birleşerek kurdukları bir teşkilattir.
- Teşkilata daha sonra, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Libya, Cezayir, Nijerya, Gabon, Ekvador ve Endonezya katılmıştır.
- Bu ülkeler, dünya petrol ihracatının büyük bir bölümünü ellerinde tutarlar.
- Dünya petrol fiyatlarının ayarlanmasında büyük etkileri vardır.

KARADENİZ EKONOMİK İŞ BİRLİĞİ TEŞKİLATI (KEİ)

- Türkiye'nin girişimi sonucu 1992 yılında İstanbul'da bir zirve toplantısı düzenlenmiştir.
- Bu toplantı sonucunda; Türkiye, Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya, Ukrayna ve Yunanistan'ın katılımı ile Karadeniz İş Birliği (KEİ) Antlaşması imzalanmıştır.
- Örgütün merkezi İstanbul'dur.
- Birliğin amacı; üye ülkeler arasında ekonomi, ulaştırma, haberleşme, turizm, ticaret, madencilik vb. alanlarda yardımlaşma ve iş birliği sağlamak, üye ülkeler arasında ticareti geliştirmektir.

AVRUPA EKONOMİK İŞ BİRLİĞİ VE KALKINMA TEŞKİLATI (OECD)

- Paris'te imzalanan bir antlaşma ile kurulmuştur.
- Örgütün merkezi Paris'tir.
- Türkiye teşkilatın kurucu üyesidir.

DÜNYANIN KİMLİĞİ

- Kazakistan'da başkent Astana'nın ismi Nursultan olarak değiştirildi.
- İspanyol gribi ya da İspanyol nezlesi, 1918 - 1920 yılları arasında H1N1 virüsünün ölümcül bir alt türünün yol açtığı grip salgınıdır.
- Dünya üzerindeki en büyük ada, Kuzey Buz Denizi'nde dünyanın en kuzeyinde bulunan kara parçasındaki Grönland Adası'dır. Grönland; Atlas Okyanusu'nun kuzeyinde, Kuzey Kutbu'ndaki en büyük buz örtüsüyle kaplı, Danimarka'ya bağlı özerk bölgedir.
- Dünyadaki en büyük çöl Büyük Sahra Çölü'dür. Afrika'nın kuzeyinde, kıtanın ortası ile kuzeyini ayıran dev bir çöldür. Atlas Okyanusu kıyılarından Kızıldeniz kıyılarına kadar uzanır. Cezayir, Çad, Mısır, Libya, Fas, Moritanya, Mali, Nijer, Sudan, Tunus ve Batı Sahra ülkelerini içine alır.
- Sulamaya yönelik dünyanın en uzun kanalı Türkmenistan'da bulunan Karakum Kanalı'dır.
- Dünya üzerindeki en derin göl Rusya'daki Baykal Gölü'dür. Derinliği 1637 metredir. Sibirya'nın bulunan göl, "Sibirya'nın Mavi Gözü" diye adlandırılır.
- Dünyanın en uzun akarsuyu Nil Nehri'dir.
 - ▶ Victoria Gölü'nde çıkar ve Akdeniz'e dökülür. Nil; Tanganika, Uganda, Sudan'dan geçtikten sonra Bahrelgazal Nehri'yle birleşir ve Beyaz Nil adını alır.
 - ▶ Hartum'da Mavi Nil denilen kolla birleşir, 250 metrelik çağlayanlarla Mısır topraklarına dökülür.
 - ▶ Mısır'ı baştan başa geçerek Kahire'den sonra birçok ufak kollara ayrılır, ana kolu Dimyat yakınlarında, geniş bir çatal ağızla Akdeniz'e ulaşır.
- Dünyadaki en yüksek çağlayan Venezuela'daki Angel Çağlayanı'dır. Venezuela'nın Canaima Ulusal Parkı içinde yer alır.
- Yeryüzünün en derin yeri Mariana Çukuru'dur. En derin noktası yaklaşık 10.994 metredir. Uzunluğu 2.542, genişliği ise 69 kilometredir.
- Taşıdığı su bakımından dünyanın en büyük akarsuyu Amazon Nehri'dir. Peru'daki And Dağları'nın doruklarından doğarak doğuya doğru bir seyir izleyip Atlas Okyanusu'na dökülür.
- Dünyadaki en büyük körfez Meksika Körfezi'dir.
- Denize sınır uzunluğu en fazla olan ülke Kanada'dır.
- Dünya'da en çok ülke ile sınır komşusu olan ülke Çin'dir.
- Dünyanın en sıcak yeri Libya'da El Aziziya'dır. En yüksek sıcaklık 58°C'dir. Dünyanın en soğuk yeri Antarktika'da Vostok'tur. En düşük sıcaklık -89°C'dir.

- Dünyadaki en büyük su nakil projesi Libya'daki Yapay Nehir Projesi'dir. Yapay Nehir Projesi ile güneydeki çöl alanlarında yer alan yer altı suları sulama yapmak amacıyla kuzeyde yer alan sahil kesimlerindeki tarımsal alanlara taşınacaktır.
- Lut Gölü dünyanın deniz yüzeyinden en alçaktaki noktasıdır. Arabistan Yarımadası'nda Ürdün ile İsrail arasında bulunur ve "Bahr-i Lût" veya "Ölü Deniz" olarak da adlandırılır.
- Dünyanın en tuzlu gölü Antarktika'daki Don Juan Gölü'dür.
- Dünya üzerinde orman alanının en fazla olduğu ülke Rusya'dır.
- Dünyanın en tuzlu denizi Kızıldeniz'dir.
- Dünyanın en yüksek noktası Everest Tepesi'dir. Bu tepe, Himalayalar Dağ kuşağında olup Nepal ile Tibet'i ayıran sınırı çizer.
- Dünyanın en büyük mağarası Carlsbad Mağarası'dır. Bu mağara New Mexico'da yer alır.
- Dünyanın en derin mağarası Krubera Mağarası'dır. Gürcistan'ın kuzeybatısında, Batı Kafkasya'da, Karadeniz kıyısında bulunan Abhazya Cumhuriyeti'nin Gagra ilçesi yakınlarındadır.
- Dünyanın en büyük gölü Hazar Denizi'dir.
- Dünyanın en kalabalık ülkesi Çin'dir. Çin'i sırasıyla Hindistan, ABD ve Endonezya izlemektedir.
- Dünyanın en uzun sıradağları And Dağları'dır.
- Dünya üzerindeki en kurak yer Şili'de bulunan Atacama Çölü'dür.
- Dünyadaki en büyük uçurum Thor Dağı'nda yer alır. Bu dağ Kanada'da yer alır.
- Dünyadaki en kalabalık şehir, Japonya'nın Tokyo şehridir.
- Dünyanın en yüksek barajı Nurek Barajı'dır. Nurek Barajı, Tacikistan'da Vahş Nehri'nin Afganistan sınırına yakın bölümü üzerinde kurulu olan toprak/kaya dolgu tipinde barajdır.
- Dünyadaki en yağışlı yer, Hindistan'ın kuzeydoğusundaki Mawsynram bölgesidir.
- Thames Tüneli, Londra'yı iki parçaya ayıran Thames Nehri'nin tam altından geçiyor. Hizmete açıldıktan sonra 20 yıl boyunca yayalara ve at arabalarına hizmet veren 396 metre uzunluğundaki tünelin, 1863'te içine demir yolu döşenmesiyle birlikte "dünyanın en eski metrosu" unvanını almıştır.
- Manş Tüneli, İngiltere ile Fransa'yı Manş Denizi altından birbirine bağlar. "Su altındaki en uzun tünel" unvanına sahiptir.
- Dünyanın en büyük ormanı Amazon yağmur ormanlarıdır. Ormanların %60'ı Brezilya, %13'ü Peru sınırları içerisindedir.
- Dünyanın en büyük bataklığı Pantanal Bataklığı'dır. Brezilya'da yer alır.

İvedik Organize Sanayi Matbaacılar Sitesi
1518 Sok. Mat-Sit İş Merkezi No.:2/20
Yenimahalle / ANKARA
Telefon: 0 312 384 29 95 - Belgegeçer: 0312 342 23 58
WhatsApp: 0 505 925 57 81
www.datayayinlari.com | bilgi@datayayinlari.com

9 786256 440913